

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΒΕΡΓΟΙΑΣ

Ε.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθ. εισ

297

Εξ αγοράς

GRYER_00108

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

+

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

P. VERGILI MARONIS

AENEIS

IN USUM SCHOLARUM

RECOGNOVIT

OTTO RIBBECK.

LIPSIÆ

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXVIII.

Τα εἰς τὰς ἑκατὶ ἐπεταχθέντων, ἀπὸ τοῦ 64-83
 ὁ Ἀναγνώστης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ
 ἀριθμοῦ, οὗ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἀποφύγει.

P. VERGILI MARONIS

A E N E I D O ^{881. Huray in} ^{Speedy}

LIBER PRIMVS.

$$k \in \mathbb{N} \text{ als } -1 \text{ dis. mit } 1 \text{ dis.} = 2u_7.$$

Издательство: 1-й Московский

Arnia virumque cano, Troiae qui primus ab oris
italiam sacro profugus Laviniaque venit ^{argentea litora}
litora, multum ille et terris iactatus et alto ^{ex arce}
vi superum sacrae memorem lunonis ob iram ^{progenitum}
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem ^{laviniam}
inferretque deus Latio, genus inde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantaene animis caelestibus irae

Urbs antiqua fuit (Tyri tenere coloni)
Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe =
ostia, dives opum studiisque asperrima belli:

quam luno fertur terris magis omnibus unam
posthabita soluisse Samo: hic illius arma, ⁴⁰ H
hic currus iunt; hoc regnum dea gentibus esse
si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine Iuli
audierat, Tyrias olim quae verteret arces; ⁴² 22

...populum late regem belloque superbum,
 ...um excidio Libyae: sic volvere parcas.
 ...gens veterisque memor Saturnia, belli,
 ...a quod ad Trojam pro caris gesserat Argis
 ...necdum etiam causae irarum saevique dolores

A. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846

exciderant animo; manet alta mente repostum
 iudicium Paridis spretaeque iniuria formae
 et genus invisum et raptae Ganymedis honores
 his accensa super iactatos aequore toto
 Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli,
 arcebat longe Latio, multosque per annos
 errabant acti fatis maria omnia circum,
 tantae molis erat Romanam condere gentem.
 Vix e conspectu Siculae telluris, in altum
 vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant,
 cum Iuno aeternum servans sub pectore vulnus
 haec secum: 'mene incepto desistere victam,
 nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
 quippe Vector fatis, Pallasne exurere classem
 Argivom atque ipsos potuit submergere ponto
 unids, ob noxam et furias Aiacis Oili?
 insa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
 disiecitque rates evertitque aequora ventis,
 illum expirantem transiit, pectore flammam
 turbine corripuit scopuloque inlinox acuto;
 et ego, quae diuom incedo regina, Iovisque
 et soror et coniunx, una cum gente tot annos
 bella gero. et quisquam numen Iunonis adorat
 praeterea, aut supplex aris imponet honorem?
 Talia flammato secum dea corde volutans
 nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
 Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro
 luctantes ventos tempestatesque sonoras
 imperio premit ac vinculis et carcere frenat.
 illi indignantes magno cum murmure montis
 circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce
 sceptrum tenens, mollitque animos et temperat iras.
 ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
 quippe ferant rapidi secum verrantque per auras:
 sed pater omnipotens speluncis abdidit atris
 hoc metuens, molemque et montes insuper altos
 imposuit, regemque dedit, qui foedere certo
 et premere et laxas sciret dare iussus habenas

Iovis et Iunonis

Iovis et Iunonis

ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:

Acule, namque tibi divom pater atque hominum rex 65
et mulcere dedit fluctus et tollere vento,

gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,

Ilium in Italiam portans victosque penates:

incute vim ventis submersasque obrue puppes,

aut age diversos et dissiice corpora ponto. 70

sunt mihi his septem praestanti corpore nymphae,

quarum quae forma pulcherrima Deiopea,

conubio iungam stabili propriamque dicabo, 75

omnis ut tecum meritis pro talibus annos

exigat et pulchra faciat te prole parentem.

Aeolus haec contra: tuus, o regina, quid optes, 75

explorare labori, mihi iussa capessere las est. 80

tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrum Iovemque

concilias, tu das epulis accumbere divom,

nimborumque facis tempestatumque potentem. 80

Haec ubi dicta, cavom conversa cuspide montem

impulit in latus: ac venti velut agmine facto,

qua data porta, ruunt et terras turbine perfllant.

incubuerunt mari, totumque a sedibus imis

una Eurūque Notusque ruunt creberque procellis 85

Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.

insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

eripiunt subito nubes caelumque diemque

Teucriorum ex oculis; ponto nox incubat atra.

intonuere poli et crebris micat ignibus aether, 90

praesentemque viris intentant omnia mortem.

extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;

ingemit, et duplicis tendens ad sidera palmas

talia voce refert: V'o terque quaterque beati, 95

quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis

contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis

Tydide! mene Iliacis occumbere campis

non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,

saevos ubi Aeacidæ telo iacet Hector, ubi ingens

Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis 100

scuta virum galeasque et fortia corpora volvit!

34 Talia iactanti stridens aquilone procella - *aquila - dms. = boen* - *ae* =
 velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi; tum prora avertit et undis
 dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons. 105
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.

110 Iris Notus abreptas in saxa latentia torquet,
 (saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus aras, *lupus*)
 dorsum immane mari summo), Iris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urguet (miserabile visu) *urgeo - urgi - cre = ur*
 invalidae vadis atque aggere cingit harenae. *lingo - xi = sumpt*

40 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus *ver - ex = ueris - ex =*
 in puppim ferit: excutitur pronisque magister 115
 volvitur in caput; ast aliam ter fluctus ibidem *navem*
 torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex. *uinx*

120 apparent rari nantes in gurgite vasto, *gurgis - tis = opobryx = fura*
 arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas,
 iam validam Ilionei navem, iam fortis Aechi,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevos Aletes,
 vicit hiemps; laxis laterum compagibus omnes *laxo - xi = sumpt*
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

41 Interea magno misceri murmure pontum *misceo - ui - sum - e*
 emissamque hiemem sensit Neptunus et imis *io - e*. 125
 stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto
 prospiciens summa placidum caput extulit unda.
 disiectam Aeneae toto videt aequore classem,
 fluctibus oppressos Troas caelique ruina.
 nec latuere doli fratrem Iunonis et irae. 130

42 Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur:
 'tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 iam caelum terramque meo sine numine, venti,
 miscere, et tantas audetis tollere moles?
 quos ego —! sed motos praestat componere fluctus: 135
 post mihi non simili poena commissa luetis. - *luc - luc - luctum - cre*
 maturate fugam, regique haec dicite vestro:
 non illi imperium pelagi saevomque tridentem, *tridentem*
 sed mihi sorte datum. tenet ille inmania saxa,

243
vestras, lūre, domos; illa se iacet in aula
Aeclus et clauso ventorum carcere regnet.

Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat,
collectasque fugat nubes solemque reducit.
Eumothoe simul et Triton adnexus acuto
detrudunt navis scopulo; levat ipse tridenti
et vastas aperit syrtis et temperat aequor,
atque rotis summas levibus perlabitur undas.

ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
seditio, saevitque animis ignobile vulgus,
iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat;
tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
conspexere, silent arrectisque auribus adstant;
ille regit dictis animos, et pectora mulcet:
sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
prospiciens genitor caeloque invehctus aperto
flectit equos curruque volans dat lora secundo.

Defessi Aeneadae quae proxima litora cursu
contendunt petere, et Libyae vertuntur ad ora
est in secessu longo locus: insula portum
efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
hinc atque hinc vastae rupes geminae minantur,
in caelum scopuli, quorum sub vertice late
aequora tuta silent; tum silvis scaena coruscis
desuper horrentique atrum nemus imminet umbra;
fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
intus aquae dulces vivoque sedilia saxo,
nympharum domus. hic tessas non vincula navis
ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.

45
huc septem Aeneas collectis navibus omni
ex numero subit; ac magno telluris amore
egressi optata poliuntur Troes harena
et sale tabentis artus in litore ponunt.
ac primum silici scintillam excudit Achates
succepitque ignem foliis atque arida circum
nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam.
tum cererem corruptam undis cerealiaque arma

ceteris = θυμω = αἶμα, θυμω = θυμω

Διόδοτος Κεχρημένη Βιβλιοθήκη Μουσείου

expediunt fessi rerum, frugesque receptas
et torrere parant flammis et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit et omnem
prospectum late pelago petit, Anthaea siquem
iactatum vento videat Phrygiasque biremis
aut Capyn aut celsis in puppibus arma Caici.
navem in conspectu nullam, tris litore cervos
prospicit errantis; hos tota armenta secuntur
a tergo, et longum per vallis pascitur agmen.

constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
corripuit [fidus quae tela gerebat Achates]

ductoresque ipsos primum, capita alia ferentis
cornibus arboreis, sternit, tum volgus et omnem
miscet agens telis nemora inter frondea turbam;
nec prius absistit, quam septem ingentia victor

corpora fundat humi et numerum cum navibus aequet.

hinc portum petit, et socios parlitur in omnis.
vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes

litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros;
dividit, et dictis maerentia pectora mulcet.

'o socii (neque enim ignari sumus ante malorum)

o passi graviora, dabit deus his quoque finem.

vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis

accessis scopulos, vos et Cyclopea saxa

experti: revocate animos, maestumque timorem

mittite; forsan et haec olim meminisse iuvabit.

per varios casus, per tot discrimina rerum

tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas

ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae.

durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert, curisque ingentibus aeger

spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.

illi se praedae accipiunt dapibusque futuris:

tergora deripiunt costis et viscera nudant,

pars in frusta secant veribusque trementia figunt.

litore aëna locant alii flammisque ministrant.

tum victu revocant vires, fusique per herbam

implentur veteris bacchi pinguisque ferinae.

pinguis - e - o - p - y - n - e -

postquam exempla/lames epulis mensaeque remotae. *fuit*
amissos longo socios sermone requirunt.
spemque metumque inter dubii, seu vivere credant
sive extrema pati nec iam exaudire vocatos. *possunt*
praecipue pius Aeneas nunc acris Oronti, 220
nunc Amyci casum gemit et crudelia secum
fata Lyci fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

sermone Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
dispiciens ^{aut} mare velivolum terrasque iacentis
litoraue et latos populos, sic vertice caeli 225
constitit et Libyae defixit lumina regnis.

atque illum talis iactantem pectore curas *Tam pitecentis*
tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis *nitens* *maris pitecentis*
alloquitur Venus: 'o qui res hominumque deumque
aeternis regis imperiis et fulmine terres, 230

App quid meus Aeneas in te committere tantum, *App*
us quid Troes potuere, quibus tot funera passis
o Troia cunctis ob Italiā terrarum clauditur orbis?

passion certe hinc Romanos olim volventibus annis,
libera hinc fore ductores revocato a sanguine Teucri,
libera qui mare, qui terras omni ditione tenerent, *libera* *libera* *libera*
pollicitus: quae te? genitor, sententia vertit? —
libera hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas
libera solabar satis contraria fata repellens, *libera* *libera* *libera*
nunc eadem fortuna viros tot casibus actos *libera* 240
insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?

Antenor potuit mediis elapsus Achivis *clambor - proci*
Illyricos penetrare sinus atque intuma tutus
regna Liburnorum et fontem ^{fontem} superare Timavi,

unde per ora novem vasto cum murmure montis 245
il mare proruptum et pelago premit arva sonanti.

Veneranda hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit armaque fixit *arripheor*
Troia, nunc placida compostus pace quiescit: *quiesco - Tevi*
nos, tua progenies, caeli quibus aduvis arcem, 250

navibus (infandum!) amissis unius ob iram
prodium atque Italiam longe disiungimur oris *disiungo - si - etiam*
hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis? —

Olli subridens hominum sator atque deorum
 253
 vultu, quo caelum tempestatesque serenat,
 oscula libavit natae, dehinc talia fatur: *figer*
 parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
 magnanimum Aenean: neque me sententia vertit. 260
 hic tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet,
 longius et volvens fatorum arcana movebo)
 bellum ingens geret Italia populosque feroces
 contundet, moresque viris et moenia ponet,
 tertia dum Latii regnantem viderit aestas = *figa* 265
 ternaque transierint flutulis hiberna subactis.
 at puer Ascanius, quoniam nunc cognomen Iulo
 additur (Iulus erat, dum res stetit Ilii regno,
 triginta magnos volendis mensibus orbis = *incautos*
 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini 270
 transferet, et longam multa vi munit Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilii prolem,
 inde Iulæ fulvo nutricis tegmine laetus = *nauphys* 275
 Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec *metas* rerum nec tempora pono;
 imperium sine fine dedi: quin aspera Iuno,
 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat, 280
 consilia in melius referet, mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam,
 sic placitum. veniet Iustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
 285
 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum
 accipies secunda; vocabitur hic quoque votis. 290
 aspera tum positis mitescent saecula bellis.

causa Piles et Vesta; Remo cum matre quondam
iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae; Furor impius intus
saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento.

295

Haec ait, et Maia genitum demittit ab alio,
ut terrae utque novae pateant Karthaginis arces
hospitio Teucris, ne fati nescia Dido

finibus arceret. volat ille per aëra magnum
remigio alarum, ac Libyae citus astitit oris.
et iam iussa facit, ponuntque ferocia Poeni
corda volente deo; in primis regina quietum
accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,

305

ut primum lux alma datast, exire locosque
explorare novos, quas vento accesserit oras,
qui teneant (nam inculta videt), hominesne feraene,
quaerere constituit sociisque exacta referre.

classem in convexo nemorum sub rupe cavata
arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
occult; ipse uno graditur comitatus Achate,
bina manu lato crispans hastilia ferro.

310

cui mater media sese tulit obvia silva,
virginis os habitumque gerens et virginis arma,
Spartanae vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce volucremque fuga praevertitur Eurum.

315

namque umeris de moreabilem suspenderat arcum
venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
nuda genu nodoque sinus collecta fluentis.

320

ac prior 'heus' inquit, 'iuvenes, monstrate, mearum
vidistis-siguum hic errantem forte sororum,
succinctam pharetra, et maculosae tegmina lyncis
aut spumantis apri cursum clamore prementem.'

Sic Venus, et Veneris contra sic filius orsus:
'nulla tuarum audita mihi neque visa sororum
o — quam te memorem, virgo? namque hau tibi voltus
mortalis, nec vox hominem sonat; o dea certe,
an Phoebi soror? an nympharum sanguinis una?

325

sis felix, nostrumque leves quaecumque laborem, 330
et, quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
iactemur, doceās; ignari hominumque locorumque
erramus, vento huc vastis et fluctibus acti:

multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Tum Venus: 'haut equidem tali me dignor honore; 335

virginibus Tyriis mos est gestare pharetram
purpureoque alte suras vincire cothurno.

Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
sed fines Libyci, genus intractabile bello.

imperium Dido Tyria regit urbe profecta; 340

germanum fugiens. longa est iniuria, longae
ambages; sed summa sequar fastigia rerum.

huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus auri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore.

cui pater intactam dederat primisque iugarat 345

ominibus. sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.

quos inter medius venit furor. Ille Sychaeum
impius ante aras atque auri caecus amore

clam ferro incautum superat, securus amorum 350

germanae; factumque diu celavit, et aegram
multa malus simulans vana spe lusit amantem.

ipsa sed in somnis inhumati venit imago

conjugis; ora modis attollens pallida miris

crudelis aras traiecitque pectora ferro 355

nudavit, caecumque domus scelus omne relexit.

tum celerare fugam patriaque excedere suadet,

auxiliumque viae veteris tellure recludit.

thesauros, ignotum argenti pondus et auri.

his commota fugam Dido sociosque parabat.

conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni

aut metus acer erat; navis, quae sorte paratae,

corripiunt onerantque auro. portantur avari

Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.

devenere locos, ubi nunc ingentia cernes

moenia surgentemque novae Karthaginiis arcem.

[mercaticque solum, facti de nomine Byrsam,

taurino quantum possent circumdare tergo]
sed vos qui tandem quibus aut venistis ab oris,
quoque tenetis iter?" quaerenti talibus ille
suspirans imoque trahens a pectore vocem:

370

O dea, si prima repetens ab origine pergam,
et vacet annalis nostrorum audire laborum,
ante diem clauso componet Vesper Olympo.

375

nos Troia antiqua, (si vestras forte per auras
Troiae nomen iit,) diversa per aequora vectos
forte sua Libycis tempestas adpulit oris,
sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
classe velo mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo.

380

bis denis Phrygium conscendi navibus aequor
matre dea monstrante viam data fata secutus;
vix septem convolsae undis euroque supersunt.
ipse ignotus egeus Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. nec plura querentem
passa Venus medio sic interfata dolore est:

Quisquis es, haud, credo, invisus caelestibus auras
italis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer,
namque tibi reduces socios classemque relatam
nuntio et in tutum versis aquilonibus actam
ni frustra augurium vani docuere parentes.

390

aspice bis senos laetantis agmine cynos,
aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto
turbabat caelo, nunc terras ordine longo

395

aut capere aut capso iam respectare videntur:
ut reduces illi ludant stridentibus alis
et coetu cinxere polum cantusque dedere,
haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
aut portum tenet aut pleno subit ostia velo.

400

perge modo et, qua te ducit via, derige gressum.
Dixit, et avertens rosae cervice refulsit,
ambrosiacque comae divinum vertice odorem
spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,
et vera incessu patuit dea. ille ubi matrem

405

adgnovit, tali fugientem est voce secutus
 'quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
 ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
 non datur, ac veras audire et reddere voces?'
 talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
 at Venus obscuro gradientis aëre saepsit,
 et multo nebulae circum dea fudit apietu
 cernere nequis eos neu quis contingere posset
 molirive moram aut veniendi poscere causas.
 ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
 ture calent arae sertisque recentibus halant.

Corripuere viam interea, qua semita monstrat
 iamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 imminet adversasque aspectat desuper arces.
 miratur molem Aeneas, magalia quondam,
 miratur portas strepitumque et strata viarum.
 instant ardentes Tyrii: pars ducere muros
 molirique arcem et manibus subvolvere saxa,
 pars optare locum tecto et concludere sulco.
 iura magistratusque legunt sanctumque senatum]
 hic portus alii effodiunt; hinc lata theatri
 fundamenta petunt alii, immanisque columnas
 rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris.
 qualis apes aestate nova per florea rura
 exercet sub sole labor, cum gentis adultos
 educunt fetus, aut cum liquentia mella
 stipant et dulci distendunt nectare cellas,
 aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 ignavom lucos pecus a praesepibus arcent;
 fervet opus, redolentque thymò fragrantia mella.
 'o fortunati, quorum iam moenia surgunt!'
 Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
 infert se saeptus nebula (mirabile dictu)
 per medios miscetque viris, neque cernitur ulli.

Locus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Iuno

monstrarat, caput acris equis: sic nam
agregiam et facilem victu per saecula
hic templum Iunoni ingens Sidonia Di
condebatur, donis opulentum et numine
aerea cui gradibus surgebant limina ne
aere trabes, foribus cardo stridebat aë
hoc primum in luco nova res oblata ti
leniit, hic primum Aeneas sperare salu
ausus et afflictis melius confidere rebat
namque sub ingenti lustrat dum singul
reginam opperiens, dum, quae fortuna
artificumque manus intrans operumque
miratur, videt Iliacas ex ordine pugna
bellaque iam fama totum volgata per
Atridas Priamumque et saevom ambob
constitit, et lacrimans 'quis iam locus,
quae regio in terris nostri non plena l
en Priamus. sunt hic etiam sua prae
sunt lacrimae rerum et mentem mortā
solve metus; feret haec aliquam tibi f
sic ait, atque animum pictura pascit i
multa gemens, largoque umectat flum
namque videbat, uti bellantes Pergama
hac fugerent Grai, premeret Troiana i
hac Phryges, instaret curru cristatus
nec procul hinc Rhesi niveis tentoria v
adgnoscat lacrimans, primo quae prodi
Tydides multa vastabat caede cruentus
ardentisque avertit equos in castra, pr
pabula gustassent Troiae Xanthumque
interea ad templum non aequae Pallad
crinibus Iliades passis peplumque feret
suppliciter tristes et tunsae pectora pa
diva solo fixos oculos aversa tenebat.
parte alia fugiens amissis Troilus arni
infelix puer atque impar congressus Ae
fertur equis curruque haeret resupinus
lora tenens tamen; huic cervixque con

per terram, et versa pulvis inscribitur hasta. 478
 ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros 483
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

lum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo, 485

ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.

se quoque principibus permixtum adgnovit Achivis, permixto

eoasque acies et nigri Memnonis arma,

ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490

Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,

aurea subnectens exertae cingula mammae,

bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,

dum stupet optutuque haeret defixus in uno, 495

regina ad templum, forma pulcherrima lido,

incessit magna iuvenum stipante caterva,

qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cythi

exerces Diana choros, quam mille secutae

hinc atque hinc glomerantur oreades: illa pharetram 500

fert umero; gradiensque deas supereminet omnis

Latoniae tacitum pertemptant gaudia pectus:

talis erat Dido, talem se laeta ferebat

per medios, instans operi regnisque futuris.

tum foribus divae, media e testudine templi, 505

saepta armis solioque alte subnixa resedit.

iura dabat legesque viris, operumque laborem

partibus aequabat iustis aut sorte trahebat:

cum subito Aeneas concursu accedere magno

Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum 510

Teucrorumque alios, ater quos aequore turbo

dispulerat penitusque alias avexerat oras.

opstipuit simul ipse, simul percussus Aclates

laetitiaque metuque: avidi coniungere dexteras

ardebant, sed res animos incognita turbat. 515

dissimulant et nube cava speculantur amicti,

quae fortuna viris, classem quo litore limant,

quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant

orantes veniam, et templum clamore petebant.

Postquam introgressi et coram data copia landi, 520
 maximus Ilioneus placido sic pectore coepit:
 'o regina, novam cui condere Iuppiter urbem
 iustitiaque dedit gentis frenare superbas,
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 oramus: prohibe infandos a navibus ignis, 525
 parce pio generi, et propius res aspice nostras.
 non nos aut ferro Libykos populare penalis
 venimus aut raptas ad litora vertere praedas;
 non ea vis animo nec tanta superbia victis.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt, 530
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae,
 Oenotri coluere viri; nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem:
 hic cursus fuit,

cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion 535
 in vada caeca tulit, penitusque procacibus austris
 perque undas superante salo perque invia saxa
 dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris.
 quod genus hoc hominum? quaeve hunc tam barbara morem
 permittit patria? hospitio prohibemur harenae; 540
 bella cient, primaque vetant consistere terra.
 si genus humanum et mortalia temnitis arma,
 at sperate deos memores landi atque nefandi.
 rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter
 nec pietate fuit nec bello maior et armis. 545
 quem si fata virum servant, si vescitur aura
 aetheria neque adhuc crudelibus occubat umbris,
 non metus. officio nec te certasse priorem
 paeniteat: sunt et Siculis regionibus urbes
 armaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes. 550

* * *
 quassatam ventis liceat subducere classem
 et silvis aptare trabes et stringere remos,
 si datur Italiam sociis et rege recepto
 tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus;
 sin absumpta salus, et te, pater optume Teucrum, 555
 pontus habet Libyae nec spes iam restat Iuli,

at freta Sic^hiae saltem sedesque paratas,
unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
talibus Ilioneus; cuncti simul ore fremebant
Dardanidae.

560

Tum breviter Dido voltum demissa profatur:
'solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.

quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli?

565

non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe,
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.

570

voltis et his mecum pariter considerare regnis:
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas! equidem per litora certos
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
siquibus eiectus silvis aut urbibus errat.'

575

His animum arrecti dictis et fortis Achates
et pater Aeneas iandudum erumpere nubem
ardebant. prior Aenean compellat Achates:
'nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
omnia tuta vides, classem sociosque receptos.
unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
submersum; dictis respondent cetera matris.

580

vix ea salus erat, cum circumfusa repente
scindit se nubés et in aethera purgat apertum.
restitit Aeneas claraque in luce refulsit zephalos
os umerosque deo similis; namque ipsa decoram
caesariem nato genetrix lumenque iuventae
purpureum et laetos oculis adflarat honores:
quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
argentum Pariusve lapis circumdatur auro.

585

tum sic reginam adloquitur cunctisque repente

590

improvisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis,
o sola infandos Troiae miserata labores,
quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
omnibus exhaustis iam casibus omnium egenos
urbe domo socias, grates persolvere dignas
non opistest nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem,
di tibi, siqua pios respectant numina, siquid
usquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt
saecula? qui tanti talem genuere parentes?
in freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
lustrabunt, convexa polus dum sidera pascet,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
quae me cumque vocant terrae.' sic latus amicum
Ilionea petit dextra, laevaue Serestum,
post alios, fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

Opstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est:
quis te, nate dea, per tanta pericula casus
insequitur? quae vis immanibus applicat oris?
tunc ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
atque equidem Teucrum memini Sidona venire
finibus expulsum patriis, nova regna petentem
auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
vastabat Cyprum et victor ditione tenebat.
tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
seque ortum antiqua Teucrorum a stirpe volebat.
quare agite o tectis iuvenes succedite nostris,
me quoque per multos similis fortuna labores
iactatam hac demum voluit consistere terra:
non ignara mali miseris succurrere disco.
sic memorat; simul Aenean in regia ducit
tectata, simul divom templis indicit honorem.

nec minus interea sociis ad litora mittit
viginti tauros, magnorum horrentia centum
terga suum, pinguis centum cum matribus agnos, 635
munera laetitiamque dii.

at domus interior regali splendida luxu
instruitur, mediisque parant convivia tectis:
arte laboratae vestes ostroque superbo,
ingens argentum mensis, caelataque in auro 640
fortia facta patrum, series longissima rerum
per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
passus amor) rapidum ad navis praemittit Achaten,
Fascanio ferat haec, ipsumque ad moenia ducat; 645
omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
munera praeterea Iliacis erepta ruinis
ferre iubet, pallam signis auroque rigentem
et circumtextum croceo velamen acantho,
ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis, 650
Pergama cum peteret inconcessosque hymenaeos,
extulerat, matris Ladae mirabile donum;
praelerea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
maxima natarum Priami, colloque monile
baculum et duplicem gemmis auroque coronam. 655
haec celerans iter ad navis tendebat Achates.

At Cythærea novas artes, nova pectore versat
consilia, ut faciem mutatus et ora Cupido
pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
incendat reginam atque ossibus implicet ignem. 660
quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilinguis;
urit atrox luno, et sub noctem cura recursat.
ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
uate, meae vires, mea magna potentia solus,
uate, patris summi qui tela Typhoea tenuis, 665
ad te confugio et supplex tua numina posco.
frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
litora iactetur odiis Iunonis acerbæ,
nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore.
nunc Phoenissa tenet Dido blandisque moratur 670

hospitia; haut tanto cessabit cardine rerum.
quocirca capere ante dolis et cingere flamma
reginam meditor, nequo se numine mutet,
sed magno Aeneae mecum teneatur amore.
qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem
regius accitu cari genitoris ad urbem

Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura.
dona ferens pelago et flammis restantia Troiae;
hunc ego sopitum somno super alta Cythera
aut super Idalium sacrata sede recondam,
nequa scire dolos mediūve occurrere possit.
tu faciem illius noctem non amplius unam
falle dolo et notos pueri puer indue voltus,
ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido
regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
occultum inspirens ignem fallasque veneno.
paret Amor dictis carae genetricis, et alas
exiit et gressu gaudens incedit Iuli.

at Venus Ascanio placidam per membra quietem
inrigat, et totum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum
floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
iamque ibat dicto parens et dona Cupido
regia portabat Tyriis duce laetus Achate.
cum venit, aulaeis iam se regina superbis
aurea composuit sponda mediamque locavit;
iam pater Aeneas et iam Troiana iuventus
conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
dant manibus famuli lymphas, cereremque canistris
expediunt, tonsisque ferunt mantella villis.
quinquaginta intus famulae, quibus ordine longam
cura penum struere, et flammis adolere penates;
centum aliae totidemque parces aetate ministri,
qui dapibus mensas onerent et pocula ponant.
nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
convenera, toris iussi discumbere pictis.

mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum
flagrantisque dei voltus simulataque verba.

[pallamque et pictum croceo velamen acantho.]

*[praecipue infelix, pesti devota futurae,
expleri mentem nequit ardescitque tuendo
Phoenissa, et pariter puero donisque movetur.]

ille ubi complexu Aeneae colloque pependit
et magnum falsi implevit genitoris amorem,
reginam petit. haec oculis, haec pectore toto
haeret et interdum gremio sovet, inscia Dido,
insidat quantus miseræ deus. at memor ille
matris Acidaliae paulatim abolere Sychaenum
incipit, et vivo temptat praevertere amore
iam pridem resides animos desuetaque corda.

Postquam prima quies epulis, mensaeque remotae
crateras magnos statuant et vina coronant.

it strepitus tectis vocemque per ampla volutant

atria; dependent lychini laquearibus aureis

incensi, et noctem flammis funalia vincunt.

hic regina gravem gemmis auroque poposcit

implevitque mero pateram, quam Belus et omnes

a Belo soliti; tum facta silentia tectis:

Iuppiter, hospitibus nam te dare iura locentur,

hunc laetum Tyriusque diem Troiaque profectis

esse velis, nostrosque huius meminisse minores.

adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno;

et vos o coetum, Tyrii, celebrate faventes.

dixit, et in mensam laetum libavit honorem,

primaque libato summo tenuis attingit ore;

tum Bitiae dedit increpitans; ille impiger hausit

spumantem pateram, et pleno se prouit auro;

post alii proceres, cithara crinitus Iopas

personat aurata, docuit quem maximus Atlans.

hic canit errantem lunam solisque labores,

unde hominum genus et pecudes, unde imber et ignes,

arcturum pluviasque hyadas geminosque triones,

quid tantum Oceano properent se tingere soles

biberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

ingemant pausu Tyri, Troesque secuntur.
nec non et vario noctem sermone trahebat
infelix Dido, longumque bibebat amorem,
multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
nunc, quibus Aurorae venisset filius armis,
nunc, quales Diomedis equi, nunc, quantus Achilles.
'immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis
insidias' inquit 'Danaum casusque tuorum
erroresque tuos. [nam te iam septima portat
omnibus errantem terris et fluctibus aestas.]'

[illegible]

opinion participants in

P. VERGILI MARONIS

AENEID

LIBER SECVNDVS

Conticuere omnes intentique ora tenebant.

Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:

'Infandum, regina, iubes renovare dolorem,

Troianas ul opes et lamentabile regnum

eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi

et quorum pars magna fui, quis talia fando

Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulixi

temperet a lacrimis? et iam nox unida caelo

praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.

sed si tantus amor casus cognoscere nostros

et breviter Troiae supremum audire laborem,

quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,

incipiam. fractu bello fatisque repulsi

ductores Danaum, tot iam labentibus annis

instar montis eum divina Palladis arte

aedificant sectaque intexunt abiete costas:

votum pro reditu simulant, ea fama vagatur

huc delecta virum sortiti corpora furtim

includunt caeco lateri, penitusque cavernas

ingentis uterumque armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima fama

insula, dives opum, Priami dum regna manebant,

nunc tantum sinus et statio male fida carinis:

huc se propecti deserto in litore condunt.

nos abiisse rati et vento petuisse Mycenae:

ergo omnis longo solvit se Teucra luctu
 panduntur portae; iuvat ire et Dorica ras
 desertosque videre locos litusque relictum
 hic Dolopum manus, hic saevos tendebat
 classibus hic locus, hic acie certare solebat
 pars stupet innuptae donum exitiale Minerva
 et molem mirantur equi; primusque Thydis
 duci intra muros hortatur et arce locari,
 sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant
 at Capys et quorum melior sententia mentis
 aut pelago Danaum insidias suspectaque
 praecipitare iubent subiectisque urere flammam
 aut ferebrare cavas uteri et templare latentes
 scinditur incertum studia in contraria vota

Primus ibi ante omnis, magna comitante
 Laocoön ardens summa decurrit ab arce
 et procul 'o miseri, quae tanta insania
 creditis avectos hostis aut ulla putatis
 dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes
 * [aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi
 aut haec in nostros fabricata est machina
 inspectura domos venturaque desuper uritur
 aut aliquis latet error: equo ne credite,
 quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes
 sic fatus validis ingentem viribus hastam
 in latus inque fere curvam compagibus aptam
 contorsit. stetit illa tremens, uteroque
 insonuere cavae gemitumque dedere caveae
 et si fata deum, si mens non laeva fuisset
 impulerat ferro Argolicas foedare latebras
 Troiaque nunc staret, Priamique arx alta

Ecce manus invenem interea post tergum
 pastores magno ad regem clamore trahebat
 Dardanidae, qui se ignotum venientibus
 hoc ipsum ut strueret Troiamque aperire
 optulerat, fidens animi atque in utrumque
 seu versare dolos seu certae occumbere
 undique visendi studio Troiana iuventus

circumfusa ruit, certantque inludere capto.
 accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno 65
 discè omnia:
 namque ul conspectu in medio turbatus inermis
 constitit atque oculis Phrygia agmina circum-pexit:
 heu quae nunc tellus inquit, quae me aequora possunt
 accipere? aut quid iam misero mihi denique restat? 70
 cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi
 Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt.
 quo gemitu conversi animi compressus et omnis
 impetus, hortamur fari, quo sanguine cretus
 quive suat memores quae sit fiducia capto, 75
 Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor
 vera inquit, neque me Argolica de gente negabo:
 hoc primum; nec, si miserum fortuna Sinonem
 finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. 80
 fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures
 Helidae nomen Palamedis et incluta fama
 gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi
 insontem infando iudicio, quia bella vetabat,
 demisere Neci, nunc cassum lumine lugent: 85
 illi me comitem et consanguinitate propinuum
 pauper in arina pater primis huc misit ab annis
 dum stabat regio incolumis regumque vigeat
 conciliis, et nos aliquod nomenque decusque
 gessimus invidia postquam pellacis Ulixi 90
 (haut ignota loquor) superis concessit ab oris
 adflictus vitam in tenebris luctuque traheram
 et casum insontis, mecum indignabar amici,
 nec tacui demens, et me, fors si qua tulisset,
 si patrios unquam remeassem victor ad Argos, 95
 promisi ultorem et verbis odia aspera movi
 hinc nulli prima mali lates, hinc semper Ulixes
 criminibus terrere navis hinc spargere voces
 in vulgum ambiguas et quaerere conscius arma.
 nec requievit enim, donec Calchante ministro 100

ille haec deposita tandem formidine fatur:

sed quid ego haec autem nequiquam ingrata revolve?
quidve moror, si omnis uno ordine habetis Aclivos
idque audire sat est? tandudum sumite poenas:
hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae.

Tum vero ardeus scitari et quaerere casus,
gnari scelerum tantorum artisue Pelasgae.
prosequitur pavitans et ficto pectore satur:

Saepe fugam Danaï Troja cupiere relictā
moliri et longo fessi discedere bello;

fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
interclusit hiemps, et terruit auster euntis.

praecipue cum iam lūc trabibus contextus acernis
staret ecus, toto sonuerunt aethere nimbi.

suspensi Eurypylum scitantem oracula Phoebi
mittimus, isque adylis haec tristia dicta reportat:

"sanguine placastis ventos et virgine caesa,
cum primum Iliacas, Danaï, venistis ad oras:

sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica." volgi quae vox ut venit ad auris,

obstipuerē animi, gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor, cui lata parent, quem poscat Apollo.

hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
protrahit in medios: quae sint ea numina divom,

flagitat, et mihi iam multi crudele caneant
artificis scelus et taciti ventura videant.

bis quinos silet ille, dies lectusque recusat
prodere voce sua quemquam aut opponere morti.

vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
composito rumpit vocem, et me destinat arae.

adsensere omnes, et quae sibi quisque timebat
unius in miseri exitium conversa tulere.

iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari
et salsae fruges et circum tempora vittae.

eripui, fateor, leto me et vincula rupi,
limosoque lacu per noctem obscurus in alva

delitui, dum vela darent, si forte dedissent
nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi

nec duplicis natos exoptatumque parentem;

quos illi fors et poenas ob nostra reposcent
effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt. 140
quod te per superos et conscia numina veri,
per siqua est quae restet adhuc mortalibus usquam
intemerata fides, oro, miserere laborum
tantorum miserere animi non digna ferentis.

His lacrimis vitam damus, et miserescimus ultro. 145
ipse viro primus manicas atque arta levare
vincla iubet Priamus, dictisque ita satur amicis:
quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios;
noster eris. mihi haeec edissere vera roganti:
quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor? 150
quidve petunt? quae religio aut quae machina belli?
dixerat, ille, dolis instructus et arte Pelasga,
sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:

vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
testor numen, ait, vos arae ensesque nefandi, 155
quos fugi, vittaеque deum, quas hostia gessi:
fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,
fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
siqua tegunt; teheor patriae nec legibus ullis.

tu modo promissis maneat, servataque serves 160
Troia fidem, si vera seram, si magna rependam
omnis spes Danaum et coepti fiducia belli.
Patriadis auxillis semper stetit, impius ex quo
Tydides sed eum scelerrimique inventor Ulixes
fatali adgressi sacrato avellere templo 165

Palladium caesis summae custodibus arcis,
corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
viginas ausi divinae contingere vitta: 170
ex illo fluere ac retro sublapsa referri
spes Danaum, fractae vires, aversa deae mens,
nec dubius ea signa dedit Tritonia monstris.

vix positum castris simulacrum, arsere coruscae
humilibus flammæ arrectis, salsusque per artus
sudor lit, terque ipsa solo (mirabile dictu)
emicuit parvamque ferens hastamque trementem. 175
extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas,

nec posse Argolicis excindi Pergama tellus,
omina ni repetant Argis numenque reducant,
quod pelago et curvis secum avexere carinis.
et nunc quod patrias vento petiere Mycenae,
arma deosque parant comites, pelagoque remenso
improvisi aderunt: ita digerit omina Calchas.
haec pro Palladio moniti, pro numine laeso
effigiem statuere, neque quae triste piaret.
haec tamen immensam Calchas attollere molem
roboribus textis caeloque educere iussit,
ne recipi portis aut duci in moenia posset
neq. populum antiqua sub religione tueri.
nam si vestra manus violasset dona Minervae,
tum magnum exitum (quod si prius omnia in ipsum
convertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum;
sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
ultra Asiam magno Pelopea ad moenia bello
venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis periurique arte Sinonis
credita res, captique dolis lacrimisque coactis
quos neque Tydides nec Larisaeus Achilles,
non anni domuere decem, non mille carinae.

Illic aliud malus miseris multoque tremendum
obicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras:
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(horresco referens) immensis orbibus angues
incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt,
pectora quorum inter fluctus arrepta iubaque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legi sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora
dislugimus visu exangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt: et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque

impicat et miserq; morsu depascitur artus,
 post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 corripunt spirisque ligant ingentibus, et iam
 his medium amplexi, his collo squamea circum
 terga dati superant capite et cervicibus altis.
 ille simul manibus tendit divellere nodos

220

perfusus sanie vittas atroque veneno,
 clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 qualis mugitus, fugit cum saucius aram
 taurus et incertam excussit cervice securim.
 at gemini lapsu delubra ad summa dracones

225

effugiunt sacraeque petunt Tritonidis arcem,
 sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
 tum vero tremefacta novos per pectora cunctis
 insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur

230

laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 facendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamant.

dividimus muros et moenia pandimus urbis,
 accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
 subiciunt lapsus, et stuppea vincula collo

235

intendunt. scandit fatalis machina muros
 feta armis. pueri circum innuptaeque puellae
 sacra canunt funemque manu contingere gaudent.

240

illa subit mediaeque minans inlabitur urbi.
 o patria, o divom domus Ilium et incluta bello
 moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
 substitit atque utero sonitum quater arma dedere:
 instamus tamen inmemores caecique furore,

245

et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 ora dei inssu non umquam credita Teucris:
 nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
 ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox
 involvens umbra magna terramque polumque
 Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucris

250

contiguere, sopor fessos complectitur artus.
 et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 a Tenedo tacitae per amica silentia lunae 255
 litora nota petens: flammam cum regia puppis
 extulerat, fatisque deum defensus iniquis
 inclusos utero Danaos et pinea furtim
 laxat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
 reddit ecus, laetique cavo se robore promunt 260
 Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Ulixes
 demissum lapsi per iunem, Acamasque Thoasque
 Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon
 et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.
 invadunt urbem somno vinoque sepultam;
 caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis 265
 accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divom gratissima serpit.
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector — 270
 visus adesse mihi, largosque effundere fletus,
 raptatus hgis ut quondam aterque ruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 ei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis,
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 volneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestus expromere voces: — 280
 'o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
 expectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?
 illé nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 heu fuge, nate dea, teque his ait eripe flammis.
 hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia. 290

sat patriae Priamque datum: si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
sacra suosque tibi commendat Troia penatis:
hos cape fatorum comites, his moenia quaere.
magna pererrato statues quae denique ponto.
sic ait, et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur moenia luctu,
et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque oblecta recessit,
claescent sonitus armorumque ingruit horror.
excutor somno, et summi fastigia tecti
ascensu supero atque arrectis auribus asto:
in segetem veluti cum flamma furentibus austris
incidit, aut rapidus montano lumine torrens
sternit agros, sternit sata laeta boyomque labores
praecipitesque trahit silvas; stupet inscius alto
accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
insidiae. iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Volcano ecesuperante domus, iam proximus ardet
Ucalegon, Sigea igni freta lata relucet.
exoritur clamorque virum clangorque tubarum,
arma amens capio; nec sat rationis in armis
sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
cum sociis ardent animi; furor iraque mentem
praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phoebyque sacerdos,
sacra manu victosque deos parvomque nepotem
ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae. fuimus Troes, fuit llium et ingens
gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit; incensa Danai dominantur in urbe.
arduus armatos mediis in moenibus astans

fundit ecus, victorque Sinon incendia miscet
 insultans, portis alii bipalentibus adsunt;
 milia quot magnis umquam venere Mycenis;
 obsedere alii telis angusta viarum
 oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
 stricta, parata nec; vix primi proelia temptant
 portarum vigiles et caeco Marte resistunt.
 talibus Othryadae dictis et numine divom
 in flammam et in arma feror, quo tristis Erinys,
 quo fremitus vocat et sublatus ad aethera clamor,
 addunt se socios Ripheus et maximus armis
 Epytus, oblati per lunam Hypanisque Dymasque,
 et lateri adglomerant nostro, iuvenisque Coroebus
 Mygdonides illis ad Troiam forte diebus
 venerat insano Cassandrae incensus amore,
 et gener auxilium Priamo Phrygiisque ferebat,
 infelix qui non sponsae praecepta furentis
 audierit.
 quos ubi confertos audere in proelia vidi,
 incipio super his: iuvenes, fortissima frustra
 pectora, si vobis audentem extrema cupido
 certa sequi, quae sit rebus fortuna videtis.
 excessere omnes adytis arisque relictis
 di, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
 incensae: moriamur, et in media arma ruamus.
 una salus victis nullam sperare salutem.
 sic animis iuvenum furor additus, inde lupi ceu
 raptores atra in nebula, quos improba ventris
 exegit caecos rabies, catulique relict
 faucibus expectant siccis, per tela, per hostis
 vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
 urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra.
 quis cladem illius noctis, quis funera fando
 explicet aut possit lacrimis aequare labores?
 urbs antiqua ruat multos dominata per annos;
 plurima perque vias sternuntur inertia passim
 corpora perque domos et religiosa deorum
 limina, nec soli poenas dant sanguine Teucri:

quondam etiam vicis redivit in praecordia virtus,
vicioresque cadunt Danai. crudelis ubique
luctus, ubique pavor et plurima mortis imago.

Primus se Danaum magna comitante caterva
Androgeos offert nobis, socia agmina credens.

inscius, atque ultro verbis compellat amicus:

festinate, viri. nam quae tam serâ moratur

segities? alii rapiunt incensa feruntque

Pergama: vos celsis nunc primum a navibus iis

dixit, et extemplo (neque enim responsa dabantur

fida satis) sensit medios delapsus in hostis

opstipuit retroque pedem cum voce repressit

improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

pressit humi nitens, trepidusque repente refugit

attollentem iras et caerula colla tumentem:

haut secus Androgeos visu tremefactus abibat

inruimus densis et circumfundimur armis,

ignarosque loci passim et formidine captos

sternimus: adspirat primo Fortuna labori

atque hic successu exultans animisque Coroebus

o socii, qua prima inquit fortuna salutis

monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur

mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis

aptemus. dolus an virtus, quis in hoste requirat?

arma dabunt ipsi. sic fatus deinde comantem

Androgei galeam clipeique insigne decorum

induitur laterique Argivom accommodat enseni.

hoc Ripheus, hoc ipse Dymas omnisque iuventus

laeta facit; spoliis se quisque recentibus armat.

vadamus innixti Danais haud numine nostro

multaque per caecam congressi proelia noctem

conserimus, multos Danaum demittimus Orco.

diffugiunt alii ad navis et litora cursu

fida petunt, pars ingentem formidine turpi

scandunt rursus ecum et nota conduntur in alvo.

Iteu nihil invitis fas quemquam fidere divi

ecce transebat passis Priameia virgo

crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae.

crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae.

ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiosa mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et debis incurrimus armis.
 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danaï gemitu atque ereptae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis,
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et latus cois
 Eurus equis; stridunt silvae, saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 illi etiam, siquos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe
 apparent; Priami clipeos mentilique tela
 agnoscunt atque ora sono discordiā signant.
 ilicet obruimur numero; primusque Coroebus
 Penelei dextra divae arripotentis ad aram
 procumbit; cadit et Ripheus, iustissimus unus,
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi
 (dis aliter visum); pereunt Hypanisque Dymasque
 confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
 labentem pietas nec Apollinis infula lexit.
 Iliaci cineres et flamma extrema meorum
 testor, in occasu vestro nec tela nec ulla
 vilavisse vices, Danaum et, si fata fuissent,
 ut caderem meruisse manu. divellimur inde
 Iphitus et Pelias mecum (quorum Iphitus aevo
 iam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulisi),
 protinus ad sedes Priami clamore vocati.
 hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 bella forent, nulli lota morerentur in urbe,
 sic Martem indomitum, Danaosque ad lecta ruentis
 cernimus obsessumque acta testudine lumen
 haerent parietibus scalae, postisque sub ipsos

405

410

415

420

425

430

435

440

intuntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
 protecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
 Dardanidae contra turris ac tota domorum
 culmina convellunt (his se, quando ultima cernunt,
 extrema iam in morte) parant defendere telis,
 auratasque trabes, veterum decora illa parentum,
 devolvunt; alii strictis mucronibus imas
 obsedere fores, has servant agmine denso.
 instaurati animi regis succurrere telis
 auxilioque levare viros vinque addere victis.

Limen erat caecaeque fores et pervius usus
 tectorum inter se Priami, postesque relict
 a tergo, infelix qua se, dum regna manebant,
 saepius Andromache ferre incomitata solebat
 ad soceros et avo puerum Astyanacta trahebat.
 evado ad summi fastigia culminis, unde
 tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
 turrini in praecipiti stantem summisque sub astra
 eductam tectis, unde omnis Troja videri
 et Danaum solitae naves et Achaia castra,
 adgressi ferro circum, qua summa labantis
 iuncturas tabulata dabant, convellimus altis
 sedibus impulsusque: elapsa repente ruinam
 cum sonitu trahit et Danaum super agmina late
 incidit, ast alii subeunt, nec saxa nec ullum
 telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
 exultat, telis et luce coruscus aëna;
 qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
 frigida sub terra tutoidum quem bruma tegebat,
 nunc positus novos exuvius nilidusque iuventa,
 lubrica convolvit sublato pectore terga,
 arduos ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
 una ingens Periphas et equorum agitator Achillis,
 armiger Automedon, una omnis Seyria pubes
 succedunt tecto, et flammam ad culmina iactant,
 ipse inter primos correpta dura bipenni
 limina perrumpit, postisque a cardine vellit

aerates; iamque excisa trabe firma cavavit
robora et ingentem lato dedit ore fenestram.
apparet domus intus et atria longa patescunt;
apparent Priami et veterum penetralia regum
armatosque vident stantis in limine primo.

486

At domus interior gemitu miseroque tumultu
miscetur, penitusque cavae plangoribus aedes
femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
amplexæque tenent postes atque oscula ligunt.

490

instat vi patria Pyrrhus: nec claustra nec ipsi
custodes susterre valent; labat ariete crebro
ianua, et emou procumbunt cardine postes.
ut via vi: rumpunt aditus primosque trucidant
inmissi Danaï et late loca mille complent.

495

non sic, aggeribus ruptis, cum spumeis annis
exit oppositasque erexit gigante moles,
fertur in arva furens cumulo camposque per omnis
cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem
caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas.

500

vidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras
sanguine foedantem quos ipse sacravera ignis.

quinquaginta illi thalami, spes ampla nepotum,
barbarico postes auro spoliisque superbi
procubuerunt; tenent Danaï, qua deficit ignis.

505

Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.

urbis uti captæ casum convolsæque vidit
limina tectorum et medium in penetralibus hostem;
arma diu senior desueta tremantibus ævo
circumdat nequiquam umeris et inutile ferrum
cingitur ac densos fertur moriturnus in hostis.

510

aedibus in mediis nudoque sub ætheris axe
ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus
incumbens aræ atque umbra complexa penates.

hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum
præcipites atra ceu tempestate columbae,

516

condensæ et divom amplexæ simulacra sedebant
ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis

ut vidit, quae mens tam dira, miserrime coniux,
impulsi his cingi telis? aut quo ruis? inquit.

non tali auxilio nec defensoribus istis
tempus eget, non, si ipse meus nunc adforet Hector,
haec tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
aut moriere simul. sic ore effata recepit
ad sese et sacra longaeuom in sede locavit.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
unus natorum Priami, per tela, per hostis
porticibus longis Iugil et vacua atria iustrat
saucius. illum ardens infesto vomere Pyrrhus
insequitur, iam iamque manu tenet et premil hasta,
ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.

hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit.

at tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis
di, (siqua est caelo pietas, quae talia curet.)

persolvant grates dignas et praemia reddant
debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.

at non ille, (satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exangue sepulchro
reddidit Hectorcum, meque in mea regna remisit.

sic latus senior, telumque imbelles sine ictu
coniecit, raucio quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequiquam umbone pependit.

cui Pyrrhus referes, ergo haec et multius his
Pelidae genitori. illi mea vultu facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento
nunc morere. hoc dicens altaria ad ipsa tremantem

traxit et in multo lapsantem sanguine nati,
implicuitque coma laevam, dextramque rotuncum
extulit ac lateri capillo tenuis addidit ensis.

haec finis Priami, fatorum hic exilis illum
sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbam

regnatorem Asiae, iacet ingens litore truncus,
avolsūque unguis caput et sine nomine corpus.

At me tum primum saevos circumstelit horror,
opstipui: subit cari genitoris imago.

ut regem aequaevo crudeli vulnere vidi
vitam exhalantem: subit deserta Creusa

et direpta domus et parvi casus Iuli.

respicio et, quae sit me circum copia, lustrō

deseruere omnes defessū et corpora salu

ad terram misere aut ignibus aegra dedere.

Iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae

servantem et iactam secreta in sede latentem.

Tyndarida aspicio: dant clarā incendia lucem,

erranti passimque oculos per cuncta ferent.

illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros

et poenas Danaum et deserti coniugis iras

praemetuens, Troiae et patriae communis eriny,

abdiderat sese atque aris invisa sedebat.

exarsere ignes animo: subit ira cadentem

alcisci patriam et sceleratas sumere poenas.

scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae

aspiciet, partoque ibi regina triumpho

coniugiumque domumque patres, natosque videbit.

liadum turba et Phrygius comitata ministris?

occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?

Dardanum tollens sudarit sanguine litus

non ita: namque etsi nullum memorabile nomen

femineae in poena est nec habet victoria laudem,

extinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis

laudabor poenas, animūque explesse iuvabit

ultricis flammae et cineres saliasse meorum.

talia iactabam et furiata mente ferebar

cum, mihi se non ante oculis tam clara, videndam

optulit et pura per noctem in luce refulsit

alma parens, confessa deam qualisque videri

caelicis et quanta solet, dextraque prehensum

continuit, roseoque haec insuper addidit ore:

*nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?

quid furis aut quoniam nostri tibi cura recessit?
 non prius aspicias, ubi fessum aetate parentem
 laqueris Anchisen, superet coniunxne Creusa
 Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
 circum errant acies et, ni mea cura resistat,
 iam flammæ tulerint inimicus et hauserit ensis.
 non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae
 culpatusve Paris; divom inclementia, divom
 has everit opes sternitque a culmine Troiam.
 aspice namque omnem, quae nunc obducta timent
 mortalis hebetat visus tibi et umida circum
 caligat, nubem eripiam; tu nequa parentis
 iussa time neu praeceptis parere recusa;
 hic, tibi disiectas moles avolsaque saxis
 saxa vides mixtoque undantem pulvere fumum.
 Neptūnus muros magnoque emota Iridenti
 fundamenta quatit totamque a sedibus urbem
 eruit. hic luno Scaëas saevissima portas
 prima tenet, socumque Iurens a navibus agmen
 ferro accincta vocat.

nam summas arces Tritonia (respice) Pallas
 insedit, limbo effulgens et Gorgone saeva.
 ipse pater Danaïs animos viresque secundas
 sufficit, ipse deos in Dardana suscitāt arma.
 eripe, nate, fugam, linemque inpone labori.
 nusquam abero et tutum patrio te limine sistam.
 dixerat, et spissis noctis se condidit umbris.
 apparent dirae facies inimicaque Troiae
 numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignis
 Hium et ex imo verti Neptunia Troia;
 ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
 eruere agricolae certatim, illa usque minatur
 et tremefacta coniam concusso vertice nutat,
 vulneribus donec paulatim evicta supremum
 congemuīt traxitque iugis avolsa ruinam.
 descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis

expedior; dant tela locum flammaeque recedunt.

Atque ubi iam patriae perventum ad limina sedis antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos optabam primum montis primumque petebam, abnegat excisa vitam producere Troia exiliumque pati. 'vos o, quibus integer aevi sanguis' ait 'solidaeque suo stant robore vires, vos agitate fugam.

— me si caelicolae voluissent ducere vitam, has mihi servassent sedes. satis una superque vidimus excidia et captae superavimus urbi. sic o sic positum adfati discedite corpus. ipse manu mortem inveniam; miserebitur hostis exuviasque petet. facilis iactura sepulchri. iam pridem invisus divis et inutilis annos demoror, ex quo me divom pater atque hominum rex fulminis adflavit ventis et contigit igni.'

Talia perstabat memorans, fixusque manebat. nos contra effusi lacrimis coniunxque Creusa Ascaniusque omnisque domus, ne vertere secum cuncta pater fatoque arguenti incumbere vellet, abnegat, inceptoque et sedibus haeret in isdem. rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto. nam quod consilium aut quae iam fortuna dabatur? 'men efferre pedem, genitor, te posse relicto sperasti, tantumque nefas patrio excidit ore? — si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui et sedet hoc animo, perituraeque addere Troiae teque tuosque iuvat, patet isti ianua leto, iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus, gnatum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis eripis, ut mediis hostem in penetralibus utque Ascanium patremque meum iuxtaque Creusam alterum in alterius mactatos sanguine cernam? arma, viri, ferte arma; vocat lux ultima victos. reddite me Danais, sinite instaurata revisam proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.'

ecce autem complexa pedes in limine coniunx
haerebat, parvomque patri tendebat Iulum:
‘si periturus abis, et nos rape in omnia tecum;
sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
hanc primum tutare domum. cui parvos Iulus,
cui pater et coniunx quondam tua dicta relinquitur?’

675

Talia vociferans gemitu tectum omne replebat,
cum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
namque manus inter maestorumque ora parentum
ecce levis summo de vertice visus Iuli
fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
lambere flamma comas et circum tempora pasci.
nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
excutere et sanctos restinguere fontibus ignes.
at pater Anchises oculos ad sidera laetus
extulit, et caelo palmas cum voce tetendit:

680

‘Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
aspice nos hoc tantum; et, si pietate meremur,
da deinde augurium, pater, atque haec omina firma.’

690

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
intonuit laevom, et de caelo lapsa per umbras
stella facem ducens multa cum luce cucurrit,
illam, summa super labentem culmina tecti,
cernimus Idaea claram se condere silva
signantemque vias; tum longo limite sulcus
dat lucem, et late circum loca sulphure fumant.
hic vero victus genitor se tollere ad auras:
adfaturque deos et sanctum sidus adorat.

695

700

‘iam iam nulla morast; sequor et qua ducitis adsum.
di patrii, servate domum, servate nepotem.
vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troiast.
cedo equidem nec, nate, tibi comes ire recuso.’

dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvont.
‘ergo age, care pater, cervici inponere nostrae,
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.’

705

O Annus populi in tota caligine

quo res cumque cadent, unum et com
 una salus ambobus erit. mihi parvos I
 sit comes, et longe servet vestigia coniu
 vos, famuli, quae dicam animis advertit
 est urbe egressis tumulus templumque
 desertae Cereris iuxtaque antiqua cupres
 religione patrum multos servata per ann
 hanc ex diverso sedem veniemus in una
 tu, genitor, cape sacra manu patriosque
 me, bello e tanto digressum et caede r
 attrectare nefas, donec me flumine vivo
 abluero.

haec fatus latos umeros subiectaque col
 veste super fulvique insternor pelle leon
 succedoque oneri; dextrae se parvos Iu
 implicuit sequiturque patrem non passib
 pone subit coniunx. ferimur per opaca
 et me, quem dudum non ulla iniecta m
 tela neque adverso glomerati ex agmine
 nunc omnes terrent aerae, sonus excita
 suspensum et pariter comilique onerique
 iamque propinquabam portis omnemque
 evasisse viam, subito cum creber ad au
 visus adesse pedum sonitus, genitorque
 prospiciens 'nate' exclamat, 'fuge, nate
 ardentis clipeos atque aera micantia cer
 hic mihi nescio quod trepido male num
 confusam eripuit mentem. namque avi
 dum sequor et nota excedo regione via
 heu misero coniunx fato mi erepta Cre
 substitit erravitne via seu lassa resedit
 incertum: nec post oculis est reddita n
 nec prius amissam respexi animumve r
 quam tumulum antiquae Cereris sedemq
 venimus; hic demum collectis omnibus
 defuit et comites natumque virumque fe
 quem non incusavi amens hominumque
 aut quid in eversa vidi crudelius urbe?

Handwritten note:
 "Hic mihi nescio quod trepido male num
 confusam eripuit mentem."
 "Hic mihi nescio quod trepido male num
 confusam eripuit mentem."

Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penatis
commendo sociis et curva valle recondo.

[ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.]

stat casus renovare omnis omnemque reverti 750

per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto, et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro.

horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent. 755

inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,

me refero. inruerant Danaï et tectum omne tenebant.

ilicet ignis edax summa ad fastigia vento

volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras.

procedo et Priami sedes arcemque reviso. 760

et iam porticibus vacuis Iunonis asylo

custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes

praedam adservabant. huc undique Troia gaze

incensis erepta adytis mensaeque deorum

crateresque auro solidi captivaeque vestis 765

congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres

stant circum.

ausus quin etiam voces iactare per umbram

implevi clamore vias, maestusque Creusam

nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi. 770

quaerenti et tectis urbis sine fine ruenti

infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae

visa mihi ante oculos et nota maior imago.

obstupui, steteruntque comae et vox faucibus haesit. 774

'quid tantum insano iuvat indulgere dolori, 776

o dulcis coniunx? non haec sine numine divom

eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creusam

fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exilia, et vastum maris aequor arandum: 780

et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva

inter opima virum leni fluit agmine Thybris.

illic res laetae regnumque et regia coniunx

tum sic adfari et curas his demere dictis 775

parta tibi: lacrimas dilectae pelle Creusae.
non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
aspiciam aut Graias servitum matribus ibo

Dardanis et divae Veneris nurus,
sed me magna deum genetrix his detinet oris.
iamque vale et nati serva communis amorem.

haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem
dicere deseruit, tenuisque recessit in auras.
ter conatus ibi collo dare bracchia circum;
ter frustra compressa manus effugit imago,
par levibus ventis volucrique simillima somno.
sic demum socios consumpta nocte reviso.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
invenio admirans numerum, matresque virosque,
collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
undique convenere, animis opibusque parati,
in quascumque velim pelago deducere terras.
iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant
limina portarum, nec spes opis ulla dabatur:
cessi et sublato montes genitore petivi.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER TERTIUS.

Postquam res Asiae Priamique evertere gentem
inmeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium et omnis humo sumat Neptunia Troia:
diversa exilia et desertas quaerere terras:
auguriis agimur divom, classemque sub ipsa
Antandro et Phrygiae molimur montibus, Idae
incerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
contrahimusque viros. vix prima inceperat aestas,
et pater Anchises dare fatis vela iubebat:
litora cum patriae lacrimans portusque relinquo
et campos, ubi Troia fuit. feror exul in altum
cum sociis gnatoque penatibus et magnis dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis
(Thraces arant) acri quondam regnata Lyncargo,
hospitium anticum Troiae sociique penates,
dum fortuna fuit. feror huc, et litore curvo
moenia prima loco satis ingressus iniquis:
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri divisque ferebam
auspiciis coeptorum operum, superoque nitentem
caelicolum regi mactabam in litore taurum.
forte fuit iuxta tumulus, quo corbea summo
virgulta et densis hastilibus horrida myrtus.
accessi, viridemque ab humo convellere silvam
conatus, ramis tegereim ul frondentibus aras.

KINNECK, VERGIL.

horrendum et dictu video mirabile monstrum
 nam quae prima solo ruptis radicibus arbores
 vellitur, huic atro licuntur sanguine guttae
 et terram tabo maculant. mihi frigidus hor-
 membra quatit, gelidusque coit formidine sa-
 rursus et alterius lentum convellere vimen
 insequor et causas penitus temptare latentis:
 ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
 multa movens animo nymphas venerabar ag-
²⁰Gradivomque patrem, Geticis qui praesidet
 rite secundarent visus omenque levarent.
 tertia sed postquam maiore hastilia nisu
 adgredior genibusque adversae oblior hare-
 (eloquar an sileam?) gemitus lacrimabilis imo
 auditur tumulo, et vox reddita fertur ad au-
 'quid miserum, Aenea, laceras? iam parce
 parce pias scelerare manus. non me tibi T-
 externum tulit aut cruor hic de stipite mana-
 heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea te-
 telorum seges et iaculis increvit acutis.
 tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus
 Hunc Polydorum auri quondam cum pond-
 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
 ille, ut opes fractae Teucrum, et Fortuna re-
 res Agamemnonias victriciaque arma secutus
 fas omne abruptit: Polydorum obtruncat, e-
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
 auri sacra fames! postquam pavor ossa reliq-
 delectos populi ad proceres primumque pare-
 monstra deum refero, et quae sit sententia
 omnibus idem animus, scelerata excedere te-
 linqui pollutum hospitium et dare classibus
 ergo instauramus Polydoro funus: et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant manibus arae

caeruleis maestae crinis atraque cupresso, 65
et circum Iliades crinem de more solutae;
inferimus tepido spumantia cymbia lacte *voluptas*
sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
condimus et magna supremum voce ciemus.

Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
dant maria et lenis crepitans vocat auster in altum, 70
deducunt socii navis et litora complant.

provehimur portu, terraeque urbesque recedunt.
sacra mari colitur medio gratissima tellus, 75

Nereidum matri et Neptuno Aegaeo,
quam pius arquitenens oras et litora circum 75
errantem Mycoho e celsa Gyaroque revinxit,
immotamque coli dedit et contemnere ventos.

huc feror, haec fessos tuto placidissima portu
accipit. egressi veneramur Apollinis urbem. *Aug. 71*

rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos, 80
vittis et sacra redimitus tempora lauro,

occurrit, veterem Anchisen adgnovit amicum.
iungimus hospitio dextras, et tecta subimus. *Ex 46-48*

Templa dei saxo venerabar structa vetusto: *Ex 49*
da proprium, Thymbraee, domum; da moenia fessis 85

et genus et mansuram urbem; serva altera Troiae
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.

quem sequimur? quove ire iubes, ubi ponere sedes?
da, pater, augurium, atque animis iulabere nostris.

vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente, 90
liminaque laurusque dei, totusque moveri

mons circum et mugire adytis cortina recluis.
summissi petimus terram, et vox fertur ad auris:

Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
prima tulit tellus, eadem vos ubere lacto 95

accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,

et nati natorum et qui nascentur ab illis.
haec Phoebus; mixtoque ingens exorta tumultu

laetitia, et cuncti quae sint ea moenia quaerunt, 100
quo Phoebus vocet errantis iubeatque reverti.

tum genitor, veterum volvens monimenta virorum.
 'audite, o proceres,' ait 'et spes discite vestras.
 Creta Iovis magni medio iacet insula ponto,
 mons Idaeus ubi et gentis cunabula nostrae.
 centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
 maximus unde pater, si rite audita recordor,
 Teucus Rhoeeteas primum est advectus in oras
 optavitque locum regno. nondum Ilium et arces
 Pergameae steterant; habitabant vallibus imis.
 hinc mater cultrix Cybeli Corybantiaque aera
 Idaeumque nemus; hinc fida silentia sacris,
 et iuncti currum dominae subiere leones.
 ergo agite, et divom ducunt qua iussa sequamur,
 placemus ventos et Cnōsia regna petamus.
 nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,
 tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.'
 sic fatus meritos aris mactavit honores,
 taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
 nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
 Fama volat pulsum Regnis cessisse paternis
 Idomeneae ducem, desertaque litora Cretae,
 hoste vacare domum, sedesque astare relictas.
 nauticus exoritur vario certamine clamor;
 hortantur socii Cretam proavosque petamus,
 linquimus Ortygiae portus pelagoque volamus,
 bacchatamque ingis Naxum viridemque Donusam,
 Olearum nigramque Parum sparsasque per aequor
 Cycladas et crebris legimus freta consita terris.
 prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
 et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
 ergo avidus muros optatae molior urbis
 Pergameamque voco, et laetam cognomine gentem
 hortor amare focos arcemque attollere lectis.
 iamque fere [sicco subductae litore puppes:]
 conubis arvisque novis operata iuventus,
 iura domosque dabam: subito cum tabida membris
 corrupto caeli tractu miserandaque venit
 arboribusque satisque lues et letifer annus

cursor ad oraculum Ortygiae Phoebumque remenso
hortatur pater ire mari veniamque precari,
quam fessis finem rebus ferat, unde laborum
temptare auxilium hubeat, quo vertere cursus. *48-50.*

Nox erat, et terris animalia somnus habebat:
effigies sacrae divom Phrygiique penates,
quos mecum ab Troia mediisque ex ignibus urbis
extuleram, visi ante oculos astare iacentis

in somnis, multo manifesti lumine, qua se
plena per insertas fundebat luna fenestras,
tum sic adfari et curas his demere dictis:

‘quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
hic canit, et tua nos en ultro ad limina mittit.

nos te Dardania incensa tuaque arma secuti,
nos tumidum sub te permensi classibus aequor
idem venturos tollemus in astra nepotes

imperiumque urbi dabimus. tu moenia magnis
magna para, longumque fugae ne linque laborem.

mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.

est locus (Hesperiam Grai cognomine dicunt),
terrâ antiqua, potens armis atque ubere glabrae,

Oenotri coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem;

haec nobis propriae sedes, hunc Dardanus ortus
Iasiusque pater, genus a quo princeps nostrum

surge age et haec laetus longaevo dicta parenti
hand dubitanda esse. Genus a quo princeps nostrum

intemerata focis. perfecto laetus honore *Juny*
 Anchisen facio certum remque ordine pando.
 adgnovit prolem ambiguum geminosque parentes 180
 seque novo veterum deceptum errore locorum.
 tum memorat: 'nate, Iliacis exercite fatis,
 sola mihi talis casus Cassandra canebat.
 nunc repeto haec generi portendere debita nostro
 et saepe Hesperiam, saepe Italia regna vocare. 185
 sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
 crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 cedamus Phoebō et moniti meliora sequamur.'
 sic ait, et cuncti dicto paremus ovantes.
 hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190
 vela damus vastumque cava trabe currimus aequor.
 Postquam altum tenuere rates nec iam amplius ullae
 apparent terrae, caelum undique et undique pontus,
 tum mihi caeruleus supra caput astitit imber
 noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris. 195
 continuo venti volvunt mare magnaue surgunt
 aequora, dispersi iactamur gurgite vasto,
 involvere diem nimbi et nox umida caelum
 abstulit, ingeminant abruptis nubibus ignes.
 excutimur cursu, et caecis erramus in undis. 200
 ipse diem noctemque negat discernere caelo,
 nec meminisse viae media Palinurus in unda.
 tris adeo incertos caeca caligine soles
 erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
 quarto terra die primum se attollere tandem 205
 visa, aperire procul montis ac volvere fumum.
 vela cadunt, remis insurgimus, haut mora, nautae
 adnixa torquent spumas et caerula verrunt.
 servatum ex undis Strophadum me litora primum
 excipiunt. Strophades Graio stant nomine dictae + 210
 insulae Ionio in magno, quas dira Celaeno
 harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam
 clausa domus mensasque metu liquere priores.
 tristius haut illis monstrum, nec saevior ulla
 pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis. 215

*mis, regit, et laura in rōmī pūi in lōi uoluer, uat
 va pūmōm a' Apōat lōi pūpūl' in rōi, o' ai' hōp
 lōi a' pūpūl' dē lōi pūpūl' a' rōmōm d' a' lōi, o' ai'
 + hōpūl' ai' hōpūl'*

virginei volucrum voltus, foedissima ventris
proluvis uncaeque manus et pallida semper
ora fame.

huc ubi delati portus intravimus, ecce *ariz* 220

laeta boum passim campis armenta videmus
caprigenumque pecus nullo custode per herbas.

inruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
in partem praedamque Iovem; tum litore curvo
extruimusque toros dapibusque epulamur opimis. *# epulor.*

at subitae horridico lapsu de montibus adsunt 225

harpyiae et magnis quatunt clangoribus alas,
diripiuntque dapes contactuque omnia foedant
immundo, tum vox taetrum dira inter odorem.

229

instruimus mensas arisque reponimus ignem; 231

235

239

240

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 ibitis Italiam portusque intrare licebit;
 sed non ante datam cingetis moenibus urbem,
 quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis
 ambas subigat malis absumere mensas.
 dixit, et in silvam pinnis ablata refugit.
 at sociis subita gelidus formidine sanguis
 deriguit: cecidere animi, nec iam amplius armis,
 sed votis precibusque iubent exposcere pacem,
 [sive deae seu sint dirae obscaeque volucres.]
 et pater Anchises passis de litore palmis
 numina magna vocat, meritosque indicit honores:
 'di prohibete minas; di talem avertite casum,
 et placidi servate pios!' tum litore funem
 deripere excussosque iubet laxare rudentes.
 tendunt vela noti; ferimur spumantibus undis,
 qua cursum ventusque gubernatorque vocabat.
 iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos
 Dulichiumque Sameque et Neritos ardua saxis.
 effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,
 et terram altricem saevi execramur Ulixi.
 mox et Leucatae nimbose cacumina montis
 et formidatus nautis aperitur Apollo.
 hunc petimus fessi et parvae succedimus urbi;
 anchora de prora iacitur, stant litore puppes.
 Ergo insperata tandem tellure potiti
 lustramurque lovi votisque incendimus aras,
 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
 exercent patrias oleo labente palastras
 nudati socii, iuvat evasisse tot urbes
 Argolicas mediosque fugam tenuisse per hostis.
 interea magnum sol circumvolvitur annus,
 et glacialis hiemps aquilonibus asperat undas:
 aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
 pollicibus adversis figo et rem carmine signo
 'AENEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.'
 linquere tum portus iubeo et considerare transtris.
 certatim socii feriunt mare et aequora verrunt.

255

260

270

275

280

285

290

protinus aërias Phaeacum abscondimus arces,
 litoraque Epiri legimus portusque subimus
 Chaonio et celsam Buthroti accedimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
 Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
 coniugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque positum,
 et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
 opstipui, miroque incensum pectus amore
 compellare virum et casus cognoscere tantos.
 progredior portu classes et litora linguens:
 sollemnis cum forte dapes et tristia dona
 ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
 libabat cineri Andromache manisque vocabat
 Hectoreum ad tumulum, viridi quem caespite inanem
 et geminas, causam lacrimis, sacraverat aras.
 ut me conspexit venientem et Troia circum
 arma amens vidit, magnis exterrita monstis
 deriguit visu in medio, calor ossa reliquit,
 labitur, et longo vix tandem tempore fatur.
 'verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
 nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est?' dixit, lacrimasque effudit et omnem
 implevit clamore locum. vix pauca furenti
 subicio et raris turbatus vocibus hisco:
 'vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco;
 ne dubita, nam vera vides.
 heu! quis te casus delectam coniuge tanto
 excipit, aut quae digna satis fortuna revisit,
 Hectoris Andromache? Pyrrhin conubia servas?'
 deiecit voltum et demissa voce locuta est:
 'o felix una ante alias Priameia virgo,
 hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
 iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos
 nec victoris eri tetigit captiva cubile!
 nos patria incensa diversa per aequora vectae
 stirpis Achillaeae fastus juvenemque superbum,
 servitio enixae, tulimus, qui deinde secutus
 Ledaean Hermionen Lacedaemoniosque hymenaeos

295

300

305

310

315

320

325

me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
 ast illum creptae magno flammatus amore
 conjugis et scelerum furiis agitated Orestes
 excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.
 morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
 pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos
 Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit,
 Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
 aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
 quid puer Ascanius? superatne? et vescitur aura,
 quae tibi iam Troia

330

335

340

ecqua tamen pueros amissae cura parentis?
 ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?
 *haec multum lacrimans verba inter singula fundit.]
 talia fundebat lacrimans longosque ciebat
 incassum fletus, cum sese a moenibus heros
 Priamides multis Helenus comitantibus adfert
 agnoscitque suos laetusque ad limina ducit.
 procedo, et parvam Troiam simulataque magnis
 Pergama et arentem Xanthi cognomine rivom
 agnosco Scaeaque amplector limina portae.
 nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.
 illos porticibus rex accipiebat in amplis:
 aulai medio libabant pocula Bacchi
 impositis auro dapibus, paterasque tenebant.

343

348

344

345

347

349

350

355

Iamque dies alterque dies processit, et aurae
 vela vocant tumidoque inflatur carbasus austro:
 his vatem adgredior dictis ac talia quaeso.
 'Trojugena, interpretes divom, qui numina Phoebi,
 qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis
 et volucrum linguas et praepetis omina pinnae,
 fare age (namque omnis cursum mihi prospera dixit
 religio, et cuncti suaserunt numine divi
 Italiam petere et terras temptare repostas;
 sola novom dictuque nefas harpyia Celaeno

360

365

prodigium canit et tristis denuntiat iras
 obscenamque famem) quae prima pericula vito?
 quidve sequens tantos possim superare labores?
 hic Helenus caesis primum de more iuvenis
 exorat pacem divom villasque resolvit
 sacraſi capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
 ipse manu multo suspensum numine ducit,
 atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos:
 'nate dea (nam te maioribus ire per altum
 auspiciis manifesta fides, sic fata deum rex
 sortitur volvitque vices, is vertitur ordo),
 pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
 aequora et Ausonio possis considerare portu,
 expediam dictis; prohibent nam cetera parcae
 scire Helenum farique vetat Saturnia Iuno.
 principio Italiam, quam tu iam rere propinquam
 vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 longa procul longis via dividit invia terris.
 ante et Trinacria lentandus remus in unda
 et salis Ausonii lustrandum navibus aequor
 infernique lacus Aeaeaeque insula Circae,
 quam tuta possis urbem componere terra:
 signa tibi dicam, tu condita mente teneto:
 cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 litoreis ingens invecta sub ilicibus sus
 triginta capitum fetus enixa iacebit
 alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
 is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
 nec tu mensarum morsus horresce futuros:
 fata viam invenient aderitque vocatus Apollo.
 has autem terras Italique hanc litoris oram,
 proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu
 effuge: cuncta malis habitantur moenia Grai.
 hic et Narycii posuerunt moenia Locri:
 et Sallentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus, hic illa ducis Meliboei
 parva Philoctetae subnixa Petelia muro.
 quin ubi transmissae steterint trans aequora classes;

370

375

380

385

390

395

400

et positis aris iam vota in litore solves
purpureo velare comas adopertus amictu *adopertus - amictu* 405
nequa inter sanctos ignis in honore deorum
hostilis facies occurrat et omina turbet.
hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,
hac casti maneant in religione nepotes.
ast ubi digressum Siculae te admovent orae 410
ventus et angusti rarescent claustra Pelori, = *angusti*
laeva tibi tellus et longo laeva petantur
aequora circuitu, dextrum fuge litus et undas.
haec loca vi quondam et vasta convolsa ruina = *supra* 415
(tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
dissimulasse ferunt, cum protinus utraque tellus = *dis*
una foret: venit medio vi pontus et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaeque et urbes
litore diductas angusto interluit aestu.
dextrum Scylla latus, laevom implacata Charybdis 420
obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
erigit alternos et sidera verberat unda.
at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
ora exertantem et navis in saxa trahentem. 425
prima hominis facies et pulchro pectore virgo
pube tenus, postrema immani corpore pistrix
delphinum caudas utero commissa luporum, *caudas*
praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
cessantem longos et circumflectere cursus, 430
quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.
praeterea siqua est Heleno prudentia, vati
siqua fides, animum si veris implet Apollo,
unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum 435
praedicam et repetens iterumque iterumque monebo:
Iunonis magnae primum prece numen adora,
Iunoni caele vota libens dominamque potentem
supplicitis supera donis, sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relicta. 440
huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat,
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo,
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit.
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt:
 verum eadem verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua trondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo
 nec revocare situs aut iungere carmina curat:
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi nequa morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet possisque sinus implere secundos,
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas.
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet; cursusque dabit venerata secundos.
 haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
 ade age et ingentem facis fer ad aethera Troiam.

Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
 dona dehinc auro gravia sectoque elephanto
 imperat ad navis ferri, stipatque carinis
 ingens argentum Dodonaeosque lebetas,
 lorica consertam hamis auroque trilicem
 et conum insignis galeae cristasque comantis,
 arma Neoptolemi sunt et sua dona parenti.
 addit equos additque duces,
 remigium supplet, socios simul instruit armis.

Interea classem velis aptare iubebat
 Anchises, fieret vento mora nequa ferenti.
 quem Phoebi interpretes multo compellat honore:
 coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
 cura deum, his Pergameis erepte ruinis,
 ecce tibi Ausoniae tellus: hanc arripe velis.
 et tamen hanc pelago praeterlabare necessest:
 Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.

445

450

455

460

465

470

475

ecce quid dicit Sibylla

linguaeque

exposui in d. 141

vade' ait, 'o felix nati pietate. quid ultra
 provehor et fando surgentis demoror austros?'
 nec minus Andromache digressu maesta supremo
 fert picturatas auri subtegmine vestes
 et Phrygiam Ascanio chlamydem (nec cedit honore)
 textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
 'accipe et haec, manuum tibi quae monimenta mearum
 sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem,
 coniugis Hectoreae. cape dona extrema tuorum,
 o mihi sola mei super Astyanactis imago.
 sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
 et nunc aequali tecum pubesceret aëvo.'
 hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
 'vivite felices, quibus est fortuna peracta
 iam sua; nos alia ex aliis in fata vocamur.
 vobis parva quies, nullum maris aequor arandum,
 arva neque Ausoniae semper cedentia retro
 quaerenda. effigiem Xanthi Troiamque videtis,
 quam vestrae fecere manus melioribus, opto,
 auspiciis et quae fuerint minus obvia Graïs.
 siquando Thybrim vicinaque Thybridis arva
 intraro gentique meae data moenia cernam,
 cognatas urbes olim populosque propinquos
 Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus auctor
 atque idem casus, unam faciemus utramque
 Troiam animis; maneat nostros ea cura nepotes.'
 Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
 unde iter Italiam cursusque brevissimus undis.
 sol ruit interea et montes umbrantur opaci.
 sternimur optatae gremio telluris ad undam
 sortiti remos, passimque in litore sicco
 corpora curamus: fessos sopor inrigat artus.
 necdum orbem medium Nox Horis acta subibat:
 haut segnis strato surgit Palinurus et omnis
 explorat ventos atque auribus aëra captat;
 sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
 arcturum pluviasque hyadas geminosque triones,
 armatumque auro circumspicit Oriona.

postquam cuncta videt caelo constare sereno,
 dat clarum e puppi signum: nos castra movemus
 temptamusque viam et velorum pandimus alas.
 iamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
 cum procul obscuros collis humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
 Italiam laeto socii clamore salutant.
 tum pater Anchises magnum cratera corona
 induit inplevitque mero divosque vocavit
 stans prima in puppi:

'di maris et terrae tempestatumque potentes,
 ferte viam vento facillem et spirate secundi!
 crebrescunt optatae aurae, portusque patescit
 iam propior, templumque apparet in arce Minervae.
 vela legunt socii et proras ad litora torquent.
 portus ab euroo fluctu curvatus in arcum,
 obiectae salsa spumant aspergine cautes;
 ipse latet: gemino dimittunt bracchia muro.
 turriti scopuli refugitque ab litore templum:
 quattuor hic, primum omni, equos in gramine vidi
 tendentes campum late, candore nivali.
 et pater Anchises 'bellum, o terra hospita, portas:
 bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.
 sed tamen idem olim curru succedere sueti
 quadrupedes et frena iugo concordia ferre:
 spes et pacis' ait. tum numina sancta precamur
 Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis,
 et capita ante aras Phrygio velamur amictu,
 praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
 Iunoni Argivae iussos adolemus honores.
 haut mora, continuo perfectis ordine votis
 cornua velatarum obvertimus antemnarum
 Graeugenumque domos suspectaque linquimus arva.
 hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
 cernitur, attollit se diva Lacinia contra
 Caulonisque arces et navifragum Scylaceum.
 tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
 et gemitum ingentein pelagi pulsataque saxa

520

530

535

540

545

550

555

audimus longe fractasque ad litora
 exultantque vada atque aestus misce
 et pater Anchises 'nimirum haec illos
 hos Helenus scopulos, haec saxa hauri
 eripite; o socii, pariterque insurgite
 haut minus ac iussi faciunt, primus
 contorsit laevas proram Palinurus a
 laevam cuncta cohors remis ventise
 tollimur in caelum curvato gurgite
 subducta ad manis imos desedimus
 ter scopuli clamorem inter cava sa
 ter spumam elisam et rorantia vidi
 interea fessos ventus cum sole reli
 gnarique viae Cycloperum adlabimur

Portus ab accessu ventorum im
 ipse, sed horrificis iuxta tonat Aet
 interdumque atram prorumpit ad a
 turbine fumantem piceo et candent
 attollitque globos flammaram et sic
 interdum scopulos avolsaque viscera
 erigit eructans liquefactaque saxa s
 cum gemitu glomerat fundoque exa
 fama est Enceladi semustum fulmin
 urgeri mole hac, ingentemque insu
 impositam ruptis flammam expirare
 et fessum quotiens mutet latus, int
 murmure Trinacriam et caelum su
 noctem illam tecti silvis immania n
 perferimus, nec quae sonitum del
 nam neque erant astrorum ignes n
 siderea polus, obscuro sed nubila
 et ignem in nimbo nox intempesta

Postera iamque dies primo surg
 umentemque Aurora polo dimovera
 cum subito e silvis macie confecta
 ignoti nova forma viri miserandaque
 procedit supplexque manus ad lito
 respicimus; dira inluyes inmissaque

[et quondam patris ad Troiam missus in armis.] 595
isque ubi Dardanius habitus et Troia vidit
arma procul, paulum aspectu conterritus haesit
continuitque gradum; mox sese ad litora praeceps ~~laxus~~
cum fletu precibusque tulit: 'per sidera testor,
per superos atque hoc caeli spirabile numen, 600
tollite me, Teuceri; quascumque abducite terras:
hoc sat erit. scio me Danais e classibus unum,
et bello Iliacos fateor petiisse penates.

pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
spargite me in fluctus vastoque immergite ponto. 605
si pereo, hominum manibus periisse iuvabit.
dixerat, et genua amplexus genibusque volutans
haerebat, qui sit fari, quo sanguine cretus,
hortamur, quae deinde agitet fortuna fateri.
ipse pater dextram Anchises haut multa moratus 610
dat iuveni, atque animum praesenti pignore firmat.
ille haec deposita tandem formidine fatur:

sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
nomine Achaemenides, Troiani genitore Adamasto
paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus. 615
hic me, dum trepidi crudelia limina lincunt,
inmemores socii vasto Cyclopi in antro
deseruere. domus sanie dapibusque cruentis
intus opaca ingens. ipse arduus altaque pulsat
sidera (di talem terris avertite pestem!) 620
nec visu facilis nec dictu affabilis ulli.

visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
pressa manu magna medio resupinus in antro
frangeret ad saxum sanieque expersa natarent 625
limina, vidi atro cum membra fluentia tabo
manderet et tepidi tremerent sub dentibus artus.
haut impune quidem; nec talis passus Ulixes
oblitusve suist Ithacus discrimine tanto.
nam simul expletus dapibus vinoque sepultus 630
cervicem inflexam posuit iacuitque per antrum

inmensus saniem eructans et frustra cruento
 per sômmum commixta mero, nos magna precati
 numina sortitique vices una undique circum
 fundimur, et telo lumen terebramus acuto 635
 ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar
 et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
 sed fugite, o miseri, fugite atque ab litore funem
 rumpite. — 640

nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
 lanigeras claudit pecudes atque ubera pressat,
 centum alii curva haec habitant ad litora volgo
 infandi Cyclopes et altis montibus errant.
 tertia iam lunae se cornua lumine complent, 645
 cum vitam in silvis inter deserta ferarum
 lustra domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopos
 prospicio sonitumque pedum vocemque tremesco.
 victum infelicem, bacas lapidosaque corna,
 dant rami, et volsis pascunt radicibus herbae, 650
 omnia conlustrans hanc primum ad litora classem
 consexi venientem. huic me, quaecumque fuisset,
 addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 vos animam hanc potius quocumque absumite lelo.

Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus 655
 ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
 pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
 monstrum horrendum informe ingens, cui lumen ademptum.
 trunca manu pinus regit et vestigia firmat;
 lanigeræ comitantur oves; ea sola voluptas 660
 solamenque mali.

postquam altæ tetigit fluctus et ad aequora venit,
 luminis effossi fluidum lavit inde cruorem
 dentibus infrendens gemitu, graditurque per aequor
 iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit. 665
 nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
 supplice sic merito, laciisque incidere funem,
 verrimus et proni certantibus aequora remis,
 sensit et ad sonitum vocis vestigia torsit.

verum ubi nulla datur dextra adlectae potestas
 nec potis Ionios fluctus aequare sequendo. *Scylla, Charybdis*
 clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
 contremuere undae penitusque exterrita tellus
 Italiae curvisque immugiit Aetna cavernis.
 at genus e silvis Cyclopum et montibus altis
 exitum ruit ad portus et litora complent.
 cernimus adstantis nequiquam lumine torvo
 Aetnaeos fratres, caelo capita alta ferentis,
 (concilium horrendum) quales cum vertice celso
 aëriae quercus aut coniferae cyparissi
 constiterunt, silva alta Iovis lucusve Dianae.
 praecipites metus acer agit quocumque rudentis
 excutere et ventis intendere vela secundis.
 contra iussa movent Heleni, Scylla atque Charybdis,
 ni teneant cursus: — certum est dare litora retro,
 inter utramque viam leti discrimine parvo.
 ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori
 missus adest: viro praetervehor ostia saxo
 Pantagiae Megarosque sinus Thapsumque iacentem.
 [Italia monstrabat relegens errata retrorsus
 litora Achaemenides, comes infelicis Ulixi.]

Sicanio praetenta sinu iacet insula contra
 Plemurium undosum, nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 occultas egisse vias sup̄ mare, qui nunc
 ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 iussi numina magna loci veneramur, et inde
 exsupero praepingue solum stagnantis Helori,
 hinc altas cautes proiectaque saxa Pachyni
 radimus, et fatis numquam concessa moveri
 apparet Camarina procul campique Geloi
 immanisque Gela fluvii cognomine dicta.
 arduos inde Acragas ostentat maxima longe
 moenia, magnanimum quondam generator equorum;
 teque datis linquo velis, palmosa Selinus,

accipit. hic pelagi tot tempestatibus actis
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum
 deseris, heu tantis nequiquam erepte periclis!
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum.
 hinc me digressum vestris deus appulit oris.'

Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

Σταυρομένης ἡμετέρας ἐν τῇ πόλει
 ἡ δὲ πόλις ἐστὶν ἡμετέρα
 ἡμετέρας ἐν τῇ πόλει
 ἡμετέρας ἐν τῇ πόλει

P. VERGILI MARONIS
AENEIDOS

LIBER QVARTVS

At regina gravi iandudum saucia cura
volutus alit venis, et caeco carpitur igni.
multa viri virtus animo multusque recursat
gentis honos, haerent infixi pectore vultus
verbaque, nec placidam membris dat cura quietem.
postera Phoebæa lustrabat lampade terras
umentemque Aurora polo dimoverat umbram,
cum sic unanimam adloquitur male sana sororem:
'Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent!
quis novos hic nostris successit sedibus hospes,
quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis!
credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.
degeneres animos timor arguit, heu quibus ille
iactatus fatis quæ bella exhausta canebat!
si mihi non animo fixum immotumque sederet
necui me vinclo vellem sociare iugali,
postquam primus amor deceptam morte fefellit;
si non pertaesum thalami tædæque fuisset,
huic uni forsitan potui succumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychæi
coniugis et sparsos fraterna caede penates,
solus hic inflexit sensus animumque labantem
impulit, agnosco veteris vestigia flammæ.
sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat
vel pater omnipotens abigat me fulmine ad umbras,

pallentis umbras Erebo noctemque
ante, Pudor, quam te violo, aut t
ille meos, primus qui me sibi iunx
abstulit; ille habeat secum servetque
sic effata sinum lacrimis implevit o

V Anna refert. 'o luce magis dilecta
solane perpetua macrens carpere iu
nec dulcis natos Veneris nec prae
id cinerem aut manis credis curare
esto, aegram nulli quondam flexere
non Libyae, non ante Tyro; despe
ductoresque alii, quos Africa terra
dives alit: placitone etiam pugnabis
nec venit in mentem, quorum con
hinc Gaetulae urbes, genus insuper
et Numidae infreni cingunt et inho
hinc deserta siti regio lateque fure
Barcae. quid bella Tyro surgentia
germanique minas?

dis equidem auspiciis reor et Iun
hunc cursum Iliacas vento tenuisse
quam tu urbem, soror, hanc cernis
coniugio tali! Teucrum comitantibu
Punica se quantis attollet gloria rel
tu modo posce deos veniam sacrisc
indulge hospitio causasque innecte
dum pelago desaevit hiemps et aqu
quassataeque rates [dum non tracta

His dictis impenso animum flamm
spemque dedit dubiae menti solvitque
principio delubra adeunt pacemque
exquirunt; mactant lectas de more
legiferae Cereri Phoeboque patrique
Iunoni ante omnis, cui vincla iuga
ipsa tenens dextra pateram pulcher
candentis yacca media inter cornu
aut ante ora deum pinguis spatiatu
instauratione diem donis pecudumque

pectoribus inhians spirantia consulit exta. *qualis = avzetx*
 heu vatum ignarae mentes! quid vota furentem, 65
 quid delubra iuvant? est mollis flamma medullas
 interea, et tacitum vivit sub pectore volnus.
 uritur infelix Dido totaque vagatur
 urbe furens qualis coniecta cerva sagitta,
 quam procul incautam nemora inter Cresia fixit 70
 pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 nescius, illa fuga silvas saltusque peragrat
 Dictaeos, haeret lateri letalis harundo. *harundo*
 nunc media Aenean secum per moenia ducit
 Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam, 75
 incipit effari mediaque in voce resistit;
 nunc eadem labente die convivia quaerit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 exposcit pendetque iterum narrantis ab ore.
 post ubi digressi, lumenque obscura vicissim 80
 luna premit suadentque cadentia sidera somnos,
 sola domo maeret vacua, stratisque relictis
 incubat (illum absens absentem auditque videtque,
 aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
 detinet, infandum si fallere possit amorem. 85
 non coeptae adsurgunt turres, non arma iuventus
 exercet portusve aut propugnacula bello
 tuta parant: pendent opera interrupta minaeque
 murorum ingentes aequataque machina caelo.
 Quam simul ac tali persensit peste teneri 90
 cara Iovis coniunx, nec famam obstare furori,
 talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
 'egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
 tuque puerque tuus; magnum et memorabile nomen,
 una dolo divom si femina vieta duorum est. 93
 nec me adeo fallit veritam te moenia nostra
 suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
 sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
 quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
 exercemus? habes, tota quod mente petisti:
 ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.

communem hunc ergo populum paribusque regamus
auspiciis, liceat Phrygio servire marito
dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

Olli (sensit enim simulata mente locutam,
quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
sic contra est ingressa Venus: 'quis talia demens
abnuat, aut tecum malit contendere bello?

si modo quod memoras factum fortuna sequatur.
sed fatis incerta feror si Iuppiter unam

esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
miscerive probet populos aut foedera iungi.

tu coniunx, tibi fas animum temptare precando.
perge: sequar.' tum sic excepit regia Iuno:

'mecum erit iste labor. nunc qua ratione quod instat
confieri possit, paucis, adverte, docebo.

venatum Aeneas unaque miserrima Dido
in nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
extulerit Titan radiisque retexerit orbem.

his ego nigrantem commixta grandine nimbum,
dum trepidant alae saltusque indagine cingunt,
desuper infundam, et tonitru caelum omne ciebo.
diffugient comites et nocte tegentur opaca:

speluncam Dido dux et Troianus eandem
devenient. adero et, tua si mihi certa voluntas,
[conubio iungam stabili propriamque dicabo]
hic hymenaeus erit.' non adversata petenti
adnuat atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
it portis iubare exorto delecta iuventus;
retia rara, plagae, lato venabula ferro
Massylique ruunt equites et odora canum vis,
reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant, ostroque insignis et auro
stat sompes ac Irena ferox spumantia mandit.

tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.
cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum.
aurea purpuream subnectit stibula vestem.

166

110

115

120

125

130

135

26-68 copy of the 1st ed.
of the 1st ed. of the 1st ed.

jubar = 24 p. 115

infert se socium Aeneas atque agmina iungit.
qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
deserit ac Delum maternam invisit Apollo
instauratione choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
fronde premit crinem fingens atque implicat auro,
tela sonant umeris: haut illo segnior ibat
Aeneas, tantum egregio decus enitet ore.
postquam allos ventum in montis atque invia lustra,
ecce ferae saxi defectae vertice caprae
decurrere iugis; alia de parte patentis
transmittunt cursu campos atque agmina cervi
pulverulenta fuga glomerant montesque relinquunt.
at puer Ascanius mediis in vallibus acri
gaudet equo, iamque hos cursu, iam praeterit illos,
spumantemque dari pecora inter inertia votis
optat aprum aut fulvom descendere monte leonem.

Interea magno misceri murmure caelum
incipit, insequitur commixta grandine nimbus:
et Tyrii comites passim et Troiana inventus
Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros
lecta metu petiere; riuunt de montibus amnes,
speluncam Dido dux et Troianus eandem
deveniunt, prima et Tellus et promuba luno
dant signum: fulsere ignes et conscius aether
conubiis, summoque ulularunt vertice nymphae.
ille dies primus leti primusque malorum
causa fuit, neque enim specie famave movetur
nec iam fartivom Dido meditatur amorem:
coniugium vocal, hoc praetexit nomine culpam.

Extemplo Libyae magnas ille fama per urbes,
fama, malum qua non aliud velocius ullum:
mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
parva metu primo, mox sese attollit in auras
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.

145

150

155

160

165

170

175

Ille dux per la Troia dux eandem per la Troia
Dido dux et Troianus eandem

illam Terra parens, ira irritata deorum,
 extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
 progenit pedibus celerem et perniciousis alis, 180
 monstrum horrendum ingens, cui quot sunt corpore plumae
 tot vigiles oculi supter (mirabile dictu),
 tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
 nocte volat caeli medio terraeque per umbram
 stridens, nec dulci declinat lumina somno; 185
 luce sedet custos aut summi culmine tecti
 turribus aut altis, et magnas territat urbes,
 tam ficti praeque tenax quam nuntia veri.
 haec tum multiplici populos sermone replebat
 gaudens et pariter facta atque infecta canebat: 190
 venisse Aenean Troiano sanguine cretum,
 cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
 nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
 regnorum immemores turpique cupidine captos. 195
 haec passim dea foeda virum diffundit in ora.
 protinus ad regem cursus detorquet Iarban,
 incenditque animum dictis atque aggerat iras.
 Illic Hammone satus raptā Garamantide nympha
 templā Iovi centum latis inmania regnis,
 centum aras posuit vigilemque sacraverat ignem,
 excubias divom aeternas, pecudumque cruore
 pingue solum et variis florentia limina sertis
 isque amens animi et rumore accensus amaro
 dicitur ante aras media inter numina divom
 multa Iovem manibus supplex orasse supinis: 205
 'Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
 aspicias haec? an te, genitor, cum fulmina torques,
 nequiquam horremus, caecique in nubibus ignes
 terrificant animos et inania murmura miscent? 210
 femina, quae nostris errans in finibus urbem
 exiguum pretio posuit, cui litus arandum
 cuique loci Reges dedimus, comubia nostra
 reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.
 et nunc ille Paris cum semiviro comitatu. 215

Maeniam intra crinemque madentem *maeniam*
subnexus, raptō potitur: nos munera templis
quippe tuis ferimus tamamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis arasque tenentem
auditi omnipotens, oculosque ad moenia torsit
regia et oblitos famae mellioris amantis.

tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat:
vade age, nate, voca zephyros et labere pinnis,
Dardaniamque ducem, Tyria Karthagine qui nunc
expectat fatisque datas non respicit urbes,

adloquere et celeris defer mea dicta per auras.
non illum genetrix nobis pulcherrima talem
promisit Graiumque ideo bis vindicat armis:

sed fore qui gravidam imperiis belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.

si nulla accendit tantarum gloria rerum
nec super ipse sua molitur laude laborem,
Ascanione pater Romanas invidet arces?

quid struit? aut qua spe, inimica in gente, moratur?
[nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva].
naviget: haec summa est, hic nostri nuntius esto.

Dixerat. ille patris magnum parere parabat
imperio: et primum pedibus talaria nectit
aurea, quae sublimem alis sive acuora supra
seu terram rapido pariter cum flamine portant.

tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
pallentis, alias sub Tartara tristia mittit,
dat somnos adimitque, et lumina morte resigat.

Nulla fretus agit ventos, et turbida trañat
nubila: iamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, caelum qui vertice fulcit,

Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
piniferum caput et vento pulsatur et imbri,
nix umeros infusa tegit, tum flumina mento

dissimulent; sese interea, quando optima Dido
nesciat et tantos rumpi non speret amores,
temptaturum aditus et quae mollissima fandi
tempora, quis rebus dexter modus. ocius omnes
imperio laeti parent ac iussa facessunt.

295

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
praesensit motusque excepit prima futuros,
omnia tuta timens. eadem impia Fama furenti
detulit arinari classem cursumque parari.
saevit inops animi totamque incensa per urbem
hacchatur, qualis commotis excita sacris

300

Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
orgia nocturnusque vocat clamore Cithaeron.
tandem his Aenean compellat vocibus ultro:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
posse nefas tacitusque mea decedere terra?

305

nec te noster amor nec te data dextera quondam
nec moritura tenet crudeli funere Dido?

quin etiam hiberno moliris sidere classem,
et mediis properas aquilonibus ire per altum,
crudelis? quid si non arva aliena domosque

310

ignotas peteres, sed Troia antiqua maneret,
Troia per undosum peteretur classibus aequor?

mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam te
(quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui),

315

per conubia nostra, per inceptos hymenaeos,
si bene quid de te merui fuit aut tibi quicquam
dulce meum, miserere domus labentis et istam,
oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

320

te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni
odere, insensi Tyrii; te propter eundem

extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,

fama prior: cui me moribundam deseris, hospes?

hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.

quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater

325

destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?

saltem siqua mihi de te suscepta fuisset

ante fugam suboles, si quis mihi parvolus aula

luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,
non equidem omnino capta ac deserta viderer.

Dixerat. ille Iovis monitis immota tenebat
lumina et obnixus curam sub corde premebat.
tandem pauca refert: 'ego te quae plurima fando
enumerare vales numquam, regina, negabo
promeritam nec me meminisse pigebit Elissae,
dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
pro re pauca loquar. neque ego hanc abscondere fu-
speravi (ne finge) fugam, nec coniugis umquam
praetendi laedas aut haec in foedera veni.
me si fata meis paterentur ducere vitam
auspiciis et sponte mea componere curas,
urbem Troianam primum dulcisque meorum
reliquias colerem. [Priami tecta alta manerent]
et recidiva manu posuisssem Pergama victis:
sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo;
Italiam Lyciae iusseret capessere sortes;
hic amor, haec patria est. si te Karthaginis arces
Phoenissam Libyaeque aspectus detinet urbis,
quae tandem Ausonia Teucros considerare terra
invidia est? et nos fas extera quaerere regna.
me patris Anchisae, (quotiens umenibus umbris
nox operit terras, quotiens astra ignea surgunt.)
admonet in somnis et turbida terret imago,
me puer Ascanius capitisque iniuria cari,
quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis.
nunc etiam interpretes divom Iove missus ab ipso
(testor utrumque caput) celeris mandata per auras
detulit; ipse deum manifesto in lumine vidi
intranssem muros, vocemque his auribus hausi.
desine meque tuis incendere teque querellis:
Italiam non sponte sequor.'

Talia dicentem iandudum aversa tuetur
huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
fuminibus tacitis, et sic accensa profatur:
nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
perfide, sed duris genuit te cautibus horrens

cautes - is - (Dy) - nequus

Caucasus Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
 nam quid dissimulo aut quae me ad maiora reservo?
 num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 num lacrimas victus dedit aut miseratus amantemst? 370
 quae quibus anteferam? iam iam nec maxima luno
 nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
 nusquam tuta fides. electum litore, egentem
 excepi et regni demens in parte locavi
 [amissam classem, socios a morte reduxi] 375
 [heu furiis incensa feror]: nunc augur Apollo,
 nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab ipso
 interpretes divom fert horrida iussa per auras.
 scilicet is superis labor est, ea cura quietos
 sollicitat. neque te teneo neque dicta refello: 380
 i, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
 spero equidem mediis, siquid pia numina possunt,
 supplicia hausurum scopulis et nomine Dido
 saepe vocaturum. sequar atris ignibus absens,
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus, 385
 omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas.
 [audiam, et haec manis veniet mihi fama sub imos.]
 his medium dictis sermonem abrumpit et auras
 aegra fugit seque ex oculis avertit et aufert,
 linquens multa metu cunctantem et multa parantem 390
 dicere. succipiunt famulae conlapsaque membra
 marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.
 At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
 solando cupit et dictis avertere curas,
 [multa gemens magnoque animum labefactus amore] 395
 iussa tamen divom exsequitur classemque revisit.
 tum vero Teucri incumbunt et litore celsas
 deducunt toto navis. natat uncta carina,
 frondentisque ferunt remos et robora silvis
 infabricata fugae studio. 400
 migrantis cernas totaque ex urbe ruentis.
 ac velut ingentem formicae farris acervom
 cum populant hiemis memores tectoque reponunt:
 it nigrum campis agmen praedamque per herbas

convectant calle angusto, pars grandia trudunt
 obnixae frumenta umeris, pars agmina cogunt
 castigantque moras, opère omnis semita fervet.
 quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus,
 quosve dabas gemitus, cum litora fervère late
 prospiceres arce ec summa totumque videres
 misceri ante oculos tantis clamoribus aequor!
 improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis!
 ire iterum in lacrimas, iterum templare precando
 cogitur et supplex animos summittere amor.
 nequid inexpertum frustra moritura relinquat.

Anna, vides toto properari litore: circum
 undique convenere; vocat iam carbasus auras,
 puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
 (tu lacrimis evicta meis, tu prima furem
 his, germana, malis oneras atque obicis hosti.)

* * *

hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 et perferre, soror, potero. miserae hoc tamen unum
 exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
 te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
 sola viri mollis aditus et tempora noras.
 i, soror, atque hostem supplex adfate superbum.
 non ego cum Danaïs Troianam excindere gentem
 Aulide iuravi classemve ad Pergama misi,
 nec patris Anchisae cineres manesve revelli,
 cur mea dicta neget duras demittere in auris.
 quo ruit? extremum hoc miserae del munus amanti:
 expectet facilemque fugam ventosque ferentis.
 non iam coniugium anticum, quod prodidit, oro,
 nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat;
 tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
 dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 extremam hanc oro veniam (miserere sororis),
 quam mihi cum dederit, cumulatam monte remittam.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
 fertque refertque soror. sed nullis ille movetur
 fletibus, haut voces ulla tractabilis audit:

fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.
ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
erueri inter se certant; it stridor, et altae
consternunt terram concusso stipite frondes;
ipsa haeret scopulis et quantum vertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
haut secus adsiduis hinc atque hinc vocibus heros
funditur et magno persentit pectore curas,
mens immota manet; lacrimae volvantur inanes.

Tum vero infelix fatis exterrita Dido
mortem orat: taedet caeli convexa tueri,
quo magis inceptum peragat lucemque relinquat,
vidit, turicremis cum dona inponeret aris
(horrendum dictu), latices nigrescere sacros
fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.
hoc visum nulli, non ipsi ellata sorori.
praeterea fuit in tectis de marmore templum
coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
yelleribus niveis et festa fronde revinctum:
hinc exaudiri voces et verba vocantis
visa viri, nox cum terras obscura teneret,
solaque culminibus ferali carmine bubo
saepe queri et longas in fletum ducere voces;
multaque praeterea vatū praedicta piorum
terribili monitu horrificant. agit ipse furem
in somnis ferus Aeneas; semperque relinqui
sola sibi, semper longam incommitata videtur
ire viam et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus
et solem geminum et duplicis se ostendere Thebas,
aut Agamemnonius scaenis agitatus Orestes
armatam facibus matrem et serpentibus atris
cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore
decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque
exigit et maestam dictis adgressa sororem
consilium voltu tegit ac spem fronte serenat:

'inveni, germana, viam (gratare sorori),
 quae mihi reddat eum vel eo me solvat a
 Oceani finem iuxta solemque cadentem
 ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus
 axem umero torquet stellis ardentibus aptum
 hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos
 Hesperidum templi custos epulasque draco
 quae dabat et sacros servabat in arbore rursus
 haec se carminibus promittit solvere mentes
 quas velit, ast aliis duras inmittere curas,
 sistere aquam fluviis et vertere sidera retrorsum
 nocturnosque movet manibus: mugire videbis
 sub pedibus terram et descendere montibus
 testor, cara, deos et te, germana, tuumque
 dulce caput, magicas invitam accingier arces
 tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 erige, et arma viri, thalamo quae fixa reposita
 impius, exuviasque omnis lectumque iugale
 quo perii, superinponas: abolere nefandi
 cuncta viri monumenta iuvat, monstratque
 haec effata silet; pallor simul occupat ora
 non tamen Anna novis praetexere funera
 germanam credit nec tantos mente furores
 concipit aut graviora timet quam morte Sisyphum
 ergo iussa parat.

At regina, pyra penetranti in sede sub ara
 erecta ingenti taedis atque ilice secta, caput
 intenditque locum sertis et fronde coronat
 funerea; super exuvias enseque relictum
 effigiemque toro locat, haut ignara futuri
 stant arae circum, et crinis effusa sacerdos
 ter centum tonat ore deos, Erebumque Cere
 tergeminaeque Hecaten, tria virginis ora
 sparserat et latices simulatos fontis Averni
 falcibus et messae ad lunam quaeruntur a
 pubentes herbae nigri cum lacte veneni;
 quaeritur et nascentis equi de fronte revolvens
 et matri praereptus amor.

ipsa molam manibusque piis altaria iuxta
 spargens umida mella soporiferumque papaver = *πικρὸν ἔλαιον* = *olive* 456
 unum exuta pedem vinclis, in veste recincta, 518
 testatur moritura deos et conscia fati
 sidera; tum, siquod non aequo foedere amantis = *ἡ δὲ Τροίη* = *Trojan* 520
 curae numen habet iustumque memorque, precatur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem = *ἡ δὲ Τροίη* = *Trojan*
 corpora per terras, silvaeque et saeva quierant
 aequora, cum medio volvuntur sidera lapsu; 525
 cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres,
 quaeque lacus late liquidos quaeque aspera dumis 527
 rura tenent, somno positae sub nocte silenti.

at non infelix animi Phoenissa, neque umquam 529
 solvitur in somnos oculisve aut pectore noctem
 accipit: ingeminant curae, rursusque resurgens
 saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu. = *ἡ δὲ Τροίη* = *Trojan*
 sic adeo insistit secumque ita corde volutat:

'en quid ago? rursusne procos inrisa priores
 experiar, Nomadumque petam conubia supplex, 535
 quos ego sim totiens iam dedignata maritos?

Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
 iussa sequar? quiaue auxilio iuvāt ante levatos
 et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 quis me autem, fac velle, sinet ratibusve superbis 540
 invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
 Laomedontaeae sentis periuria gentis?

quid tum? sola fuga nautas comitabor avantis?
 an Tyriis omnique manu stipata meorum
 inferar et quos Sidonia vix urbe revelli, 545

rursus agam pelago et ventis dare vela iubebo?
 quin morere, ut merita es, ferroque avertē dolorem. 547
 non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550

degerē, more ferae, talis nec tangere curas;
 non servata fides cineri promissa Sychaeo;
 tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, iam certus cundi,

lenibant curas, et corda oblita laborum. 528

carpebat somnos rebus iam rite paratis.
huic se forma dei voltu redeuntis eodem
optulit in somnis rursusque ita visa moneri.
omnia Mercurio similis, vocemque colorem
et crinis flavos et membra decora iuventae
‘nate dea, potes hoc sub casu ducere somni
nec quae te circum stent deinde pericula
demens, nec zephyros audis spirare secundum
illa dolos dirumque nefas in pectore versari
certa mori, variosque irarum concitat aestus
non fugis hinc praeceps, dum praecipitare
iam mare turbari trabibus saevasque videli
conlucere facēs, iam fervere litora flammis
si te his attigerit terris Aurora morantem.
heia age, rumpe moras. varium et mutabile
femina.’ sic fatus nocti se immiscuit atrae

quam loquor, adhaesit. quae mentem insana mutat, 599
 infelix Dido? nunc te facta impia tangunt?
 tum dequit, cum sceptrā dabas. en dextra fidesque,
 quem secum patrios aiunt portare penates,
 quem subiisse umeris confectum aetate parentem!
 non potui abreptum divellere corpus et undis 600
 spargere, non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium patriisque epulandum ponere mensis?
 verum anceps pugnae fuerat fortuna. fuisset:
 quem metui moritura? faces in castra tulissem
 inplessemque foros flammis natumque patremque 605 *foros-1*
 cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
 tuque harum interpretēs curarum et conscia luno,
 nocturnisque Hecate trivijs ululata per urbes,
 et dirae ultrices et di morientis Elissae, 610
 accipite haec meritumque malis advertite numen
 et nostras audite preces. si tangere portus
 infandum caput ac terris adnare necessest
 et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret:
 at bello audacis populi vexatus et armis, 615
 finibus extorris, complexu avolsus Iuli
 auxilium impleret videatque indigna suorum
 funera; nec, cum se sub leges pacis iniquae
 tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
 sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena. 620
 haec precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo,
 tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 exercete odiis cinerique haec militite nostro
 munera. nullus amor populis nec foedera sunt.
 exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625
 qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
 nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
 litora litoribus contraria, fluctibus undas
 inprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.
 Haec ait, et partis animum versabat in omnis, 630

invisam quaerens quam primum abrumpe-
 tum breviter Barcen nutricem adfata Syc-
 namque suam patria antiqua cinis ater h-
 'Annam, cara mihi nutrix, huc siste sor-
 dic corpus properet fluviali spargere lym-
 et pecudes secum et monstrata piacula d-
 sic veniat, tuque ipsa pia tege tempora v-
 sacra Iovi Stygio, quae rite incepta parav-
 perficerest animus finemque inponere cur-
 Dardanique rogem capitis permittere flar-
 sic ait. illa gradum studio celebrabat ar-
 at trepida et coeptis immanibus effera Di-
 sanguineam volvens aciem maculisque tre-
 interfusa genas et pallida morte futura,
 interiora domus intrumpit limina et altos
 conscendit furibunda rogos ensemque rec-
 Dardanium, non hos quaesitum munus in-
 hic, postquam Iliacas vestes notumque cu-
 conspexit, paulum lacrimis et mente mor-
 incubuitque toro dixitque novissima verba
 'dulces exuviae, dum fata deusque sineba-
 accipite hanc animam meque his exsolvite
 vixi et quem dederat cursum Fortuna pe-
 et nunc magna mei sub terras ibit imago
 ulta virum poenas inimico a fratre rece-
 urbem praeclaram statui, mea moenia vi-
 felix, heu nimium felix, si litora tantum
 numquam Dardaniae tetigissent nostra ca-
 dixit et os inpressa toro 'moriemur inulta
 sed moriamur:' ait 'sic sic iuvat ire sub
 hauriat hunc oculis ignem crudelis ab al-
 Dardanus, et nostrae secum ferat omina
 dixerat, atque illam media inter talia feri-
 conlapsam aspiciunt comites ensemque cr-
 spumantem sparsasque manus. it clamor
 atria; concussam bacchatur Fama per ur-
 lamentis gemituque et femineo ululatu
 tecta fremunt, resonat magnis plangoribu-

Karthago aut antiqua Tyros, flammaeque furentes 670
 culmina perque hominum volvantur perque decorum.
 audiit exanimis trepidoque exterrita cursu,
 unguibus ora soror foedans et pectora pugnis
 per medios ruit ac morientem nomine clamat:
 'hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
 hoc rogos iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
 quid primum deserta querar? comitemne sororem
 sprevisi moriens? eadem me ad fata vocasses:
 idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
 his etiam struxi manibus patriosque vocavi 680
 voce deos, sic te ut posita crudelis abessem.
 extincti te meque, soror, populūque patresque
 Sidonios urbemque tuam. date, volnera lymphis
 ablūam et, extremus siquis super halitus errat,
 ore legam.' sic fata gradus evaserat altos 685
 semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 cum gemitu atque atros siccabat veste cruores.
 illa gravis oculos conata attollere rursus
 deficit; infixum stridit sub pectore vulnus.
 ter sese attollens cubitoque adnixa levavit, 690
 ter revoluta toros oculisque errantibus alto
 quaesivit caelo lucem ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem
 difficilisque obitus Irim demisit Olympo,
 quae luctantem animam nexosque resolveret artus. 695
 nam quia nec fato merita nec morte peribat,
 sed misera ante diem subitoque accensa furore,
 nondum illi flavom Proserpina vertice crinem
 abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.
 ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, 700
 mille trahens varios adverso sole colores,
 devolat, et supra caput astitit. 'hunc ego Diti
 sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo',
 sic ait et dextra crinem secut: omnis et una
 dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705

This is a copy of the text from the book "The Iliad" by Homer, translated by E. V. Rieu. The text is written in a cursive hand and is a reproduction of the original text.

αποφασιστάς ἐν τῇ δόξῃ ἐν τῇ κατανύξει
καὶ ἐν τοῖς ταπεινοῖς καὶ οὐρανίοις καὶ
ἐν ἀγῶνι. Ζητήσατε τοὺς ἁγίους καὶ
τὰς γυναῖκες. Οὗτοι οὗτοι εἰσὶν οἱ

P. VERGILI MARONIS

ΑΕΝΕΙΔΟΣ
LIBER QUINTVS.

Asp. Thūron 1 — 8%
Asp. Lyxuridum Lx. 105 — 10%

Is. Texensis Ly. 105-107.

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
certus iter fluctusque atros aquilone secabat,
moenia respiciens, quae iam infelicis Elissae = *Idaia* = *Egeria*
conducent flammis. quae tantum accenderit ignem *ignis*
causa latet: duri magno sed amore dolores
polluto, notumque furens quid femina possit,
friste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
ut pelagus tenere rates nec iam amplius ulla
occurrit tellus, maria undique et undique caelum:
olli caeruleus supra caput astitit imber
noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.
ipse gubernator puppi Palinurus ab alta
heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
quidve, pater Neptune, paras? sic deinde locutus
colligere arma iubet validisque incumbere remis.
obliquatque sinus in ventum ac talia fatur:
‘magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter auctor
spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
mutati transversa fremunt et vespere ab atro
consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
nec nos obniti contra nec tendere tantum
sufficiamus. superat quoniam Fortuna, sequamur,
quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos,
si modo rite memor servata remetior astra.’

Σίμασιον

zomer - mensuur - 12 = 12 maanden

aududum et frustra cerno te tendere contra. = *aududum*
flecte viam velis, an sit mihi gratior ulla,
quove magis fessas optem demittere navis,
quam quae Dardanium tellus mihi servat Acesten
et patris Anchisae gremio complectitur ossa?
haec ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
intendunt zephyri: fertur cita gurgite classis,
et tandem laeti notae advertuntur harenae.

At procul ex celso miratus vertice montis
adventum sociasque rates occurrit Acestes, = *haec in Troia in Troia*
horridus in iaculis et pelle Libystidis ursae, *haec in Troia*
Troia Criniso conceptum flumine mater
quem genuit. veterum non inmemor ille parentum
gratatur reduces et gaza laetus agresti
excipit ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cum primo stellas Oriente fugarat
clara dies, socios in coetum litore ab omni
advocat Aeneas tumulique ex aggere fatur:
'Dardanidae magni, genus alto a sanguine divom,
annuus exactis completur mensibus orbis,
ex quo reliquias divinique ossa parentis
concidimus terra maestisque sacrayimus aras.
iamque dies, nisi fallor, adest, quem semper acerbum
semper honoratum (sic di voluistis) habebō.
hunc ego Gaetulis agerem si Syrtibus exul
Argolicove mari deprensus et urbe Mycenae, *haec in Troia*
annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
exequerer strueremque suis altaria donis.
nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis
(haut equidem sine mente reor, sine numine divom)
adsumus, et portus delati intramus amicos.
ergo agite et laetum cuncti celebremus honorem:
poscamus ventos, atque haec me sacra quotannis
urbe velit posita templis sibi ferre dicatis. = *haec in Troia*
bina boum vobis Troia generatus Acestes
dat numero capita in navis; adhibete penates
et patrios epulis et quos colit hospes Acestes. = *haec in Troia*

praeterea, si nona diem mortalibus alnum
 Aurora extulerit radiisque relexerit orbem,
 prima citae Teucris ponam certamina classis;
 quique pedum cursu valet et qui viribus audax
 aut iaculo incedit melior levibusque sagittis,
 seu cruda fudit pugnam committere caestu, *neque*
 cuncti adsint meritaque expectent praemia palmae. *de quo*
 ore favete omnes et cingite tempora ramis. *de quo*

Sic fatus velat *materna* tempora myrio. *de quo*
 hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Aestes, *de quo*

hoc puer Ascanius, sequitur quos cetera pubes.

ille e concilio multis cum milibus ibat

ad tumulum, magna medius comitante caterva.

hic duo rite mero libans carchesia Baccho

fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,

purpureosque iacit flores ac talia fatur:

'salve, sancte parens: iterum salvete, recepti
 nequiquam cineres animaeque umbraeque paternae!
 non licuit finis Italos fataliaque arva

nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thybrim.

dixerat haec, adytis cum lubricus anguis ab imis

septem ingens gyros, septena volumina traxit,

amplexus placide tumulum lapsusque per aras.

caeruleae cui terga notae maculosus et auro

squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus

mille iacit varios adverso sole colores.

obstupuit visu Aeneas. ille agmine longo

tandem inter pateras et levia pocula serpens

libavitque dapes rursusque innoxius imo *ad hunc*

successit tumulo et depasta altaria liquit.

hoc magis inceptos genitori instaurat honores,

incertus, geniumne loci famulumne parentis

esse pulet: caedit binas de more bidentis *de quo*

tatque sues, totidem nigrantis terga iuencos,

vinaque fundebat pateris animamque vocabat

Anchisae magni manisque Acheronte remissos.

nec non et socii, quae clique est copia, lacti

dona ferunt, operant aras mactantque iuencos.

ordine aëna locant alif Tusique per herbam
subiciunt veribus prunas et viscera torrent.

Expectata dies aderat nonamque serena

Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant.

famaque finitimos et clari nomen Acestae

excierat: laeto complerant litōra coetu

visuri Aeneadas, p̄ars et certare parati.

munera principio ante oculos circoque locantur

in medio, sacri tripodes viridesque coronae

et palmae pretium victoribus, armaque et os

perfusae vestes, argenti aurique talenta;

et tuba commissos medio canit aggere ludos.

prima p̄res ineunt gravibus certamina remis

quattuor ex omni delectae classe carinae.

velocem Mnestheus agit acri reinige Pristin, = *et est et*

(mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi)

ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram, = 22. 21. 22.

urbis opus, triplici pubes quam Dardana versu

impellunt, [terno consurgunt ordine remi,]

Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,

Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus

caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum spumantia contra

litora, quod tumidis submersum tunditur olim

iluctibus, hiberni condunt ubi sidera cor;

tranquillo silet immotaque attollitur unda

campus et apricis statio gratissima mergis.

hic viridem Aeneas, frondenti ex ilice metam

constituit signum nautis pater, unde reverti
coeperunt et laqueos ubi circumvallatae erant.

scirent et longos ubi circumflectere cursus.
 tam laetis certe laetis insignis in puppis

tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro
ductantur, latus affluunt, astrisque decem;

ductores longe effulgent ostroque decori;
 notant, exornant, ~~velut~~ fronde, inventus

cetera populea velatur fronde iuventus
rudatæque uterque olei perfusa nitescit

nudatosque umeros oleo perlusa intescl.
consident transprie intentaque bracclis.

considunt transtris, intentaque braccia remis;
intenti expectant, signum exultantique horant.

intenti expectant signum, exultantque laeto
corde, rursus vulgus indignumque armato

corda pavor, pulsans laudumque affecta cupido,
inde ubi clausi desit sopitum torba, fuxilem omni

inde ubi clara dedit sonitum tuba, rimbis omnes,

haut mora, prosiluere suis: ferit aethera clamor 140
 nauticus, adductis spumant freta versa lacertis. *hæpaxit*
 infundunt pariter sulcos, totumque dehiscit
 convolsum remis rostrisque tridentibus æquor.
 non tam præcipites biiugo certamine campum
 corripuere ruuntque effusi carcere currus. *carcer-ig* 145
 nec sic immissis aurigæ undantia lora
 concessere iugis pronique in verbera pendent.
 tum plausu fremituque virum studiisque faventum
 consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
 litora, pulsati colles clamore resultant. 150
 effugit ante alios primisque elabitur undis
 turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Cloanthus
 consequitur, melior remis, sed pondere pinus *ruos*
 tarda tenet. post has æquo discrimine Pristis 155
 Centaurusque locum tendunt superare priorem;
 et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
 Centaurus, nunc una ambæ iunctisque feruntur
 frontibus et longa sulcant vada salsa carina.
 iamque propinquabant scopulo metamque tenebant,
 cum princeps medioque Gyas in gurgite victor 160
 rectorem navis compellat voce Menoeten:
 'quo tantum mihi dexter abis? huc derige gressum;
 litus ama et laeva stringat sine palmula cautes; *infæctor*
 altum alii teneant', dixit, sed caeca Menoetes 165
 saxa timens proram pelagi detorquet ad undas.
 'quo diversus abis?' iterum 'pete saxa, Menoete!'
 cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
 respicit instantem tergo et propiora tenentem.
 ille inter navemque Gyæ scopulosque sonantis
 radit iter laevum interior subitoque priorem 170
 præterit et metis tenet æquora luta relictis. *opac*
 tum vero exarsit iuveni dolor ossibus ingens
 nec lacrimis caruere genæ, segnemque Menoeten
 oblitus decorisque sui sociumque salutis
 in mare præcipitem puppi deturbat ab alta: 175
 ipse gubernaculo rector subit, ipse magister
 hortaturque viros clavomque ad litora torquet.

10/3/901.

180

185

190

195

200

205

210

at gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
 iam senior madidaque fluens in veste Menoetes,
 summa petit scopuli siccaque in rupe resedit.
 illum et labentem Teuceri et risere natantem
 et salsos rident revomentem pectore fluctus.
 hic laeta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnesthique, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit ante locum scopuloque propinquat,
 nec tota tamen ille prior praeceunte carina:
 parte prior, partim rostro premit aemula Pritis.
 at media socios incedens nave per ipsos
 hortatur Mnestheus: 'nunc nunc insurgite remis,
 Hectorei socii, Troiae quos sorte suprema
 delegi comites; nunc illas promite vires,
 nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi
 Ionioque mari Maleaeque sequacibus undis.
 non iam prima peto Mnestheus neque vincere certo
 (quamquam o! — sed superent, quibus hoc, Neptune, de-
 disti);
 extremos pudeat rediisse. hoc vincite, cives,
 et prohibete nefas.' olli certamine summo
 procumbunt: vastis tremunt ictibus aerea puppis
 subtrahiturque solum, tum creber anhelitus artus
 aridaque ora quatit, sudor fluit undique rivis.
 attulit ipse viris optatum casus honorem.
 namque furens animi dum proram ad saxa suburguet
 interior spatioque subit Sergestus iniquo,
 infelix saxis in procurentibus haesit.
 concussae cautes, et acuto in murice remi
 obnixi crepuere, inlisaque prora pependit.
 consurgunt nautae et magno clamore morantur
 ferratasque trudes et acuta cuspide contos
 expediunt fractosque legunt in gurgite remos.
 at laetus Mnestheus successuque acior ipso
 agmine remorum celeri ventisque vocalis
 prona petit maria et pelago decurrit aperto.
 qualis spelunca subito commota columba,
 cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,

fertur in arva volans plausumque exterrita pinnis
 dat tecto ingentem, mox aëre lapsa quieto
 radit iter liquidum celeris neque commovet alas:
 sic Mnestheus; sic ipsa fuga secatur ultimā Pristis
 aequora, sic illam fert impetus ipse volantem.

215

et primum in scopulo luctantem deserit alto
 Sergestum brevibusque vadis frustra que vocantem
 auxilia et fractis discentem currere remis.

220

inde Gyan ipsamque ingenti molē Chimaeram
 consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
 solus iamque ipso superest in fine Cloanthus.

225

quem petit et summis adnixus viribus urget.
 tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem
 instigant studiis, resonatque fragoribus aether.

hi proprium decus et partum indignantur honorem
 ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci;

230

hos successus alit: possunt, quia posse videntur.

et fors aequatis cepissent praemia rostris,
 ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus
 fudissetque preces divosque in vota vocasset.

'di, quibus imperium est pelagi, quorum aequora curro, 235

vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum

constituam ante aras voti reus extaque salsos

proiciam in fluctus et vina liquentia fundam.

dixit, eumque imis sub fluctibus audit omnis

Nercidum Phorcique chorus Panopeaque virgo. 240

et pater ipse manu magna Portūnus euntē

impulit: illa noto citius volucrique sagitta

ad terram fugit et portu se condidit alto.

tum satus Anchisa cunctis ex mōre vocatis

victorem magna praeconis voce Cloanthum

declarat viridique advelat tempora lauro,

muneraque in navis ternos optare iuencos

vinaque et argenti magnum dat ferre talentum.

ipsis praecipuos ductoribus addit honores:

victori chlamydem auratam, quam plurima circum

purpura maeandro duplici Meliboea cucurrit,

intextusque puer frondosa regius Ida

250

velocis iaculo cervos cursuque fatigat,
 acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida
 sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis:
 longaevis palmas nequiquam ad sidera tendunt
 custodes, saevitque canum latratus in auras.
 a: qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 levibus huic hamis consertam auroque trilicem
 lorica, quam Demoleo detraxerat ipse
 victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
 donat habere viro, decus et tutamen in armis.
 vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
 multiplicem conixi umeris; indutus at olim
 Demoleos cursu palantis Troas agebat.
 tertia dona facit geminos ex aere lebetes
 cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
 iamque adeo donati omnes opibusque superbi
 puniceis ibant evincti tempora taenis,
 cum saevo e scopulo multa vix arte revolsus,
 amissis remis atque ordine debilis uno,
 inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 qualis saepe viae depressus in aggere serpens,
 aerea quem oblicum rota transit aut gravis ictu
 seminecem liquit saxo lacerumque viator;
 nequiquam longos fugiens dat corpore tortus,
 parte ferox ardensque oculis et sibila colla
 arduus attollens, pars volnere clauda retentat
 nixantem nodis seque in sua membra plicantem:
 tali remigio navis se tarda movebat;
 tali remigio navis se tarda movebat;
 vela facit tamen et plenis subit ostia velis.
 Sergestum Aeneas promisso munere donat
 servatam ob navem laetus sociosque reductos.
 olli serva datur, operum haut ignara Minervae,
 Cressa genus, Phloe, geminique sub ubere nati.
 Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
 gramineum in campum, quem collibus undique curvis
 cingebant silvae, mediaque in valle theatri
 circus erat; quo se multis cum milibus heros
 consessu medium tulit extractoque resedit

255

260

270

275

280

285

290

hic, qui forte velint rapido conte
invitat pretiis animos, et praemia
undique conveniunt Teuceri mixtiq
Nisus et Euryalus primi,
Euryalus forma insignis viridique
Nisus amore pio pueri; quos deir
regius egregia Priami de stirpe D
hunc Salius simul et Patron, quor
alter ab Arcadio Tegeaeae sanguin
tum duo Trinacrii iuvenes Helymu
adsueti silvis, comites senioris Ac
multi praeterea, quos fama obscu
Aeneas quibus in mediis sic deim
'accipite haec animis laetasque ac
nemo ex hoc numero mihi non d
Cuosia bina dabo levato lucida fe
spicula caelataque argento ferre
omnibus hic erit unus honos. tr
accipient flavaque caput nectentur
primus eum phaleris insignem v
alter Amazoniam pharetram plena
Thraeiciis, lato quam circum amp
balteus et tereti subnectit fibula
tertius Argolica hac galea content
haec ubi dicta, locum capiunt sig
corripunt spatia audito limenque
effusi nimbo similes; simul ultima
primus abit longaeque ante omnia
emicat, et ventis et fulminis ocior
proximus huic, longo sed proximu
insequitur Salius; spatio post deim
tertius Euryalus;

Euryalumque Helymus sequitur; c
ecce volat calcemque terit iam ca
incumbens umero, spatia et si plu
transeat elapsus prior ambiguumq
iamque fere spatio extremo sessio

finem adventabant, levi cum sanguine Nisus
 labitur infelix, caesis ut forte iuvenis
 fusus humum viridisque super madefecerat herbas. 330
 hic iuvenis iam victor ovals vestigia presso
 haut tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
 concidit immundoque fimo sacroque cruore,
 non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
 nam sese opposuit Salio per lubrica surgens, 335
 illè autem spissa iacuit revolutus harena,
 emicat Euryalus, et munere victor amici
 prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
 post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
 hic totum cavæae consessum ingentis et ora
 prima patrum magnis Salius clamoribus implet
 ereptumque dolo reddi sili poscit honorem.
 tutatur favor Euryalum lacrimaeque decorae
 gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
 adjuvat et magna proclamiat voce Diores, 345
 qui subiit palmae frustra que ad praemia venit
 ultima, si primi Salio reddentur honores.
 tum pater Aeneas 'vestra' inquit 'munera vobis
 certa manent, pueri, et palmam movet ordine nemo:
 me liceat casus misereri insontis amici.' 350
 sic fatus tergum Gaetuli immane leonis
 dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 hic Nisus 'si tanta' inquit 'sunt praemia victis
 et te lapsorum miseret, quae munera Niso
 digna dabis? primam merui qui laude coronam, 355
 ni me, quae Salium, Fortuna inimica tulisset.'
 et simul his dictis faciem ostentabat et udo
 turpia membra fimo. risit pater optimus olli
 et clipeum efferrî iussit, Didymaonis artem,
 Neptuni sacro Danaïs de poste refixum. 360
 hoc iuvenem egregium praestanti munere donat.
 Post ubi confecti cursus, et dona peregit:
 'nunc, sicuti virtus animusque in pectore praesens,
 adsit et evinctis attollat brachia palmis.
 sic ait et geminum pugnae proponit honorem, 365

victori velatum auro vittisque iuvenum,
ensem atque insignem galeam solacia victo
nec mora: continuo vastis cum viribus eff
ora Dares magnoque virum se murmure
solus qui Paridem solitus contendere contr
idemque ad tumulum, quo maximus occul
victorem Buten inmani corpore, qui se
Behrycia veniens Amyci de gente ferebat,
perculit et fulva moribundum extendit har
talis prima Dares caput altum in proelia
ostenditque umeros latos alternaque iactat
bracchia protendens et verberat ictibus au
quaeritur huic alius: nec quisquam ex ag
audet adire virum manibusque inducere c
ergo alacris cunctosque putans excedere p
Aeneae stetit ante pedes, nec phura morat
tum laeva taurum cornu tenet atque ita fa
'nate dea, si nemo audet se credere pug
quae finis standi? quo me decet usque ter
ducere dona iube.' cuncti simul ore fren
Dardanidae reddique viro promissa iubeba
hic gravis Entellum dictis castigat Acestes
proximus ut viridante toro consederat her
'Entelle heroum quondam fortissime frust
tantane tam patiens nullo certamine tolli
dona sines? ubi nunc nobis deus ille magi
nequiquam memoratus Eryx? ubi fama per
Trinacriam et spolia illa tuis pendentia tec
ille sub haec: 'non laudis amor nec glori
pulsa metu; sed enim gelidus tardante sen
sanguis hebet, frigentque effetae in corpor
si mihi, quae quondam fuerat quaque imp
exultat fidens, si nunc foret illa iuventas,
haut equidem pretio inductus pulchroque
venissem, nec dona moror.' sic deinde l
in medium geminos inmani pondere caestu
proiecit, quibus acer Eryx in proelia suet
ferre manum duroque intendere bracchia

*lib. coll.
atque pur.*

obstipuere animi: tantorum ingentia septem
 terga bouum plumbo insuto ferroque rigebant. *ipse. pugn* 405
 ante omnis stupet ipse Dares longaeque recusat;
 magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
 huc illuc vinclorum immensa volumina versat. *et pugn*
 tum senior talis referebat pectore voces:
 'quid, si quis caestus ipsius et Herculis arma
 vidisset tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat
 (sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro),
 his magnum Alciden contra stetit, his ego suetus,
 dum melior viris sanguis dabat aemula necdum 415
 temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 sed si nostra Dares haec Troius arma recusat
 Idque pio sedet Aeneae, probat auctor Acestes,
 aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto
 (solve metus), et tu Troianos exue caestus.' 420
 haec fatus duplicem ex umeris reiecit amictum
 et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque
 exiit atque ingens media consistit harena.
 tum satus Anchisa caestus pater extulit aequos, *ipse* 425
 et paribus palmas amborum innexuit armis.
 constitit in digitos extemplo arrectus uterque
 brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 abduxere retro longe capita ardua ab ictu *longe*
 immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt.
 ille pedum melior motu fretusque iuventa, 430
 hic membris et mole valens; sed tarda trementi
 genua labant, vastos quatit aeger anhelitus artus.
 multa viri nequiquam inter se volnera iactant.
 multa cavo lateri ingeminant et pectore vastos
 dant sonitus, erratque auris et tempora circum 435
 crebra manus, duro crepitant sub volnere malse.
 stat gravis Entellus nisuque inmotus eodem,
 corpore tella modo atque oculis vigilantibus exit.
 ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem
 aut montana sedet circum castella sub armis, *et* 440

arte locum et variis adsultibus inritus urg^{adexultat}
 ostendit dextram insurgens Entellus et alt
 extulit: ille ictum venientem a vertice velo
 praevидit celerique elapsus corpore cessit:
 Entellus vires in ventum effudit, et ultro
 ipse gravis graviterque ad terram pondere
 concidit, ut quondam cava concidit aut E
 aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
 consurgunt studiis Teucris et Trinacria pul
 it clamor caelo, primusque accurrit Acest
 aequaevoque ab humo miserans attollit a
 at non tardatus casu neque territus heros
 acrior ad pugnam redit ac vim suscitatur
 (tum pudor incendit vires et conscia virtu
 praecipitemque Daren ardens agit aequore
 nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille s
 nec mora nec requies: quam multa grand
 culminibus crepitant, sic densis ictibus he
 creber utraque manu pulsatur versatque Dar
 tum pater Aeneas procedere longius iras
 et saevire animis Entellum hau passus acc
 sed finem inposuit pugnae fessumque Dar
 eripuit mulcens dictis, ac talia fatur:
 'infelix, quae tanta animum dementia cep
 non vires alias conversaque numina sentis
 cede deo.' dixitque et proelia voce direx
 ast illum fidi aequales, genua aegra trahe
 iactantemque utroque caput crassumque c
 ore eiectantem mixtosque in sanguine den
 ducunt ad navis, galeamque ensisque voc
 accipiunt, palmam Entello taurumque relin
 hic victor, superans animis tauroque super
 'nate dea vosque haec' inquit 'cognoscite
 et mihi quae fuerint iuvenali in corpore vi
 et qua servetis revocatum a morte Dareta
 dixit, et adversi contra stetit ora iuvenci,
 qui donum astabat pugnae, duosque redi
 libravit dextra media inter cornua caestus

arduus, effractoque inlisit in ossa cerebro: 480
sternitur exanimisque tremens procumbit humi hos.

ille super talis effundit pectore voces:

nunc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
persolvo; hic victor caestus artemque repono.

Protinus Aeneas celeri certare sagitta 485
invitat qui forte velint, et praenuntia dicit.

ingentique manu malum de nave Seresii 490

erigit et volucrem traiecit in fune columbam,

quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

Convenere viri, delectamque aerea sortem 495
accepit galea; et primus clamore secundo

Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis.

quem modo navali Mnestheus certamine victor
consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.

tertius Eurytion, tuus, o clarissime frater

Pandare, qui quondam, iussus confundere foedus, 500
in medios telum torsisti prius Achiyos.

extremus galeaque ima subsedit Acestes,

ausus et ipse manu juvenum temptare laborem.

tum validis flexos incurvant viribus arcus

pro se quisque viri et depromunt tela pharetris.

primaque per caelum nervo stridente sagitta

Hyrtacidae juvenis volucris diverberat auras;

et venit adversique infigitur arbore mali.

intremuit malus timuitque exterrita pinnis

ales [et ingenti sonuerunt omnia plausu].

post acer Mnestheus adducto constitit arcu,

alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.

ast ipsam miserandus avem contingere ferro

non valuit: nodos et vincula linea rupit.

quis innixa pedem malo pendebat ab alto;

illa notos atque alta volans in nubila fugit.

tum rapidus, iandudum arcu contenta parato

tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit.

iam vacuo laetam caelo speculatus, et alis

plaudentem nigra figit sub nube columbam.

decidit exanimis vitamque reliquit in astris

aetheriis fixamque refert delapsa sagitta
 amissa solus palma superabat Aestes;
 qui tamen aëriās telum contorsit in au-
 ostentans artemque pater arcumque son-
 hic oculis subitum obicitur magnoque
 augurio monstrum: docuit post exitus
 seraque terrifici cecinerunt omina vates
 namque volans liquidis in nubibus arsit
 signavitque viam flammis tenuisque reco-
 consumpta in ventos, caelo ceu saepe
 transcurrunt crinemque volantia sidera
 attonitis haesere animis superosque pre-
 Trinacrii Teuerique viri, nec maximus
 abnuil Aeneas, sed laetum amplexus Ae-
 muneribus cumulat magnis ac talia fatu-
 'sume, pater; nam te voluit rex magni
 talibus auspiciis exsortem ducere honor
 ipsius Anchisae longaeui hoc munus ha-
 eratera inpressum signis, quem Thraci
 Anchisae genitori in magno munere Cis-
 lerre sui dederat monumentum et pignu-
 sic fatus cingit viridanti tempora lauro
 et primum ante omnis victorem appella-
 nec bonus Eurytion praelato invidit hon-
 quamvis solus avem caelo deiecit ab altis
 proximus ingreditur donis qui vincula r-
 extremus volucris qui fixit harundine m-

At pater Aeneas nondum certamine
 custodem ad sese comitemque inpubis I-
 Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad a-
 'vade age et Ascanio, si iam puerile p-
 agmen habet secum cursusque instruxit
 ducat avo turmas et sese ostendat in a-
 dic' ait. ipse omnem longo discedere
 infusum populum et campos iubet esse
 incedunt pueri, pariterque ante ora pa-
 frenatis lucent in equis, quos omnis eu-
 Trinacriae mirata fremit Troiaegque iuve-

omnibus in morem ^{conspiciunt} tonsa coma pressa corona;
 cornea hinc ferunt praefixa hastilia ferro,
 pars levis umero pharetras; at pectora summo
 flexilis obtorti per collum circulus auri.
 tres equitum numero turmae ternique vagantur 560
 ductores; pueri bis seni quemque secuti
 agmine partito fulgent paribusque magistris.
 una acies iuvenum, ducit quam parvos ovantem
 nomen avi referens Priamus, tua cara, Polite,
 progenies, auctura Italos; quem Thracius albis 565
 portat ecus bicolor maculis, vestigia primi
 alba pedis frontemque ostentans arduus albam.
 alter Atys, genus unde Ati duxere Latini,
 parvos Atys pueroque puer dilectus Iulo.

* * *
 extremus formaque ante omnis pulcher Iulus 570
 Sidonios in vectus equo, quem candida Dido
 esse sui dederat monimentum et pignus amoris.
 cetera Trinacrii pubes senioris Acestae
 fertur equis.

excipiunt plausu pavidos gaudentque iuvenes 575
 Dardaniidae veterumque agnoscunt ora parentum.

postquam omnem laeti consessum oculosque suorum
 lustravere in equis, signum clamore paratis
 Epytides longe dedit insonuitque flagello.
 olli discurrere pares, atque agmina terni 580
 diductis solvere choris rursusque vocati
 convertere vias infestaque tela tulere.

inde alios ineunt cursus aliosque recursus
 adversi spatii, alternosque orbibus orbes
 impediunt, pugnaeque cient simulacra sub armis; 585
 et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt
 infensi, facta pariter nunc pace feruntur.

ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 parietibus textum caecis iter ancipitemque
 mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi 590

impediunt, texuntque fugas et proelia ludo,
 delphinum similes, qui per maria umida nando
 Carpathium Libycumque secant.
 hunc morem cursus atque haec certamina primus
 Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
 rettulit et Priscos docuit celebrare Latinos,
 quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes;
 Albani docuere suos; hinc maxima porro
 accepit Roma et patrium servavit honorem;
 Troiaque nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
 [haec celebrata tenus sancto certamina patri.]

Hinc primum Fortuna fidem mutata novavit.
 dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
 Irim de caelo misit Saturnia Iuno
 Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,
 multa movens necdum anticum saturata dolorem.
 illa, viam celerans per mille coloribus arcum,
 nulli visa cito decurrit tramite virgo.
 conspicit ingentem concursum et litora lustrat,
 desertosque videt portus classemque relictam.
 at procul in sola secretae Troades acta
 amissum Anchisen flebant, cunctaeque profundum
 pontum aspectabant flentes. heu tot vada fessis

et tantum superesse maris, vox omnibus una,
 urbem orant, taedet pelagi perferre laborem.
 ergo inter medias sese haut ignara nocendi
 conicit, et faciemque deae vestemque reponit;
 fit Beroe, Tmarij coniunx longaeva Dorycli,
 cui genus et quondam nomen natique fuissent;
 ac sic Dardanidum mediam se matribus infert.
 'o miserae, quas non manus' inquit 'Achaica bello
 traxerit ad letum patriae sub moenibus! o gens
 infelix, cui te exitio Fortuna reservat?
 septima post Troiae excidium iam vertitur aestas,
 cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa
 sideraque emensae ferimur, dum per mare magnum

Italiam sequimur fugientem et volvitur undis.
hic Erycis fines fraterni atque hospes Acestes: 630

quis prohibet muros iacere et dare civibus urbem?
o patria et rapti nequiquam ex hoste penates,
nullane iam Troiae dicentur moenia? nusquam
Hectoreos amnis Xanthum et Simoenta videbo?
quin agite et mecum infaustas exurite puppis. 635

nam mihi Cassandrae per somnum valis imago
ardentis dare visa faces: "hic quaerite Troiam,
hic domus est" inquit "vobis". iam tempus agi res,
nec tantis mora prodigiis. en quattuor arae
Neptuno; deus ipse faces animamque ministrat. 640

haec memorans prima infensum vi corripit ignem
sublataque procul dextra conixa coruscat
et iacit. arrectae mentes stupefactaque corda
Iliadum. hic una e multis, quae maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regum nutritrix: 645

'non Beroe vobis, non haec Rhoeteia, matres,
est Dorycli coniunx: divini signa decoris
ardentisque notate oculos, qui spiritus illi,
quis voltus vocisque sonus vel gressus eunti.
ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui 650

aegram, indignantem, tali quod sola careret
munere nec meritos Anchisae inferret honores.'
haec effata.

at matres primo ancipites oculisque malignis
ambiguae spectare rates miserum inter amorem
praesentis terrae fatisque vocantia regna: 655

cum dea se paribus per caelum sustulit alis
ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
tum vero attonitae monstris actaeque furore
conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem. 660

pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
coniciunt. furit inmissis Vulcanus habenis
transtra per et remos et pictas abiecte puppis.
nuntius Anchisae ad tumulum cuneosque theatri
incensas perfert navis Eumelus, et ipsi
respiciunt atram in nimbo volitare favillam

primus et Ascanius, cursus ut laetus equestris
 ducebat, sic acer equo turbata petivit
 castra, nec exanimis possunt retinere magistri.
 quis furor iste novos? quo nunc, quo tenditis? inquit 670
 'heu miserae cives? non hostem inimicaque castra
 Argivom, vestras spes uritis. en, ego vester
 Ascanius!' galeam ante pedes proiecit inanem,
 qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
 accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum. 675
 ast illae diversa metu per litora passim
 diffugiunt, silvasque et sicubi concava furtim
 saxa petunt; piget incepti lucisque, suosque
 mutatae agnoscunt, excussa pectore luno est.
 sed non idcirco flamma atque incendia vires 680
 indomitas posuere; udo sub robore vivit
 stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
 est vapor, et toto descendit corpore pestis,
 nec vires heroum infusaque flumina prosunt.
 tum pius Aeneas umeris abscindere vestem 685
 auxilioque vocare deos et tendere palmas:
 'Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Troianos, siquid pietas antiqua labores
 respicit humanos, da flammam evadere classi
 nunc, pater, et tenuis Teucrum res eripe leto; 690
 vel tu quod superest infesto fulmine Morti,
 si mereor, demitte tuaque hic obrue dextra.
 vix haec ediderat, cum effusis imbribus atra
 tempestas sine more furit, tonitruque tremescunt
 ardua terrarum et campi: ruit aethere toto 695
 turbidus imber aqua densisque nigerrimus austris,
 implenturque super puppes, semusta madescent
 robora, restinctus donec vapor omnis et omnes
 quattuor amissis servatae a peste carinae.

At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
 nunc huc ingeatis, nunc illuc pectore curas
 mutabat versans, Siculisne resideret arvis
 oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
 tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas

naec memorans cinerem et sopitos suscitāt ignis
Pergameumque larem et canae penetralia Vestae
farre pio et plena supplex veneratur acerra.

745

Extemplo socios primumque arcessit Acesten,
et Iovis imperium et cari praecepta parentis
edocet et quae nunc animo sententia constet.
nāut mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
transcribunt urbī matres populumque volentem
deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
ipsi transtra novant flammisque ambesa reponunt
roborā navigiis, aptant remosque rudentisque,
exigui numero, sed bello vivida virtus.

750

interea Aeneas urbem designat aratro
sortiturque domos, hoc llium et haec loca Troiam
esse iubet. gaudet regio Troianus Acestes,
indicitque forum et patribus dat iura vocatis.
tūm vicina astris Erycino in vertice sedes
fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos
ac lucus late sacer additur Anchiseo.

755

760

Iamque dies epulata novem gens omnis, et aris
factus honos: placidi straverunt aequora venti,
creber et adspirans rursus vocat auster in altum.
exoritur procurva ingens per litora fletus;
complexi inter se noctemque diemque morantur.
ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
visa maris facies et non tolerabile nomen,
ire volunt omnemque fugae perferre laborem.
quos bonus Aeneas dictis solatur amicis
et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
tris Eryci vitulos et Tempestatibus agnam
caedere deinde iubet solvique ex ordine funem.
ipse caput tonsae foliis evinctus olivae,

765

770

stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
proicit in fluctus ac vina liquentia fundit.

775

certatim socii feriunt mare et aequora verrunt:
prosequitur surgens a puppi ventus euntis.

778

777

At Venus interea Neptunum exercita curis
adloquitur talisque effundit pectore questus:

780

'Iunonis gravis ira neque exsaturabile pectus = *studor*,
 cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis,
 quam nec longa dies pietas nec mitigat ulla, *na laaspian*
 nec Iovis imperio fatisque infracta quiescit.
 non media de gente Phrygum exedissee nefandis 785
 urbem odiis satis est nec poenam traxe per omnem: *traxisse*
 reliquias Troiae, cineres atque ossa peremptae
 insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
 ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
 quam molem subito excierit: maria omnia caelo 790
 miscuit, Aeoliis nequiquam freta procellis, *εαρεων σιωνδρα*
 in regnis hoc ausa tuis.
 per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
 exussit foede puppis, et classe subegit
 amissa socios ignotae relinquere terrae. 795
 quod superest oro liceat dare tuta per undas
 vela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim,
 si concessa peto, si dant ea moenia parcae.
 tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, 800
 unde genus ducis. merui quoque: saepe furores
 compressi et rabiem tantam caelique marisque,
 nec minor in terris (Xanthum Simoentaque testor)
 Aeneae mihi cura tui. + cum Troia Achilles
 exanimata sequens impingeret agmina muris, 805
 milia multa daret leto, gementque repleti
 amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
 in mare se Xanthus, Pelidae tunc ego forti
 congressum Aenean nec dis nec viribus aequis *dis* *επα/ηολ.δ.ε*
 nube cava rapui, cuperem cum vertere ab imo 810
 structa meis manibus periurac moenia Troiae.
 nunc quoque mens eadem perstat mihi, pelle timores.
 tutus quos optas portus accedet Averni.
 unus erit tantum, amissum quem gurgite quaeret:
 unum pro multis dabitur caput. *ετοιμ.δ.ε* 815
 his ubi laeta deae permulsit pectora dictis,
 hunc equos auro genitor spumantiaque addit
 frena feris manibusque omnis effundit habenas.

caeruleo per summa levis volat aequora curru;
 subsidunt undae, tumidumque sub are tonanti
 sternitur aequor aquis, fugiunt vasto aethere nimbi.
 tum variae comitum facies, inmania cete, = *unibz*
 et senior Glauci chorus Inousque Palaemon
 Tritonesque citi Phorcique exercitus omnis....
 laeva tenent Thetis et Melite Panopeaque virgo, 825
 Nisaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque.

Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim
 gaudia pertemplant mentem: iubet ocius omnis
 attolli malos, intendi bracchia velis.

una omnes fecere pedem pariterque sinistros, 830
 nunc dextros solvere sinus, una ardua torquent
 cornua detorquentque, ferunt sua flamina classem

princeps ante omnis densum Palinurus agebat
 agmen; ad hunc alii cursum contendere iussi.
 iamque fere mediam caeli Nox umida metam = *iniquior* 835

contigerat, placida laxabant membra quiete
 sub remis fusi per dura sedilia nautae:
 cum levis aetheriis delapsus Somnus ab astris

aëra dimovit tenebrosum et dispulit umbras,
 te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans 840
 insonti; puppique deus consedit in alta,

Phorbanti similis, funditque has ore loquellas:
 'Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem;
 aequalae spirant aurae; datur hora quieti.

pone caput fessosque oculos furare labori. *iniquior* 845
 ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
 cui vix attollens Palinurus lumina fatur

'mene salis placidi voltum fluctusque quietos
 ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
 Aenean credam (quid enim?) fallacibus auris

et caelo, totiens deceptus fraude sereni!'
 talia dicta dabat, clavumque adfixus et haerens 850
 nusquam amittebat oculosque sub astra tenebat.

ecce deus ramum Lethaeo rore madentem
 vique soporatum Stygia super utraque quassat 855
 tempora, cunctantique natantia lumina solvit.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER SEXTVS

ly. 1-900 *Sic fatur lacrimans, classique habenas*
Et tandem euboicis, amarus afflatus oris.

Obvertunt pelago proras; tum dente tenaci
ancora fundabat navis et litora curvae
praetexunt puppes. iuvenum manus emicat ardens
litus in Hesperium; quaerit pars semina flammae
abstrusa in venis silicis, pars densa ferarum
tecta rapit silvas inventaque flumina monstrat.
at pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae,
antrum immare petit, magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates aperitque futura. —
iam subeunt Triviae lucos atque aurea tecta. —
Daedalus, ut fama est, fugiens Minoa regna,
praepetibus pinnis ausus se credere caelo,
insuetum per iter gelidas enavit ad arctos
Chalcidicaque levis tandem super astilit arce.
redditus his primum terris tibi, Phoebe, sacravit
remigium alarum posuitque immania templa.
in foribus letum Androgeo, tum pendere poenas
Cecropidae iussi (miserum!) septena quotannis
corpora natorum, stat ductis sortibus urna;
contra elata mari respondet Cnosia tellus:
hic crudelis amor tauri suppostaque furto
Pasiphae mixtumque genus prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae,
hic labor ille domus et inextricabilis error;

magnum reginae seil enim miseratus amorem
 Daedalus ipse dolos tecti ambagesque resolvit
 caeca regens filo vestigia. tu quoque magna
 partem opere in tanto, sineret dolor, Icare,
 his conatus erat casus effingere in auro
 his patriae cecidere manus. quin protinus o
 perlegerent oculis, ni iam praemissus Achate
 adforet atque una Phoebi Triviaeque sacerdos
 Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:

'non hoc ista sibi tempus spectacula poscit;
 nunc grege de intacto septem mactare inven
 praestiterit, totidem lectas de more bidētis.
 talibus adfata Aenean (nec sacra morantur
 iussa viri) Teucros vocat alta in templa sace

Excisum Euboicae latus ingens rupis in an
 quo lati ducunt aditus centum, ostia centum
 unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllae.
 ventum erat ad limen, cum virgo 'poscere
 tempus' ait: 'deus, ecce, deus!' cui talia fa
 ante fores subito non voltus, non color unus
 non comitae mansere comae; sed pectus an
 et rabie fera corda tument; maiorque videri
 nec mortale sonans, adflata est numine quan
 iam propiore dei. 'cessas in vota precesque
 Tros' ait 'Aeneā? cessas? neque enim ante
 attonitae magna ora domus.' et talia fata
 conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
 ossa tremor, funditque preces rex pectore al
 'Phoebe, gravis Troiae semper miserate labo
 Dardana qui Paridis derexti tela manusque
 corpus in Aeacidae, magulas obeuntia terras
 tol maria intravi duce te penitusque repostas
 Massylum gentis praetentaque Syrtibus arva,
 iam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
 hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta:
 vos quoque Pergameae iam fas est parcere,
 dique deaeque omnes, quibus obstitit Ilum
 gloria Dardaniae. tuque, o sanctissima vates

hactenus - Igitur = per hoc

praescia venturi, da (non indebita posco
 regna meis fati) Latio considerare Teucros
 errantisque deos agitataque numina Troiae.
 tum Phoebō et Triviae solido de marmore templum
 instituam festosque dies de nomine Phoebi.
 te quoque magna manent regnis penetralia nostris:
 hic ego namque tuas sortes arcanaque fata,
 dicta meae genti, ponam lectosque sacraho,
 alma, viros. foliis tantum ne carmina manda,
 ne turbata volent rapidis ludibria venti.
 ipsa canas oro. finem dedit ore loquendi.

At, Phoebi nondum patiens, immanis in antro
 bacchatur vates, magnum si pectore possit
 excussisse deum: tanto magis ille fatigat
 os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
 ostia iamque domus patuere ingentia centum
 sponte sua vatisque ferunt responsa per auras:
 'o tandem magnis pelagi defuncte periculis
 (sed terrae graviora manent), in regna Iavini
 Dardanidae venient (mitte hanc de pectore curam),
 sed non; et, venisse volent. bella, horrida, bella
 et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
 non Simois tibi nec Xanthus nec Dorica castra
 defuerint; aliis Latio iam parius Achilles,
 natus et ipse dea; nec Teucris addita Iuno
 usquam ab erit: cum tu supplex in rebus egenis
 quas gentis Italum ait quas non oraveris urbes!
 causa mali tanti coniunx iterum hospita Teucris
 externique iterum thialami.

tu ne cede malis, sed contra audentior ito
 qua tua te Fortuna sinet. via prima salutis,
 quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.

Talibus ex adyto dictis Cymaea Sibylla
 horrendas canit ambages antroque remugit,
 obscuris vera involvens; ea frena furenti
 concutit et stimulos sub pectore vertit Apollo.
 ut primum cessit furor et rabida ora quierunt,
 incipit Aeneas heros: 'non ulla laborum,

o virgo, nova mi facies inopinave surgit;
 omnia praecepi atque animo mecum ante peregi. 105
 unum oro: quando hic inferni ianua regis
 dicitur et tenebrosa palus Acheronte refuso,
 ire ad conspectum cari genitoris et ora
 contingat; doceas iter et sacra ostia pandas.
 illum ego per flammās et mille sequentia tela 110
 eripui his umeris medioque ex hoste recepi;
 ille meum comitatus iter maria omnia mecum
 atque omnis pelagique minas caelique ferebat,
 invalidus, viris ultra sortemque senectae.
 quin, ut te supplex peterem et tua limina adirem, 115
 idem orans mandata dabat, gnatique patrisque,
 alma, precor, miserere (potes namque omnia, nec te
 nequiquam lucis Hecate praefecit Avernis).
 si potuit manīs arcessere coniugis Orpheus
 Thracia fretus cithara fidibusque canoris,
 si fratrem Pollux alterna morte redemit
 itque reditque viam totiens, quid Thesea magnum,
 quid memorem Alciden? et mi genus ab Iove summo.

Talibus orabat dictis arasque tenebat.
 cum sic orsa loqui vates: sate sanguine divom, 125
 Tros Anchisiade, facilis descensus Averno
 (noctes atque dies patet atri ianua Ditis)
 sed revocare gradum superasque evadere ad auras,
 hoc opus, hic labor est. pauci, quos aecus amavit
 Iuppiter aut ardens evexit ad aethera virtus, 130
 his geniti potuere, tenent media omnia silvae,
 Cocytusque siliu labens circumvenit atro.
 quod si tantus amor menti, si tanta cupido
 his Stygios innare lacus, his nigra videre
 Tartara, et insano iuvat indulgere labori, 135
 accipe quae peragenda prius. latet arbore opaca
 aureus et foliis et lento vimine ramus,
 unum infernae dictus sacer; hunc legit omnis
 uetus et obscuris claudunt convallibus umbrae.
 sed non ante datur telluris operta subire, 140
 uricomos quam, qui decerpserit arbore fetus.

196 VERGILI AENEIS VI

(hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
instituit: primo avolso non deficit alter
aureus, et simili frondescit virga metallo.)
ergo alte vestiga oculis et rite repertum 145
carpe manu. namque ipse volens facilisque sequetur,
si te fata vocant: aliter non viribus ullis
vincere nec duro poteris convellere ferro.
praeterea iacet exanimum tibi corpus amici
(heu nescis) totamque incestat funere classem, 150
dum consulta petis nostroque in limine pendes.
sedibus hunc refer ante suis et conde sepulchro.
duc nigras pecudes; ea prima piacula sunt.
sic demum lucos Stygis et regna invia vivis
aspicies. dixit pressoque obmutuit ore. 155

Aeneas maesto defixus lumina voltu
ingreditur, linguens antrum, caecosque volutat
eventus animo secum. cui fidus Achates
it comes et paribus curis vestigia figit. ~~figit~~ 160
multa inter sese vario sermone serēbant,
quem socium exanimem vates, quod corpus humanum
diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
ut venere, vident indigna morte peremptum,
Misenum Aeoliden, quo non praestantior alter
aere ciere viros Martemque accendere cantu. 165
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
postquam illum vita victor spoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
addiderat socium, non inferiora secutus. 170
sed tum forte cava dum personat aequora concha,
demens, et cantu vocat in certamina divos,
aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,
inter saxa virum spumosa immiserat unda.
ergo omnes magno circum clamore fremebant, 175
praecipue pius Aeneas. tum iussa Sibyllae,
haut mora, festinant flentes atque sepulchro
congerere arboribus caeloque educere certant.
itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum,

procumbunt piceae, sonat icta securibus illex 180
 fraxineaeque trabes cunæis et fissile robur
 scinditur, advolvont ingentis montibus ornos.
 nec non Aeneas opera inter talia primus
 hortatur socios paribusque accingitur armis.
 atque haec ipsè suo tristi cum corde volutat, 185
 aspectans silvam immensam, et sic fortè precatur: -
 'si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 ostendat nemore in tanto! quando omnia vere
 heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
 vix ea fatus erat, geminae cum forte columbae 190
 ipsa sub ora viri caelo venere volantes
 et viridi sedere solo. tum maximus heros
 maternas adgnoscit aves laetusque precatur:
 'este duces o, si qua via est, cursumque per auras
 derigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195
 ramus humum. tuque o dubiis ne defice rebus,
 diva parens.' sic effatus vestigia pressit
 observans, quae signa ferant, quo tendere pergant.
 pascentes illae tantum prodire volando,
 quantum acie possent oculi servare sequentum. 200
 inde ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
 tollunt se celeres liquidumque per aëra lapsae
 sedibus optatis gemina super arbore sidunt,
 discolor unde auri per ramos aura refulsit.
 quale solet silvis brumali frigore viscum 205
 fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
 et croceo fletu tæretis circumdare truncos:
 talis erat species auri frondentis opaca
 ilice, sic leni erepitabat brattea vento.
 corripit Aeneas extemplo avidusque refringit 210
 cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllae.
 Nec minus interea Misenum in litore Teucri
 behant et cineri ingrato suprema ferebant.
 principio pinguem taedis et robore secto
 ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
 intexunt latera et feralis ante cupressos
 constituunt, decorantque super fulgentibus armis. 215

pars calidos ^{καυτά} latices et aëna undantia flammis
 expediunt corpusque lavant frigentis et unguent.
 fit gemitus. † tum membra toro desicta reponunt
 purpureasque super vestes, velamina nota,
 coniciunt. pars ingenti subiere feretro
 (triste ministerium) et subiectam more parentum,
 aversi tenere facem. congesta cremantur. ^{καίω}
 turea dona, dapes, fuso crateres olivo.
 postquam conlapsi cineres et flamma quievit,
 reliquias vino et bibulam lavere favillam,
 ossaque lecta cado texit Corynaeus aëno.
 idem ter socios pura circumtulit unda
 spargens rore levi et ramo felicis olivae,
 lustravitque viros dixitque novissima verba.
 at pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
 inponit suaeque arma viro remumque tubamque
 monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
 dicitur aeternumque tenet per saecula nomen.

His actis ^{ἐκτελέσας} prope exequitur praecepta Sibyllae.
 spelunca alta fuit vastoque immanis hiatu, ^{καρπώδης}
 scruposa, tuta lacu nigro nemorumque tenebris,
 quam super haut ullae poterant impune volantes
 tendere iter pinnis: talis sese halitus atris
 faucibus effundens super ad convexa ferebat.
 quattuor hic primum nigrantis terga iuvenco
 constituit frontique invergit vina sacerdos,
 et summas carpens media inter cornua saetas ^{δελφί}
 ignibus inponit sacris, libamina prima,
 voce vocans Hecaten caeloque Ereboque potentem.
 supponunt alii cultros tepidumque cruorem ^{καύματα}
 succipiunt pateris. ipse atri velleris agnam
 Aeneas matri Eumenidum magnaue sorori
 ense ferit sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
 tum Stygio regi nocturnas incohat aras
 et solida inponit taurorum viscera flammis,
 pingue superque oleum fundens ardentibus extis ^{ἐκτα}

unde locum Grai dixerunt nomine Aornon

ecce autem primi sub lumina solis et ortus 255

sub pedibus mugire solum et iuga coepta moveri

silvarum visaeque canes ululare per umbram

adventante dea. 'procul o procul este, profani'

conclamat vates, 'totoque absistite luco;

tuque invade viam vaginaque eripe ferrum: 260

nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.'

tantum effata furens antro se innisit aperto;

ille ducem haut timidis vadentem passibus aequat.

Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes

et Chaos et Phlegethon, loca nocte tacentia late. 265

sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro

pandere res alta terra et caligine mersas. *

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram #

perque domos Ditis vacuas et inania regna:

quale per incertam lunam sub luce maligna 270

est iter in silvis; ubi caelum condidit umbra

Iuppiter et rebus nox abstulit atra colorem.

vestibulum ante ipsum primis in faucibus Orci

Luctus et ultrices posuere cubilia Curae,

pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus 275

et Metus et malesuada Fames ac turpis Egestas

terribiles visu formae, Letumque Labosque;

tum consanguineus Leti Sopor et mala mentis

Gaudia mortiferumque adverso in limine Bellum

ferreique Eumenidum thalami et Discordia demens, 280

vipereum crinem vittis innexa cruentis.

In medio ramos annosaque brachia pandit

ulmus opaca ingens, quam sedem Somnia volgo 285

vana tenere ferunt solusque sub omnibus haerent.

multaque praeterea variarum monstra ferarum 290

Centauri in foribus stabulant Scyllaeque bifformes

et centumgeminus Briareus ac belua Lernaë

horrendum stridens, flammisque armata Chimaera,

Gorgones Harpyiaeque et forma tricorporis umbrae.

corripit hic subita trepidus formidine ferrum 295

Aeneas strictamque aciem venientibus offert,

et nū docta comes tenuis sine corpore vi
admoſneat volitare cava ſub imagine form
inruat et fruſtra ferro diverberet umbra

Hinc via Tartarei quae fert Acherontis
turbidus hic ^{caeno} caeno vastaque voragine gu
aestuatur atque omnem Coccyto eructat har
portitor has horrendus aquas et flumina
terribili squalore Charon, cui plurima m
canities inculta iacet. ^{stant}stant lumina flamm
sordidus ex umeris nodo dependet amict
ipse ratem conto subigit velisque minist
et ferruginea subvectat corpora cumba,
iam senior, sed cruda deo viridisque ser
huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
matres atque viri defunctaque corpora vi
magnanimum heroum, pueri nuptiaeque
impositique rogis iuvenes ante ora pater
quam multa in silvis autumnii frigore pr
lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgit
quam multae glomerantur aves, ubi frig
trans pontum fugat et terris inmittit apr
stabant orantes primi transmittere cursu
tendebantque manus ripae ulterioris amo
navita sed tristis nunc hos nunc accipit
ast alios longe summos arcet harena.
Aeneas miratus enim motusque tumultu
'dic' ait, 'o virgo, quid volt concursus
quidve petunt animae? vel quo discrimi
hae lincunt, illae remis vada livida verr
olli sic breviter fata est longaeva sacer
'Anchisa generate, deum certissima pro
Coccyti stagna alta vides Stygiamque pal
di cuius iurare timent et fallere numen.
haec omnis, quam cernis, inops inhum
portitor ille Charon; hi, quos vehit und
nec ripas datur horrendas et rauca flue
transportare prius, quam sedibus ossa q
centum errant annos volitantque haec li

accedit

tum demum admissi stagna exoptata re-
constitit Anchisa satus et vestigia press-
multa putans sortemque animo miserat
cernit ibi maestos et mortis honore ca-
Leucaspim et Lyciae ductorem classis
quos simul ab Troia ventosa per aequo-
obruit auster, aqua involvens navemque

Ecce gubernator sese Palinurus agel
qui Libyco nuper cursu, dum sidera s-
exciderat puppi mediis effusus in undis
hunc ubi vix multa maestum cognovit
sic prior adloquitur: 'quis te, Palinure
eripuit nobis medioque sub aequore m-
dic age. namque mihi, fallax haut au-
hoc uno responso animum delusit Apo-
qui fore te ponto incolumem finisque
venturum Ausonios: en haec promissa
ille autem: 'neque te Phoebi cortina f-
dux Anchisiade, nec me dens aequore
namque gubernaculum multa vi forte re-
cui datus haerebam custos cursusque
praecipitans traxi mecum. maria aspe-
non ullum pro me tantum cepisse timo-
quam tua mi, spoliata armis, excussa
deficeret tantis navis surgentibus undis
tris notus hibernas immensa per aequo-
vexit me violentus aqua; vix lumine q-
prospexi Italiam summa sublimis ab un-
paulatim adnabam terrae: iam tuta ten-
ni gens crudelis madida cum veste gra-
prensantemque uncis manibus capita as-
ferro invasisset praedamque ignara put-

*

*

nunc me fluctus habet versantque in l-
quod te per caeli iucundum lumen et
per genitorem oro, per spes surgentis
eripe me his, invicte, malis: aut tu mi-
inice (namque potes) portusque require

aut tu, si qua via est, siquam tibi diva c
ostendit (neque enim, credo, sine numin
flumina tanta paras Stygiamque innare p
da dextram misero et lectum me tolle pe
sedibus ut saltem placidis in morte quie
talia fatus erat, coepit cum talia vates:
'unde haec, o Palinure, tibi tam dira c
tu Stygias inhumatus aquas amnemque s
Eumenidum aspicias ripamve iniussus ad
desine fata deum flecti sperare precando
sed cape dicta memor, duri solacia casu
nam tua finitimi, longe lateque per urbe
prodigiis acti caelestibus, ossa piabunt,
et statuent tumulum et tumulo sollemnia
aeternumque locus Palinuri nomen habet
his dictis curae emotae pulsusque parum
corde dolor tristi; gaudet cognomine ter

✓ Ego iter inceptum peragunt fluvioque
navita quos iam inde ut Stygia prospexit
per tacitum nemus ire pedemque adverte
sic prior adgreditur dictis atque increpat
'quisquis es, armatus qui nostra ad flun
fare age, quid venias, iam istinc, et cor
umbrarum hic locus est, somni noctisque
corpora viva nefas Stygia veclare carina.
nec vero Alciden me sum laetatus eunter
accepisse lacu nec Thesea Pirithoumque,
dis quamquam geniti atque invicti viribus
Tartareum ille manu custodem in vincla
ipsius a solio regis, traxitque trementem
hi dominam Ditis thalamo deducere ador
quae contra breviter fata est Amphrysia
'nullae hic insidiae tales (absiste moveri)
nec vim tela ferunt; licet ingens janitor
aeternum latrans exsanguis terreat umbr
casta licet patruum servet Proserpina limen
Trolus Aeneas, pietate insignis et armis,
ad genitorem imas Erebi descendit ad up

si te nulla movet tantae pietatis imago, 405

at ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)

'adgnoscas.' tumida ex ira tum corda residunt, nec plura his: ille admirans venerabile donum *o xapan*

fatalis virgae, longo post tempore visum, caeruleam advertit puppim ripaeque propinquat. 410

inde alias animas, quae per iuga longa sedebant, deturbat laxatque foros; simul accipit alveo *ex cuppa carly apor*

ingentem Aenean. gemit sub pondere cumba *o 2 fides*

sutulis et multam accepit rimosa paludem. *puppa = pupa*

tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque 415

informi limo glaucaque exponit in ulva. *omnibus = gaudia*

Cerberus haec ingens latratu regna trifuici

personat, adverso recubans immanis in antro.

cui vates, horrere videns iam colla colubris, *vates-is = mantica*

melle soporata et medicatis frugibus ossam *ossam = ossa* 420

obicit. ille fame rabida tria guttura pandens

corripit obiectam atque immania terga resolvit

fusus humi totoque ingens extenditur antro.

occupat Aeneas aditum custode sepulchro *sepulchro = sepulchrum*

evaditque celer ripam inremeabilis undae. *Tristis* 425

Continuo auditae voces vagitus et ingens,

infantumque animae flentes, in limine primo

quos dulcis vitae exsortis et ab ubere raptos

abstulit atra dies et funere mersit acerbo. *Magna est - iudicium - etc.*

hos iuxta falso damnati crimine mortis. *et iudicium* 430

nec vero hae sine sorte datae, sine indice, sedes:

quaesitor Minos urnam movet; ille silentum

conciliumque vocat vitasque et crimina discit.

proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum

insontes peperere manu lucemque perosi, 435

proiecere animas, quam vellent aethere in alto.

nunc et pauperiem et duros perferre labores! *supra carboribus etc.*

fas obstat, tristisque palus inamabilis undae

alligat et noviens Styx interfusa coercet.

nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem 440

lugentes campi; sic illos nomine dicunt.

hic quos durus amor crudeli tabe peredit,

peredit - ed - esum - etc. = etc.

secreti celant calles et murtea circum
 silva tegit; curae non ipsa in morte relinquunt. —
 his Phaedram Procrinque locis maestamque Eriphylen, 445
 crudelis nati monstrantem volnera, cernit,
 Euhadnenque et Pasiphaen; his Laodamia
 it comes et iuvenis quondam, nunc femina Caeneus
 rursus et in veterem fato revoluta figuram.
 inter quas Phoenissa recens a vulnere Dido *epicoe* 450
 errabat silva in magna. quam Troius heros
 ut primum iuxta stetit agnovitque per umbras
 obscuram, qualem primo qui surgere mense *de sanguine*
 aut videt aut vidisse putat per nubila lunam,
 demisit lacrimas dulcique adfatus amore: 455
 'infelix Dido, verum nuntius ergo
 venerat extinctam ferroque extrema secutam? *ad sanguinem*
 funeris heu tibi causa fui? per sidera iuro,
 per superos et si qua fides tellure sub ima est,
 invitus, regina, tuo de litore cessi. 460
 sed me iussa deum, quae nunc has ire per umbras,
 per loca senta situ cogunt noctemque profundam,
 imperis egere suis; nec credere quivi *de sanguine*
 hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
 siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro. 465
 quem fugis? extremum fato quod te adloquor, hoc est.
 talibus Aeneas ardentem et torva tumentem
 lenibat dictis animum lacrimasque ciebat.
 illa solo fixos oculos aversa tenebat,
 nec magis incepto voltum sermone movetur, 470
 quam si dura silex aut stet Marpesia cautes. = *regia*
 tandem corripuit sese atque inimica refugit
 in nemus umbriferum, coniunx ubi pristinus illi
 respondet curis aequatque Sychaeus amorem. 475
 nec minus Aeneas, casu concussus iniquo,
 presequitur lacrimis longe et miseratur euntem.
 Inde datum molitur iter. iamque arva tenebat
 ultima, quae bello clari secreta frequentant.
 hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
 Parthenopaeus et Adraști pallentis imago, 480

hic multum fleti ad superos belloque caduci - *caduci*
 Dardanidae, quos ille omnis longo ordine cernens
 ingemuit, Glaucumque Medontaque Thersilochumque,
 tris Antenoridas, Cererique sacrum Polyboten
 Idaeumque etiam curvus, etiam arma tenentem. 485
 circumstant animae dextra laevaue frementes.
 nec vidisse semel satis est; inuat usque morari
 et conferre gradum et veniendi discere causas.
 at Danaum procères Agamemnomiaeque phalanges
 ut videre virum fulgentiaque arma per umbras, 490
 ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
 ceu quondam petiere rates; pars tollere vocem
 exiguam, inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora, *lacer - cere - u* 495
 ora manusque ambas, populataque tempora raptis
 auribus et truncas inhonesto vulnere naris.
 vix adeo adgnovit pavitantem ac dira tegentem
 supplicia, et notis compellat vocibus ultro:

'Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucris, 500
 quis tam crudelis optavit sumere poenas?
 cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
 nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum
 procubuisse super confusae stragis acervom.

tunc egomet tumulum Rhoeteo litore inanem 505
 constituit et magna manis ter voce vocavi.
 nomen et arma locum servant: te, amice, nequivi
 conspicere et patria decedens ponere terra.'

ad quae Priamides: 'nihil o tibi amice relictum;
 omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris. 510

sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae
 his mersere malis; illa haec monimenta reliquit.
 namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
 egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est.
 cum fatalis ecus saltu super ardua venit 515

Pergana et armatum peditem gravis attulit alio,
 illa chorum simulans euhantis orgia circum
 ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat

ingentem et summa Danaos ex arce vocaba-
tunc me confectum choreis somnoque grava
infelix habuit thalamus pressitque iacentem
dulcis et alta quies placidaeque simillima re-
egregia interea coniunx arma omnia tectis
amovet (et fidum capiti subduxerat ensem):
intra tecta vocat Menelaum et limina pandi-
scilicet id magnum sperans fore munus am-
et famam extinguī veterum sic posse malorum
quid moror? inrumpunt thalamo, comes ad-
hortator scelerum Aeolides. di, talia Grai-
instaurate, pio si poenas ore reposco.

sed te qui vivom casus, age fare vicissim,
attulerint. pelagine venis erroribus actus
an monitu divom? an quae te Fortuna fatig-
ut tristes sine sole domos, loca turbida, ad-
haec vice sermonum roseis Aurora quadrigis
iam medium aethereo cursu traiecerat axem
et fors omne datum traherent per talia ten-
sed comes admonuit breviterque adfata Sib-
'nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus hora-
hic locus est, partis ubi se via findit in ar-
dextera quae Ditis magni sub moenia tendit
hac iter Elysium nobis; at laeva malorum
exercet poenas et ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra 'ne saevi, magna sacerdos
discedam, explebo numerum reddarque ten-
i decus, i., nostrum: melioribus utere fatis.
tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.

Respicit Aeneas: subito et sub rupe sini-
moenia lata videt, triplici circumdata muro
quae rapidus flammis ambit torrentibus am-
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia
porta adversa ingens, solidoque adamante o-
vis ut nulla virum, non ipsi excindere bel-
caelicolae valeant; stat ferrea turris ad aur-
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruen-
vestibulum exsomnia servat noctesque dies

hinc exaudiri gemitus et saeva sonare
 verbera tum stridor ferri tractaeque catenae.
 constitit Aeneas strepitumque exterritus hausit.
 'quae scelerum facies? o virgo, effare; quibusve 560
 urgentur poenis? quis tantus clangor ad auris?'
 tum vates sic orsa loqui: 'dux inclute Teucrum,
 nulli fas casto sceleratum insistere limen;
 set me cum lucis Hecate praefecit Avernis,
 ipsa deum poenas docuit perque omnia duxit. 565
 Cuosius haec Rhadamanthus habet durissima regna
 castigatque auditque dolos subigitque fateri,
 quae quis apud superos, furto laetatus inani,
 distulit in seram commissa piacula mortem,
 continuo sontis ultrix accincta flagello 570
 Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
 intentans anguis vocat agmina saeva sororum.
 (tum demum horrissono stridentes cardine sacrae
 panduntur portae.) 'cernis, custodia qualis
 vestibulo sedeat? facies quae limina servet? 575
 quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
 saevior intus habet sedem. tum Tartarus ipse
 bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras,
 quantus ad aethërium caeli suspectus Olympum.
 hic genus antiquom Terrae, Titania pubes, 580
 fulmine deiecti fundo volvuntur in imo.
 hic et Aloidas geminos immania vidi
 corpora, qui manibus magnum rescindere caelum
 adgressi superisque Iovem detrudere regnis.
 vidi et crudelis dantem Salmonea poenas, 585
 * [dum flammam Iovis et sonitus imitatur Olympi.]
 quattuor hic invectus equis et lampada quassans
 per Graium populos mediaeque per Elidis urbem
 ibat ovans divomque sibi poscebat honorem,
 demens, qui nimbos et non imitabile fulmen 590
 aere et cornipedum pulsu simularet equorum.
 at pater omnipotens densa inter nubila telum
 contorsit, non ille facies nec funea taedis
 lumina, praecipitemque immani turbine adegit.

kan
 nec non et Tityon, Terrae omniparenti
 cernere erat, per tota novem cui iuger
 porrigitur, rostroque immanis voltur ol
 immortale iecur tondens secundaque po
 viscera rimaturque epulis habitatque su
 pectore, nec fibris requies datur ulla re
 [quid memorem Lapithas, Ixiona Pirith

* * *

quo super atra silex iam iam lapsura
 imminet adsimilis; lucent genialibus alti
 aurea fulcra toris, epulaeque ante ora
 regifico luxu; furiarum maxima iuxta
 accubat et manibus prohibet contingere
 exsurgitque facem attollens atque intor
 hic quibus invisi fratres, dum vita mar
 pulsatusve parens et fraus innexa clien
 aut qui divitiis soli incubuere repertis
 nec partem posuere suis (quae maxima
 quique ob adulterium caesi, quique ar
 impia nec veriti dominorum fallere dex
 inclusi poenam expectant. ne quare
 quam poenam, aut quae forma viros se
 saxum ingens volvont alii, radiisque re
 districti pendent; sedet aeternumque se
 infelix Theseus; Phlegyasque miserrimu
 admonet et magna testatur voce per u
 "discite iustitiam moniti et non temne
 vendidit hic auro patriam dominumque
 imposuit, fixit leges pretio atque refixi
 hic thalamum invasit natae vetitosque
 ausi omnes immane nefas ausoque pot
 non, mihi si linguae centum sint ora q
 ferrea vox, omnis scelerum comprehende
 omnia poenarum percurrere nomina p

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeve
 'sed iam age, carpe viam et susceptur
 adceleremus' ait: 'Cyclopum educta c
 moenia conspicio atque adverso fornio

haec ubi nos praecepta iubent deponere do-
dixerat et pariter gressi per opaca viarum
corripiunt spatium medium foribusque prop-
occupat Aeneas aditum corpusque recenti
spargit aqua ramumque adverso in limine f-

His demum exactis, perfecto munere div-
devenere locos laetos et amoena virecta
fortunatorum nemorum sedesque beatas.
largior hic campos aether et lumine vestit
purpureo, solemque suum, sua sidera noru-
pars in gramineis exercent membra palaest-
contendunt ludo et sulva luctantur harena;
pars pedibus plaudunt choreas et carmina
nec non Thraecius longa cum veste sacro
obloquitur numeris septem discrimina vocu-
iamque eadem digitis, iam pectine pulsat e-
hic genus anticum Teucris, pulcherrima pro-
magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Iulusque Assaracusque et Troiae Dardanus at-
arma procul currusque virum miratur inar-
stant terra defixae hastae, passimque soluti
per campum pascuntur equi. quae gratia
armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
pascere equos, eadem sequitur tellure repe-
conspicit ecce alios dextra laevaque per he-
vescentis laetumque choro paeana canentis
inter odoratum lauri nemus, unde superne
plurimus Eridani per silvam volvitur annis
hic manus ob patriam pugnando volnera p-
quique sacerdotes casti, dum vita manebat
quique pii vates et Phoebæ digna locuti,
inventas aut qui vitam excoluere per artis
quique sui memores aliquos fecere merenc-
omnibus his nivea cinguntur tempora vitta
quos circumfusus sic est adfata Sibylla,
Musaem ante omnis (medium nam plurim-
hunc habet atque umeris extantem suspici-
olite, felices animae tuque, optime vates

quae regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
 venimus et magnos Erebi transnavimus amnis.
 atque hic responsum paucis ita reddidit heros:
 'nulli certa domus; lucis habitamus opacis
 riparumque toros et prata recentia rivis
 incolimus. sed vos, si fert ita corde voluntas,
 hoc superate iugum, et facili iam tramite sistam.'
 dixit et ante tulit gressum camposque nitentis
 desuper ostentat; dehinc summa cacumina linquunt.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 inclusas animas superumque ad lumen ituras
 lustrabat studio recolens, omnemque suorum
 forte recensebat numerum carosque nepotes
 fataque fortunasque virum moresque manusque.
 isque ubi tendentem adversum per gramina vidit

Aenean, alacris palmas utrasque tetendit,
 effusaeque genis lacrimae et vox excidit ore:

venisti tandem, tuaque expectata parenti
 vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
 nate, tua et notas audire et reddere voces?

sic equidem ducebam animo rebarque futurum
 tempora dinumerans, nec me mea cura tefellit.
 quas ego te terras et quanta per aequora vectum
 accipio, quantis iactatum, nate, periclis!

quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent!
 ille autem 'tua me, genitor, tua tristis imago
 saepius occurrens haec limina tendere adegit;
 stant sale Tyrrheno classes. da iungere dextram,
 da, genitor, teque amplexu ne subtrahes nostro.'

sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
 ter conatus ibi collo dare brachia circum,
 ter frustra compressa manus effugit imago.

[par levibus ventis volucrique simillima somno.]

Interea videt Aeneas in valle reducta
 seclusum nemus et virgulta sonantia silvae
 Lethaeumque domos placidas qui praenatat amnem.
 hunc circum innumeratae gentes populiue volabant;
 ac velut in pratis ubi apes aestate serena

securis, latices et longa oblivia potant.

715

*[has equidem memorare tibi atque ostendere coram]
iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
quo magis Italia mecum laetere reperta."

“o pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandumst
sublimis animas iterumque ad tarda reverti
corpora? quae lucis miseris tam dira cupido?”

720

'dicam equidem nec te suspensum, nate, tenebo'
suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

'principio caelum ac terram camposque liquentis
lucentemque globum lunae Titaniaque astra

725

spiritus intus alit; totamque infusa per artus
mens agitat molem et magno se corpore miscet.
iudè hominum pecudumque genus vitaeque volantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.

igneus est illis vigor et caelestis origo
seminibus, quantum non corpora noxia tardant.

730

terrenique hebetant artus moribundaque membra.
hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, neque auras
dispiciunt clausae tenebris et carcere caeco.

quin et supremo cum lumine vita reliquit,
non tamen omne malum miseris nec fundi

735

corporeae excedunt pestes, penitusque necesse est
multa diu concreta modis inolescere miris.

ergo exercentur poenis veterumque malorum
supplicia expendunt. aliae panduntur inanēs

740

suspensae ad ventos, aliis sub gurgite vasto
infectum elquitur scelus aut exurit igni:

donec longa dies, perfecto temporis orbe. = 1000 27+5

7.6

quisque suos patimur manis; exinde per amplum 743
mittimur Elysium et pauci laeta arva tenemus.
has omnis, ubi mille rotam volvere per annos, 748
Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno,
scilicet inmemores super ut convexa revisant 750
rursus et incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises natumque unaque Sibyllam
conventus trahit in medios turbamque sonantem,
et tumulum capit, unde omnis longo ordine posset
adversos legere et venientum discere voltus. 755

Nunc age, Dardanium prolem quae deinde sequatur
gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
inlustris animas nostrumque in nomen ituras
expediam dictis et te tua fata docebo.

ille, vides, pura iuvenis qui nūtur hasta, 760
proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
aetherias Italo commixtus sanguine surget,

Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles, 765
quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
educet silvis regem regumque parentem,

unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
proximus ille Procas, Troianae gloria gentis,
et Capys et Numitor et qui te nomine reddet

Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
egregius, si umquam regnandam acceperit Albam. 770
qui iuvenes! quantas ostentant, aspice, vires!

atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam,
hi Collatinas imponent montibus arces,

Pometios Castrumque Inui Bolamque Coramque. 775
haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.
quin et avo comitem sese Mavortius addet

Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
educet. viden ut geminae stant vertice cristae = 780
et pater ipse suo superum iam signat honore?

en huius, nate, auspiciis illa incluta Roma
imperium terris, animos aequabit Olympo
septemque una sibi muro circumdabit arces,

felix prole virum: qualis Berecynthia mater
 invehitur curru Phrygias turrita per urbes, 785
 laeta deum partu, centum complexa nepotes,
 omnis caelicolas, omnis super alta tenentis.
 huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem
 Romanosque tuos. hic Caesar et omnis Iuli
 progenies, magnum caeli ventura sub axem. 790
 hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,
 Augustus Caesar, divi genus, aurea condet
 saecula qui rursus Latio regnata per arva
 Saturno quondam, super et Garamantas et Indos
 proferet imperium (iacet extra sidera tellus, 795
 extra anni solisque vias, ubi caelifer Atlas
 axem umero torquet stellis ardentibus aptum).
 huius in adventum iam nunc et Caspia regna
 responsis horrent divom et Maeolia tellus
 et septemgeminī turbant trepida ostia Nili. 800
 nec vero Alcides tantum telluris obivit,
 fixerit acripedem cervam licet aut Erymanthi
 pacarit nemora et Lernam tremefecerit arcu,
 nec qui pampineis victor iuga flectit habenis
 Liber, agens celso Nysae de vertice tigris, 805
 et dubitamus adhuc virtute extendere vires,
 aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis 826
 concordēs animae nunc et dum nocte premuntur,
 heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
 attigerint, quantas acies stragemque ciebunt, 830
 aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
 descendens, gener adversis instructus Eois!
 ne, pueri, ne tanta animis adsuescite bella
 neu patriae validas in viscera vertite vires;
 luque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo;
 proice tela manu, sanguis meus! 835
 quis procul ille autem ramis insignis olivae
 sacra ferens? nosco criminis incanaque menta 838
 regis Romani, primam qui legibus urbem 810

missus in imperium magnum. quoi deinde subibit
 otia qui rumpet patriae residuesque movebit
 Tullus in arma viros et iam desueta triumphis
 agmina. quem iuxta sequitur iactantior Ancus. *hūpōr* 815
 nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
 vis et Tarquinius reges animamque superbam
 ultoris Bruti fascesque videre receptos?
 consulis imperium hic primus saevasque secures
 accipiet, natosque pater nova bella moventis 820
 ad poenam pulchra pro libertate vocabit,
 infelix. utcumque ferent ea facta minores,
 vincet amor patriae laudemque immensa cupido.
 quin Decios Drusosque procul saevomque securi
 aspice Torquatum et referentem signa Camillum. 825
 ille triumphata Capitolia ad alta Corintho *Mōpūmōr* 830
 victor agat currum, caesis insignis Achivis.
 eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenae *hūpūmōr*
 ipsamque Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
 ultus avos Troiae templa et temerata Minervae. 840
 quis te, magne Cato, tacitum aut te, Cosse, relinquat?
 quis Gracchi genus aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyae, parvoque potentem
 Fabricium vel te sulco, Serrane, serentem?
 quo fessum rapitis, Fabii? tun Maximus ille es, 845
 unus qui nobis cunctando restituis rem?
 excudent alii spirantia mollius aera
 (cedo equidem), vivos ducent de marmore vultus,
 orabunt causas melius, caelique meatus = *epi lōm = dōm* 850
 describent radio et surgentia sidera dicent:
 tu regere imperio populos, Romane, memento
 (haec tibi erunt artes) pacique imponere morem,
 parcere subiectis et debellare superbos.

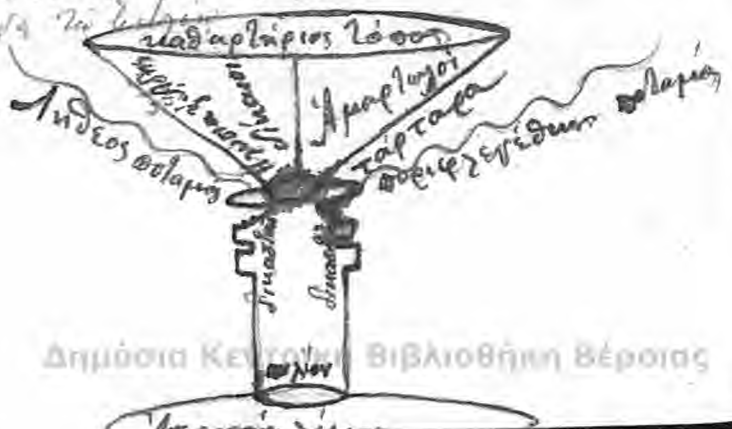
Sic pater Anchuses, atque haec mirantibus addit:
 'aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855
 ingreditur victorque viros super eminent omnis.
 hic rem Romanam magno turbante tumultu
 sistet, eques sternet Poenos Gallumque rebellem. *ar lōp*

certaque armâ patri suspendet capta Quirino. 860
 atque hic Aeneas (una namque ire videbat
 egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,
 sed frons laeta parum et deiecto lumina voltu)
 quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
 filius anne aliquis magna de stirpe nepotum?
 qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso 865
 sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
 tum pater Anchises lacrimis ingressus obortis
 o gnate, ingentem luctum ne quaere tuorum.
 ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
 esse sinent. nimium vobis Romana propago 870
 visa potens, superi, propria haec si dona fuissent.
 quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
 campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
 funera, cum tumulum praeterlabere recentem!
 nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875
 in tantum spe tollet avos, nec Romula quondam
 nullo se tantum tellus iactabit alumno.
 heu pietas, heu prisca fides invictaque bello
 dextera! non illi se quisquam inpune tulisset
 obviis armato, seu cum pedes iret in hostem 880
 seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 heu miserande puer, siqua fata aspera rumpas,
 tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis,
 purpureos spargam flores animamque nepotis
 his saltem adcumulem donis et fungar inani 885
 munere. sic tota passim regione vagantur
 aëris in campis latis atque omnia lustrant.
 quae postquam Anchises natum per singula duxit
 incenditque animum famae venientis amore,
 exim bella viro memorat quae deinde gerenda 890
 Laurentisque docet populos urbemque Latini
 et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
 Sunt geminae Somni portae; quarum altera fertur
 cornea, qua veris facilis datur exitus umbris,
 altera candenti perfecta nitens elephanto, 895

sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.
 his ibi tum natum Anchises unaque Sibyllam
 prosequitur dictis portaque emittit eburna:
 ille viam secat ad navis sociosque revisit;
 tum se ad Caietae recto fert litore portum.
 [anchora de prora iacitur; stant litore puppes.]

οὐκ ἔστιν ἄλλος πατήρ τῆς Ἀνδροκύρας
 ἢ ἡδὼν υἱὸς τοῦ Ἰλίου πηδίου
 τοῦ Ἀνδρέως πατρὸς τῆς Σιβύλλης
 τοῦ ἡδὼν υἱὸς δαίμονος ἐστὶν ἡ
 Ἀνδρὸς τῆς Φαειλῆς σοφῆς τοῦ
 Λαλίου ἐνδεῶς ὑπὸ τῆς
 κορυφῆς τῆς Ἀλφειοῦ σοφῆς.

ὡς παρὰ τὰς ἐξέχουσας τῶν Ἀνδρῶν ὁμοειδῆς
 ἡδὼν τῆς Ἀνδρῆς

[illegible]

A E N E I D O S

[illegible]

Year	10	15	20
1900	10	15	20

Iamque rubescebat radiis mare et aethere ab alto
 Aurora in variis fulgebat lutea bigis: *diadem*
 cum venti posuere omnisque repente resedit
 status et in lento luctantur marmore tonsae. *remi*
 atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum
 prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amoeno
 verticibus rapidis et multa flavos harena
 in mare prorumpit. variae circumque supraque
 adusetae ripis volucres et fluminis alveo
 aethera mulcebant cantu lucoque volabant.
 flectere iter sociis terraeque advertere proras
 imperat et laetus fluvio succedit opaco.

7-106 Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum, *Erato*
 quis Latio antiquo fuerit status, advena classem *reges*
 108-110 cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
 expediam et primae revocabo exordia pugnae.
tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella,
 dicam acies actosque animis in funera reges
 Pyrrhenamque manum totamque sub arma coactam
 Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo,
 maius opus moveo.

rex arva Latinus et urbes
 iam senior longa placidas in pace regēbat.
 hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica *repe la Nal*
 accipimus, Fauno Picus pater isque parentem
 te, Saturne, refert, tu sanguinis ultimus auctor.
 filius huic fato divom prolesque virilis *appor*
 nulla fuit primaque oriens erepta iuventa est.
 sola domum et tantas servabat filia sedes,
 iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
 multi illam magno e Latio totaque petebant
 Ausonia. petit ante alios pulcherrimus omnis
 Turnus, avis atavisque potens, quem regia coniunx *Apala*
 adiungi generum miro properabat amore;
 sed variis portenta deum terroribus obstant.
 laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
 sacra comam multosque metu servata per annos,
 quam pater inventam, primas cum conderet arces.

rasse Latinus
posuisse colonis. *#*
e (mirabile dictu),
rans aethera vectae, 65
us per mutua nexis
adente pependit.
cernimus' inquit
petere agmen easdem
na dominarier arce.' 70
m altaria taedis
Lavinia virgo,
ndere crinibus ignem,
amma crepitante cremari]
accensa coronam 75
nida lumine fulvo
spargere tectis.
u mirabile ferri:
na fatisque canebant
n portendere bellum. 80
oracula Fauni,
sque sub alta
a quae maxima sacro
alat opaca mephitim.
te Oenotria tellus 85
huc dona sacerdos
um sub nocte silenti
mnosque petivit,
et volitantia miris
urque deorum 90
eronta adfatur Avernus.
ens responsa Latinus
rite bidentis
stratisque iacebat *effulcis.*
vox reddita luco est 95
ociare Latinis,
neu crede paratis:
sanguine nostrum
orumque a stirpe nepotes

omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
 aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
 haec responsa patris Fauni monitusque silenti
 nocte datos non ipse suo premit ore Latinus,
 sed circum late volitans iam Fama per urbes
 Ausonias tulerat, cum Laomedontia pubes = *Ερμής* 10
 gramineo ripae religavit ab aggere classem.

94-98 Aeneas primique duces et pulcher Iulus
 110-115 corpora sub ramis deponunt arboris altae
 instituuntque dapes et adorea liba per herbam *ορυζαν*
 subiciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)
 et Cereale solum pomis agrestibus augent. = *ονιζαν*
 consumptis hic forte aliis ut vertere morsus = *Αΐψα (Α)*
 exiguam in Cererem *Αΐψα* penuria adegit edendi *Αΐψα*
 et violare manu malisque audacibus orbem
 fatalis crusti patulis nec parcere quadris:
 'heus! etiam mensas consumimus' inquit Iulus,
 nec plura adludens. ea vox audita laborum
 prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
 eripuit pater ac stupefactus numine pressit.
 continuo 'salve fatis mihi debita tellus
 vosque' ait, 'o fidi Troiae salve te penates:
 hic domus, haec patria est. genitor mihi talia namque
 (nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
 cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
 accisis coget dapibus consumere mensas,
 tum sperare domos defessus ibique memento
 prima locare manu molirique aggere tecta.
 haec erat illa fames; haec nos suprema manebat,
 exiliis positura modum.

quare agite et primo laeti cum lumine solis
 quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
 vestigemus et a portu diversa petamus.
 nunc pateras libate Iovi precibusque vocate
 Anchisen genitorem [et vina reponite mensis].
 sic deinde effatus frondenti tempora ramo
 implicat et geniumque loci primamque deorum
 Tellurem nymphasque et adhuc ignota precatur

flumina, tum Noctem Noctisque orientia signa
 Idaeumque Iovem Phrygiamque ex ordine matrem = *Kuberga*
 invocat et duplicis caeloque ereboque parentis. *Appad. 140*
 hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto *un. Hxion*
 intonuit radiisque ardentem lucis et auro
 ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
 diditur hic subito Troiana per agmina rumor = *g. g. g.*
 advenisse diem, quo debita moenia condant. 145
 [certatim instaurant epulas atque omine magno
 crateras laeti statuunt et vina coronant.]

Postera cum prima lustrabat lampade terras
 orta dies, urbem et finis et litora gentis
 diversi explorant: haec fontis stagna Numici, 150
 hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos,
 tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
 centum oratores augusta ad moenia regis
 ire iubet, ramis velatos Palladis omnis,
 donaque ferre viro pacemque exposcere Teucris. 155
 haut mora, festinant iussi rapidisque feruntur
 passibus. ipse humili designat moenia fossa
 moliturque locum primasque in litore sedes
 castrorum in morem pinnis atque aggere cingit. *m. m. m.*
 iamque iter emensi turris ac tecta Latinorum 160
 ardua cernebant iuvenes muroque subibant.
 ante urbem pueri et primaevae flore iuventus
 exercentur equis, domitantque in pulvere currus
 aut acris tendunt arcus aut lenta lacertis = *brax. m.*
 spicula contorquent cursuque ictuque lacesunt: 165
 cum praevectus equo longaevis regis ad auris
 nuntius ingentis ignota in veste reportat
 advenisse viros. ille intra tecta vocari
 imperat et solio medius consedit avito.
 tectum augustum ingens, centum sublime columnis, 170
 urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
 horrendum silvis et religione parentum.
 hic sceptrum accipere et primos attollere fasces
 regibus omen erat, hoc illis curia templum,
 hae sacris sedes epulis, hic ariete caeso 175

perpetuis soliti patres considerare mensis.
 quin etiam veterum effigies ex ordine aver
 antiqua e cedro, Italusque paterque Sabinu
 vitisator, curvam servans sub imagine falce
 Saturnusque senex Ianique bifrontis imago
 vestibulo astabant, aliique ab origine reges
 Martiaque ob patriam pugnando volnera pa
 multaue praeterea sacris in postibus arma
 captivi pendent currus curvaeque secures
 et cristae capitum et portarum ingentia cla
 spiculaque clipeique ereptaque rostra carini
 ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
 succinctus trabea laevaue ancile gerebat
 Picus, eum domitor; quem capta cupidine
 aurea percussum virga versumque venenis
 fecit avem Circe sparsitque coloribus alas.
 tali intus templo divom patriaue Latinus
 sede sedens Teucros ad sese in tecta vocav
 atque haec ingressis placido prior edidit or

Dicite, Dardanidae (neque enim nescimus
 et genus, auditique advertitis aequore cursu
 quid petitis? quae causa rates aut cuius eg
 litus ad Ausonium tot per vada caerula ve
 sive errore viae seu tempestatibus acti
 (qualia multa mari nautae patiuntur in alto
 fluminis intrastis ripas portuque sedetis,
 ne fugite hospitium neve ignorete Latinos
 Saturni gentem, haut vincolo nec legibus ae
 sponte sua veterisque dei se more tenenter
 atque equidem memini (fama est obscurior
 Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agri
 Dardanus Idaeas Phrygiae penetravit ad ur
 Thraeciamque Samum, quae nunc Samoth
 hinc illum, Corythi Tyrrhena ab sede pro
 aurea nunc solio stellantis regia caeli
 accipit et numerum divorum altaribus aug

Dixerat, et dicta Hioneus sic voce secuta
 rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus

consilio hanc omnes animisque volentibus urbem

ab Iove principium generis, Iove Dardana pubes

Troius Aeneas, tua nos ad limina misit.

quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis

tempestas ierit campos, quibus actus uterque *apertior*

Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis.

audiat et siquem tellus extrema refuso

summovet oceano et siquem extenta plagarum : (1114)

quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
diluvio ex illo tot vasa perierunt recti.

anuvio ex illo tot vasta per aequora vecti
dis sedem artemque patriis litaeque regemque

innocentium et cunctis undamque auramque patenter 230

non erimus regno indecores, nec vestra feretur:

fama levis tantique abolefcet gratia facti.

nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.

fata per Aeneae iuro dextramque potentem

sive fide seu quis bello est expertus et armis: 235

multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro

praeferimus manibus vittas ac verba precantia)

et petiere sibi et voluere adiungere gentes;

sed nos fata deum vestras exquirere terras

imperii egere suis. hinc Dardanus ortus; 240

huc repetit iussisque ingentibus urget Apollo

Tyrrhenum ad Thybrim et Ionis vada sacra Numici.

munera reliquias Troia ex ardentis incertas

hoc pater Anchises auro libabat ad aras: 245

hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis

more daret populis sceptrumque sacerque tias

Ni adumque labor vestes.

Talibus Illionei dictis defixa Latinus

obtutu tenet ora soloque immobilis haeret. 250

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

Η ΗΡΑ ΕΠΙΒΑΤΗ ΟΥΔΕ ΤΗΣ ΓΟΡΝΗΣ ΑΓΟΥΡΟΥ
ΑΡΙΑΣ ΤΩ ΑΡΕΑΛΩ ΝΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΤΩΝ
ΕΜΙΝ ΔΕΙΟ ΟΥΣΙΟΝ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ ΤΗΣ

226

VERGILI AENEIS VII

iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.

odit et ipse pater Pluton, odere sorores

Tartareae monstrum: tot sese vertit in ora,

tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.

quam luno his acuit verbis ac talia fatur:

hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,

hanc operam, ne noster honos infractave cedat

fama loco neu conubiis ambire Latinum

Aeneadae possint Italosve obsidere finis.

tu potes unanimos armare in proelia fratres

atque odiis versare domos, tu verbera tectis

funereasque inferre faces, tibi nomina mille,

mille nocendi artes. secundum concute pectus,

dissice compositam pacem, sere crimina belli:

arma velit poscatque simul rapiatque iuventus.

Exim Gorgoneis Allecto infecta venenis
principio Latium et Laurentis tecta tyranni

celsa petit tacitumque obsedit limen Amatae,

quam super adventu Teucrum Turnique hymenaeis

lemineae ardentem euraeque iraeque coquebant.

huic dea caeruleis unum de crinibus anguem

conicit inque sinum praecordia ad intuma subdit,

quo furibunda domum monstro permisceat omnem.

ille inter vestes et levia pectora lapsus

volvitur attactu nullo fallitque furentem,

vipeream spirans animam; fit tortile collo

aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae

innectitque comas, et membris lubricis errat.

ac dum prima lues udo sublapsa veneno

peremptat sensus atque ossibus implicat ignem

necdum animus toto percepit pectore flammam,

mollius et solito matrum de more locuta est,

multa super natae lacrimans Phrygiisque hymenaeis:

exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,

o genitor, nec te miseret gnataeque tuique?

nec matris miseret, quam primo aguilone relinquet

perfidus alta petens abducta virgine praedo?

an non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor

- Ledaeamque Helenam Troianas vexit ad urbes?
 quid tua sancta fides? quid cura antiqua tuorum 385
 et consanguineo totiens data dextera Turno?
 si gener externa petitur de gente Latinis
 idque sedet Faunisque premunt te iussa parentis,
 omnem equidem sceptris terram quae libera nostris 370
 dissidet, externam reor et sic dicere divos.
 et Turno, si prima domus repetatur origo,
 Inachus Acrisiusque patres mediaeque Mycenae.
- His ubi nequiquam dictis experta Latinum
 contra stare videt penitusque in viscera lapsum
 serpentis furiale malum totamque pererrat, 375
 tum vero infelix, ingentibus excita monstribus,
 immensum sine more furit lymphata per urbem,
 ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 intenti ludo exercent (ille actus habena 380
 curvatis fertur spatii; stupet inscia supra
 inpubesque manus, mirata volubile buxum;
 dant animos plagae): non cursu signior illo
 per medias urbes agitur populosque feroces,
 quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi, 385
 maius adorta nefas maioremque orsa furorem
 evolat et natam frondosis montibus abdit,
 quo thalamum eripiat Teucris taedasque moretur,
 'euboe Bacche' fremens, solum te virgine dignum
 vociferans, etenim mollis tibi sumere thyrsos, 390
 te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
 fama volat, furiisque accensas pectore matres
 idem omnis simul ardor agi nova quaerere tecta:
 deseruere domos, ventis dant colla comasque
 pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas. 395
 ast aliae tremulis ululatibus aethera complent:
 ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 sustinet ac natae Turnique cauit hymenaeos,
 sanguineam torquens aciem, torvomque repente
 clamat 'io matres, audite, ubi quaeque, Latinae: 400
 aliqua piis animis manet infelicitis Amatae

Utrum Lapides, uas, et corpora dapa
Utrum in o'edibus, uis, uisum, in Alim
Utrum, uas, uis, uisum, uisum.

gratia, si iuris materni cura remordet,
soluite crinalis vittas, capite orgia mecum.
talem inter silvas, inter deserta ferarum,
reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi.

403

Utrum
no Tormentum

Postquam visa satis primos acuisse furores
consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
Acrisioneis Danae fundasse colonis,
praecipiti delata noto, locus Ardea quondam
dictus avis (et nunc magnum manet Ardea nomen,
sed fortuna fuit): lectis hic Turnus in altis
iam mediam nigra carpebat nocte quietem.

410

Utrum

Allecto torvam faciem et furialia membra
exiit, in vultus sese transformat anilis: proci
et frontem obscenam rugis arat, induit albos
cum vitta crinis, tum ramum innectit olivae;
fit Calybe lunonis anus templique sacerdos
et iuveni ante oculos his se cum vocibus offert:

415

Utrum

Utrum

Turne, tot incassum fusus pati^{re} labores
et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
rex tibi coniugium et quaesitas sanguine dotes
abnegat, externusque in regnum quaeritur heres.
i nunc, ingratis offer te, inrise, periclis;

420

425

Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.
haec adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
quare age et armari pubem portisque moveri
laetus in arva iube, et Phrygios qui flumine pulchro
consedere duces pictasque exure carinas.
caelestum vis magna iubet. rex ipse Latinus,
ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
sentiat et tandem Turnum experiatur in armis.

430

Hic iuvenis vatem inridens sic orsa vicissim
ore refert: classis invectas Thybridis undam
non, ut rere, meas effugit munus auris.
ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno

435

*...pplius acquiritur in tuo Honario nonnyllorle d
vbraor Ra' vix quivix arapidior, man?*
VERGILI AENEIS VII 229

sed te victa situ verique effeta senectus, 440
o mater, curis nequiquam exercet et arma
regum inter falsa vatem formidine ludit.
cura tibi divom effigies et templa tueri:
bella viri pacemque gerent, quis bella gerenda?

Talibus Allecto dictis exarsit in iras, 445
at iuveni oranti subitus tremor occupat artus,
deriguere oculi: tot erinys sibilat hydris
tantaque se facies aperit; tum flammea torquens
lumina cunctantem et quaerentem dicere plura
reppulit et geminos erexit crinibus anguis 450
verberaque insonuit rabidoque haec addidit ore:

'en ego victa situ, quam veri effeta senectus
arma inter regum falsa formidine ludit.
respice ad haec: adsum dirarum ab sede sororum,
bella manu letumque gero.' 455

sic effata facem iuveni coniecit et atro
lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus
perfundit toto proruptus corpore sudor.

arma amens fremit, arma toro tectisque requirit; 460
saevit amor ferri et scelerata insania belli,
ira super: magno veluti cum flamma sonore
virgea suggeritur costis undantis aëni = appar
exultantque aestu latices furit intus aequal

insidiis cursuque feris agitabat Iulus,
 hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 obicit et noto naris contingit odore, 480
 ut cervos ardentes agerent; quae prima laborum
 causa fuit belloque animos accendit agrestis.
 cervos erat forma praestanti et cornibus ingens,
 Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
 nutribant Tyrrhusque pater, cui regia parent 485
 armenta et late custodia credita campi.
 adsuetum imperiis soror omni Silvia cura
 mollibus intexens ornabat cornua sertis
 pectebatque serum puroque in fonte lavabat.
 ille, manum patiens mensaeque adsuetus erili, 490
 errabat silvis rursusque ad limina nota
 ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
 hunc procul errantem rabidae venantis Iuli
 commovere canes, fluvio cum forte secundo
 dellueret ripaeque aestus viridante levaret. 495
 ipse etiam, eximiae Iaudis succensus amore,
 Ascanius curvo derexit spicula cornu;
 nec dextrae erranti deus afuit, actaque multo
 perque ulerum sonitu perque ilia venit harundo.
 saucius at quadrupes nota intra tecta refugit 500
 successitque gemens stabulis questuque cruentus
 atque imploranti similis tectum omne replebat.
 Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
 auxilium vocat et duos conclamat agrestis.
 olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis) 505
 improvisi adsunt, hic torre armatus obusto,
 stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
 erimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
 quadristidam quercum cuneis ut forte coactis
 scindebat, rapta spirans immane securi. 510
 at saeva e speculis tempus dea nanta nocendi
 ardua tecta petit stabuli et de culmine summo
 pastorale canit signum cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem, qua protinus omne
 contremuit nemus et silvae insonuere profundae: 515

audiu' l'ar app' clat' p'la' l'or' d'c'
si' av' or' chonid'noar' t' l'p'v'ing' r'c' l'us'
war' l'ior' l'ar' u'elomun' l'us' l'ica' l'or' l'at' l'or'
VERGILI AENEIS VII. 231

audiu' et Triviae longe lacus, audiu' annis
sulpurea Nar albus aqua fontesque Velini,
et trepidae matres pressere ad pectora natos.
tum vero ad vocem celeres, qua bucina signum
dira dedit, raptis concurrunt undique telis 520
indomiti agricolae; nec non et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.

derexere acies. non iam certamine agresti,
stipitibus duris agitur sudibusve praeustis. *Cor navis l'ar*
sed ferro ancipiti decernunt atraque late 525

horrescit strictis seges ensibus aeraque fulgent
sole lacessita et lucem sub nubila iactant:
fluctus uti primo coepit cum albescere vento,
paulatim sese tollit mare et altius undas
erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo. 530

hic iuvenis primam ante aciem stridente sagitta,
natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo,
sternitur; haesit enim sub gutture vulnus et udae
vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
corpora multa virum circa seniorque Galaesus, 535
dum paci medium se offert, iustissimus unus
qui fuit Ausoniisque olim ditissimus arvis:
quinque greges illi balantum, quina redibant
armenta, et terram centum vertebat aratris.

Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur, 540
promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
imbuit et primae commisit funera pugnae,
deserit Hesperiam et caeli convexa per auras....

Iunonem victrix adfatur voce superba:
'en, perfecta tibi bello discordia tristi: 545

dic in amicitiam coeant et foedera iungant.
quando quidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas:
finitimas in bella feram rumoribus urbes
accendamque animos insani Martis amore, 550
undique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.
tum contra Iuno 'terrorum et fraudis abundest
stant belli causae, pugnatur comminus armis,

quae fors prima dedit sanguis novos
 talia coniugia et talis celebrent hymen
 egregium Veneris genus et rex ipse
 ae super aetherias errare licentius aus
 haut pater ille velit, summi regnator
 cede locis; ego, siqua super fortuna l
 ipsa regam.' talis dederat Saturnia ve
 illa autem attollit stridentis anguibus
 Cocytique petit sedem, super ardua li
 est locus Italiae medio sub montibus
 nobilis et fama multis memoratus in
 ampsancti valles: densis hunc frondib
 urguet utrinque latus nemoris, medio
 dat sonitum saxis et torto vertice tor
 hic specus horrendum et saevi spirac
 monstrantur, ruptoque ingens Acheron
 pestiferas aperit fauces, quis condita
 invisum numen, terras caelumque leva

Nec minus interea extremam Satur
 imponit regina manum. ruit omnis in
 pastorum ex acie numerus caesosque
 Almonem puerum foedatque ora Gala
 implorantque deos obtestanturque Lat
 Turnus adest medioque in crimine ca
 terrorem ingeminat: Teucros in regna
 stirpem admisceri Phrygiam, se limin
 tum quorum attonitae Baccho nemora
 insultant thiasis (neque enim leve non
 undique collecti coeunt Martemque fa
 ilicet infandum cuncti contra omina l
 contra fata deum perverso numine po
 certatim regis circumstant tecta Latin
 ille velut pelagi rupes immota resistit
 ut pelagi rupes magno veniente fragor
 quae sese multis circum latrantibus u
 mole tenet; scopuli nequiquam et spu
 saxa fremunt laterique inlisa refundit
 verum ubi nulla datur caecum exsur

consilium et saevae nutu Iunonis eunt res,
 multa deos aurasque pater testatus inanis
 'frangimur heu fatis' inquit 'ferimurque procella!
 ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas,
 o miseri. te, Turne, nefas, te triste manebit
 supplicium, votisque deos venerabere seris.
 nam mihi parta quies, omnisque in limine portus
 funere felici spoliis.' nec plura locutus
 saepsit se tectis rerumque reliquit habenas.

595

600

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
 Albanae coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in proelia Martem,
 siue Getis inferre manu lacrimabile bellum
 Hyrcanisve Arabisque parant seu tendere ad Indos
 Auroramque sequi Parthosque reposcere signa.
 sunt geminae belli portae (sic nomine dicunt)
 religione sacrae et saevi formidine Martis;
 centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri
 robora, nec custos absistit limine Ianus:
 has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,
 ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino
 insignis reserat stridentia limina consul.

605

610

ipse vocat pugnas; sequitur tum cetera pubes,
 aereaque adsensu conspirant cornua caeco.
 hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
 more iubebatur tristisque recludere portas.
 abstinuit tactu pater aversusque refugit
 foeda ministeria et caecis se condidit umbris.

615

620

tum regina deum caelo delapsa morantis
 impulit ipsa manu portas, et cardine verso
 belli ferratos rumpit Saturnia postes.
 ardet inexcitata Ausonia atque immobilis ante;
 signaque ferre iuvat sonitusque audire tubarum.
 quinque adeo magnae positae incudibus urbes
 tela novant, Atina potens Tiburque superbum,
 Ardea Crustumérique et turrigeræ Antennæ.

625

628

630

tegmina tuta cavant capitum flectuntque salignas

horridus, Herculeoque umeros innexus amictu, 669
 terribili inplexum os saeta cum dentibus albis *scilicet* 667
 indutus capiti, sic regia tecta subibat.

Tum gemini fratres Tiburtia moenia lincunt, 670
 fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus,
 et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
 ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto
 descendunt centauri, Homolen Othrymque nivalem 675
 linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens
 silva locum et magno cedunt virgulta fragore. *scilicet*

Nec Praenestinae fundator defuit urbis,
 Volcano genitum pecora inter agrestia regem
 inventumque focis omnis quem credidit aetas 680
 Caeculus. hunc late legio comitatur agrestis:
 quique altum Praeneste viri quique arva Gabinae
 lunonis gelidumque Anienem et roscida rivis
 Hernica saxa colunt, quos dives Anagnia pascit,
 quos, Amasene pater, non illis omnibus arma, 685
 nec clipei currusve sonant: pars maxima glandes
 liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
 bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros
 tegmen habent capiti, vestigia nuda sinistri,
 instituere pedis, crudus tegit altera pero. *scilicet* 690

At Messapus, ecum domitor, Neptunia proles,
 quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
 iam pridem resides populos desuetaque bello
 agmina in arma vocat subito ferrumque retractat.
 hi Fescenninas acies aequosque Faliscos 695

hi Soractis habent arces Flaviniacque arva
 et Cimini cum monte lacum lucosque Capenos.
 nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto 703
 misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
 urgueri volucrum raucarum ad litora nubem, 705
 ibant aequati numero regemque canebant, 698
 ceu quondam nivei liquida inter flumina cygni,
 cum sese e pastu referunt et longa canoros 700

dant per colla modos, sonat amnis et Asia longe
pulsata palus.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum 706
agmen agens Clausus magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
una ingens Amiterna cohors priscique Quirites, 710

Eredi manus omnis oliviferaeque Mutuscae;
qui Nomentum urbem, qui Rosta rura Velini,
qui Tetricae horrentis rupes montemque Severum
Casperiamque colunt Forulosque et flumen Ilmellae,
qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit 715
Nursia, et Ortinae classes populiue Latini,
quosque secans infaustum interluit Alia nomen:

quam multi Libyco voluntur marmore fluctus 720
saevos ubi Orion hibernis conditur undis;
vel cum sole novo densae torrentur aristae
aut Hermi campo aut Lyciae flaventibus arvis.
scuta sonant pulsuque pedum conterrita tellus.

Hinc Agamemnopius, Troiani nominis hostis,
curru iungit Halaesus equos Turnoque ferocis
mille rapit populos, vertunt felicia Baccho 725
Massica qui rastris et quos de collibus altis

Aurunci misere patres, Sidicinaque iuxta
aequora quique Cales lincunt, amnisque vadosi
accola Volturni, pariterque Saticulus, asper
Oscorumque manus. teretes sunt aclydes illis 730
tela, sed haec lento mos est aptare flagello;
laevas caetra tegit, falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympham
fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret, 735
iam senior; patriis sed non et filius arvis
contentus late iam tum dictone premebat
Sarrastis populos et quae rigat aequora Sarnus
quique Ruffras Batulumque tenent atque arva Celemnae
et quos maliferae despectant moenia Bellae, 740
Teutonico ritu soliti torquere cateias:

tegmina quis capitem raptus de subere cortex, = 470102
aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.

Et te montosae misere in proelia Nersae,
Ufens, insignem fama et felicibus armis; 745
horrida praecipue cui gens adsuetaque multo
venatu nemorum, duris Aequicula glaebis.
armati terram exercent, semperque recentis
convectare iuvat praedas et vivere rapto.

Quin et Marruvia venit de gente sacerdos, 750
fronde super galeam et felici comptus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro,
vipereo generi et graviter spirantibus hydrys
spargere qui somnos cantuque manuque solebat
mulcebatque iras et morsus arte levabat. 755
sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum
evaluit, neque eum iuvare in vulnera cantus
somnifer et Marsis quaesitae montibus herbae.
te nemus Angitiae, vitrea te Fucinus unda, *fragant*
te liquidi flevire lacus. 760

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius, insignem quem mater Aricia misit,
eductum Egeriae lucis umentia circum
litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte novercae 765
occiderit patriasque expleret sanguine poenas
turbatis distractus equis, ad sidera rursus
aethera et superas caeli venisse sub auras,
Paconiis revocatum herbis et amore Dianae.
tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris 770
mortalem infernis ad lumina surgere vitae,
ipse repertorem medicinae talis et artis
fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.

at Trivia Hippolytum secretis alma recondit
sedibus, et nymphae Egeriae nemorique relegat. 775
solus ubi insilvis Italis ignobilis aevom

et iuvenem monstris pavidum effudere marinis.
 filius ardentis haut setius aequore campi
 exercebat equos curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos praestanti corpore Turnus
 vertitur arma tenens et toto vertice supra est.
 cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
 sustinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignis:

tam magis illa tremens et tristibus effera flammis,
 quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
 at levem clipeum sublatis cornibus lo

auro insignibat, iam saetis obsita, iam bos
 (argumentum ingens), et custos virginis Argus
 caelataque amnem fundens pater Inachus urna.

insequitur nimbus peditum clipeataque totis
 agmina densentur campis, Argivaeque pubes
 Auruncaequae manus, Rutuli veteresque Sicani
 et Sacrae acies et picti scuta Labici;

qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
 litus arant litulosque exercent vomere colles
 Circaeumque jugum, quis Iuppiter Anxurus arvis
 praesidet et viridi gaudens Feronia luo;
 qua Saturae iacet atra palus gelidusque per imas
 quaerit iter vallis atque in mare conditur Ufens.

Hos super advenit Volscas de gente Camilla
 agmen agens equitum et florentis aere catervas,
 bellatrix, non illa colo calathisque Minervae
 femineas adsueta manus, sed proelia virgo

dura pati cursuque pedum praevertere ventos.
 illa vel intactae segetis per summa volaret
 gramina nec teneras cursu laeisset aristas,
 vel mare per medium fluctu suspensa tument
 ferret, nec celeris nec tingeret aequore plantas.

illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
 turbaque miratur matrum et prospectat euntem,
 attonitis inhians animis, ut regius ostro
 velet honos levis umeros, ut fibula crinem
 auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram
 et pastorem praefixa cuspide myrtum.

P. VERGILI MARONIS

A E N E I D O

LIBER OCTAVUS

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
extulit et rauco strepuerunt cornua cantu,
[utque acris concussit equos utque impulit arma
extemplo turbati animi, simul omne tumultu
coniurat trepido Latium saevitque iuventus
effera. ductores primi Messapus et Ufens
contemptorque deum Mezentius undique cogunt
auxilia et latos vastant cultoribus agros.

mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
qui petat auxilium et Latio consistere Teucros,
advectum Aenean classi victosque penatis
inferre et fatis regem se dicere posci
edoceat [multasque viro se adiungere gentis
Dardanio et late Latio increbrescere nomen].

quid struat his coeptis, quem, si Fortuna sequatur, 15
eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi
quam Turno regi aut regi apparere Latino.

Talia per Latium, quae Laomedonthus heros

Hor

sum

erigitur summique ferit lacuaria tecti.
 nox erat, et terras animalia fessa per omnis
 alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
 cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
 Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
 procubuit seramque dedit per membra quietem.
 huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
 populeas inter senior serattollere frondes
 visus, (eum tenuis glauco velabat amictu
 carbasus, et crinis umbrosa tegebat harundo)
 tum sic adfari et curas his demere dictis:
 'O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
 qui revelis nobis aeternaque Pergama servas,
 expectate solo Laurenti arvisque Latinis,
 hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates;
 neu belli terrere minis: tumor omnis et irae
 concessere deum.
 [iamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
 litoreis ingens inventa sub illicibus sus,
 triginta capitum fetus enixa, iacebit,
 alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
 ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 haut incerta cano.] nunc qua ratione quod instat
 expedias victor, paucis (adverte) docebo.
 Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
 qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
 delegere locum et posuere in montibus urbem
 Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
 hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina;
 hos castris adhibe socios et foedera iunge.
 ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 adversum remis superes subvectus ut amnem.
 surge age, nate dea, primisque cadentibus astris
 Iunoni fer rite preces iramque minasque
 supplicibus supera votis. mihi victor honorem

persolves. ego sum, pleno quem lumine cernis
 stringentem ripas et pinguis culta secantem,
 caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis.
 hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit.' 65

Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
 ima petens; nox Aenean somnusque reliquit.
 surgit et aetherii spectans orientia solis
 lumina rite cavis undam de flumine palmis
 sustinet ac talis effundit ad aethera voces: 70

'nymphæ, Laurentes nymphæ, genus amnibus undest,
 tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
 accipite Aenean et tandem arcete periclis.
 quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
 fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis, 75

semper honore meo, semper celebrare donis,
 corniger hesperidum fluvius regnator aquarum.
 adsis o tantum et propius tua numina firmes."
 sic memorat geminasque legit de classe biremis
 remigioque aptat, socios simul instruit armis. 80

Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum,
 candida per silvam cum fetu concolor albo
 procubuit viridique in litore conspicitur sus.
 quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxuma Iuno,
 mactat sacra ferens et cum grege sistit ad aram. 85

Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
 mitis ut in morem stagni placidaeque paludis
 sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
 ergo iter inceptum celerant rumore secundo. 90

labitur uncta vadis abies: mirantur et undae,
 miratur nemus insuetum fulgentia longe
 scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
 olli remigio noctemque diemque fatigant
 et longos superant flexus variisque teguntur 95

arboribus viridisque secant placido aequore silvas.
 sol medium caeli conscenderat igneus orbem.

aequavit (tum res inopes Euandrus habebat).

100

ocius advertunt proras urbiue propinquant.

Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem *Edamper*

Amphitryoniadae magno divisque ferebat

ante urbem in luco. Pallas huic filius una, *ο υιος Παιδάριος*

101

una omnes iuvenum primi pauperque senatus

tura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.

ut celsas videre rates atque inter opacum

adlabi nemus et tactis incumbere remis,

terrentur visu subito cunctique relictis

consurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas

110

sacra vetat raptoque volat telo obvius ipse

et procul e tumulo 'iuvenes, quae causa subegit

ignotas temptare vias? quo tenditis?' inquit.

'qui genus? unde domo? pacemne huc fertis an arma?'

111

tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta

paciferaeque manu ramum praetendit olivae:

νινδω Troiogenas ac tela vides inimica Latinis,

quos illi bello profugos egere superbo.

Euandrum petimus, ferte haec et dicite lectos

Dardaniae venisse duces socia arma rogantis.

120

obstupuit tanto percussus nomine Pallas:

'egredere o quicumque es' ait 'coramque parentem

adloquere ac nostris succedere penetibus hospes;

excepitque manu dextramque amplexus inhaesit.

progressi subeunt luco fluviumque relinunt.

121

Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis

optume Graiugenum, cui me Fortuna precari

et vitta comptos voluit praetendere ramos,

non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas

quodque a stirpe fores geminis coniunctus Atridis;

130

sed mea me virtus et sancta oracula divom

cognatique patres, tua terris didita fama,

coniunxere tibi et fatis egere volentem.

Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor,

Electra, ut Grai perhibent, Atlantide cretus,

131

advehitur Teucros; Electram maxumus Atlans

edidit, aetherios umero qui sustinet orbes

vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenae gelido conceptum vertice fudit;
 at Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlans,
 idem Atlans generat, caeli qui sidera tollit.
 sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 his fretus non legatos neque prima per artem
 templa tui pepigi: me, me ipse meumque
 obiecti caput et supplex ad limina veni.
 gens eadem, quae te, crudeli trausta bello
 insequitur; nos si pellant, nihil a fore credunt,
 quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant
 [et mare quod supra teneant quodque adluit infra].
 accipe daque fidem: sunt nobis fortia bello
 pectora, sunt animi et rebus spectata iuventus.

Dixerat Aeneas. ille os oculosque loquentis
 tandudum et totum lustrabat lumine corpus.
 tum sic pauca refert: 'ut te, fortissime Teucrum,
 accipio agnoscoque libens! ut verba parentis
 et vocem Anchisae magni voltumque recorder!
 nam memini Hesioneae visentem regna sororis
 Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
 protinus Arcadiae gelidos invisere finis.
 tum mihi prima genas vestibat flore iuventas,
 mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
 Laomedontiaden, sed cunctis altior ibat
 Anchises: mihi mens iuvenali ardebat amore
 compellare virum et dextrae coniungere dextram.
 accessi et cupidus Phenei sub moenia duxi.
 ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas
 discedens chlamydemque auro dedit intertextam
frenaque bina meus quae nunc habet aurea Pallas.
 ergo et quam petitis iuncta est mihi foedere dextra,
 et lux cum primum terris se crastina reddet,
 auxilio laetos dimittam opibusque iuvabo.
 interea sacra haec, quando huc venistis amici,
 annua, quae differre nefas, celebrate faventes
 vobiscum et iam nunc sociorum adsuescite mensis.

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi

pocula gramineoque viros locat ipse sedil
 praecipuumque toro et villosi pelle leonis
 accipit Aeneas solioque invitat acerno.
 tum lecti iuvenes certatim araeque sacer
 viscera tosta ferunt taurorum onerantque
 dona laboratae Cereris Bacchumque mini
 vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus
 perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames et amor comp
 rex Euandrus ait: non haec sollemnia n
 has ex more dapes, hanc tanti numinis
 vana superstitio veterumque ignara deoru
 inposuit: saevis, hospes Troiane, periclis
 servati facimus meritosque novamus hono
 iam primum saxis suspensam hanc aspice
 disiectae procul ut moles desertaque mon
 stat domus et scopuli ingentem traxere r
 hic spelunca fuit, vasto summo recessu,
 semihominis Caci facies quam dira teneba
 solis inaccessam radiis; semperque recen
 caede tepebat humus, foribusque adfixa
 ora virum tristi pendebant squallida tab
 huic monstro Vulcanus erat pater: illius
 ore vomens ignis magna se mole ferebat
 attulit et nobis aliquando optantibus aeta
 auxilium adventumque dei. nam maximu
 tergeminu nece Geryonae spoliisque super
 Alcides aderat taurosque hac victor ageba
 ingentis, vallemque boves amnemque tene
 at furis Caci mens effera, nequid inausu
 aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
 quattuor a stabulis praestanti corpore tau
 avertit, totidem forma superante iuvencae
 atque hos, nequa forent pedibus vestigia
 cauda in speluncam tractos versisque via
 indicis raptor saxo occultabat opaco:
 quaerenti nulla ad speluncam signa fereb
 interea, cum iam stabulis saturata mover

Amphitryoniades armenta abitumque pararet,
 discessu mugire boves atque omne querellis
 impleri nemus et colles clamore relinqui.

215

reddidit una bovom vocem vastoque sub antro
 mugiit et Caci spem custodita fefellit.

hic vero Alcidae furis exarserat atro *Нрауноу*

Welle dolor: rapit arma manu nodisque gravatum

220

robur et aërii cursu petit ardua montis.

tum primum nostri Cacum videre timentem
 turbatumque oculis: fugit ilicet ocior euro
 speluncamque petit (pedibus timor addidit alas).

ut sese inclusit ruptisque immane catenis

225

defecit saxum, ferro quod et arte paterna

pendebat, fultosque emuniit obice postis,

ecce furens animis aderat Tirynthius omnemque

accessum lustrans huc ora ferebat et illuc,

dentibus infrendens. ter totum fervidus ira

230

lustrat Aventini montem, ter saxea temptat

limina nequiquam, ter fessus valle resedit.

stabat acuta silex, praecisis undique saxis

speluncae dorso insurgens, altissima visu,

dirarum nidis domus opportuna volucrum.

235

hanc, ut prona iugo laevom incumbibat in amnem,

dexter in adversum nitens concussit et imis

avolsam solvit radicibus; inde repente

impulit, impulsu quo maximus intonat aether,

dissultant ripae refluitque exterritus amnis.

240

at specus et Caci detecta apparuit ingens

regia, et umbrosae penitus patuere cavernae;

non secus ac siqua penitus vi terra dehiscens

infernus reseret sedes et regna recludat

pallida, dis invisae, superque immane barathrum

245

cernatur, trepident inmisso lumine manes.

ergo insperata depressum luce repente

inclusumque cavo saxo atque insueta rudentem *bovula*

faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 evomit involvitque domum caligine caeca,
 prospectum eripiens oculis, glomeratque su-
 fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
 non tulit Alcides animis seque ipse per ignem
 praecipiti iecit saltu, qua plurimus undam
 fumus agit nebulaque ingens specus aestuat
 hic Cacum in tenebris incendia vana voment
 corripit in nodum complexus et angit inhae-
 elisos oculos et siccum sanguine guttur. =
 panditur extemplo foribus domus atra revol-
 abstractaeque boves abiurataeque rapinae
 caelo ostenduntur, pedibusque informe cada-
 protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
 terribilis oculos, voltum villosaque saetis =
 pectora semiferi atque extinctos faucibus ig-
 ex illo celebratus^{est} honos, laetique minores
 servavere diem, primusque Potitius auctor
 et domus Herculei custos Pinaria sacri.
 hanc aram Iuco statuit, quae maxuma semp-
 dicetur nobis et erit quae maxuma semper.
 quare agite, o iuvenes, tantarum in munere
 cingite tronde comas et pocula porgite dex-
 communemque vocate deum et date vina vo-
 dixerat, Herculea bicolor cum populus umb-
 velavitque comas foliisque innexa pependit
 et sacer inplevit dextram scyphus. ocius o
 in mensam laeti libant divosque precantur.

Devexo interea propior fit Vesper Olympi
 amque sacerdotes primusque Potitius ibant
 pellibus in morem cincti, flammisque fereb-
 [instaurant epulas et mensae grata secunda
 dona ferunt cumulantque operatis lancibus
 tum salii ad cantus incensa altaria circum
 populeis adsunt evincti tempora ramis,
 hic Iuvenum chorus, ille senum; qui carmi-
 Herculeas et facta ferunt: ut prima novere
 monstra manu geminosque premens eliserit

bello egregias idem disiecerit urbes.
 Troiamque Oechaliamque, ut duros mille
 rege sub Eurystheo fatis Iunonia iniquae
 pertulerit. 'tu nūbigenas, invicte, bimbis
 Hylaeumque Pholumque, manu, tu Cresia
 prodigia et vastum Nemeae sub rupe leonem
 te Stygii tremuere lacus, te Ianitor Orci
 ossa super recubans antro semesa cruento
 nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus
 arduus arma tenens; non te rationis egent
 Lernaean turba caput circumstetit anguis
 salve, vera Iovis proles, decus addite divi.
 et nos et tua dexter adi pede sacra secun-
 talia carminibus celebrant; super omnia C-
 speluncam adiciunt spirantemque ignibus i-
 consonat omne nemus strepitu collesque re-

Exim se cuncti divinis rebus ad urbem
 perfectis referunt. ibat rex obsitus aeo
 et comitem Aenean iuxta natumque teneba
 ingrediens varioque viam sermone levabat.
 miratur facilisque oculos fert omnia circum
 Aeneas capiturque locis et singula laetus
 exquiratque auditque virum monumenta pri-
 tum rex Euandrus, Romanae conditor arcis
 haec nemora indigenae launi nymphaeque
 gensque virum truncis et duro robore nata
 quis neque mos neque cultus erat, nec iur-
 aut componere opes norant aut parcere pa-
 sed rami atque asper victu venatus alebat.
 primus ab aethereo venit Saturnus Olympo
 arma Iovis fugiens et regnis exul ademptis
 is genus indocile ac dispersum montibus a-
 composui legesque dedit Latiumque vocar-
 maluit, his quoniam latuisset tutus in oris
 aurea quae perhibent illo sub rege fuere
 saecula, sic placida populos in pace regem
 deterior donec paulatim ac decolor aetas
 et belli rabies et amor successit habendi.

tum manus Ausonia et gentes venero Sic
 saepius et nomen posuit Saturnia tellus;
 tum reges asperque immani corpore Thy
 a quo post Itali fluvium cognomine Thy
 diximus amisit verum vetus Albula nomen
 me pulsum patria pelagique extrema sequi
 fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
 his posuere locis matrisque egere tremen
 Carmentis nymphae monita et deus aucto
Spes vix ea dicta: dehinc progressus monstrat
 et Carmentalem Romani nomine portam
 quam memorant, nymphae priscum Carn
haec vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros
haec Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.
 hinc lucum ingentem quem Romulus ace
haec rettulit et gelida monstrat sub rupe Lup
 Parrhasio dictum Panos de more Lycae.
haec nec non et sacri monstrat nemus Argilet
haec testaturque locum et letum docet hospitium
 hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia duc
 aurea nunc, olim silvestribus horrida dur
 iam tum religio pavidos terrebat agrestis
 dira loci, iam tum silvam saxumque tren
 'hoc nemus, hunc' inquit 'frondoso verti
 (quis deus incertum est) habitat deus: At
 credunt se vidisse Iovem, cum saepe nig
 aegida concuteret dextra nimbosque ciero
 haec duo praeterea disiectis oppida muri
 reliquias veterumque vides monumenta vi
 hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidi
 Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen
 talibus inter se dictis ad tecta subibant
 pauperis Euandri passimque armenta vid
 Romanoque foro et lautis mugire Carinis
 ut ventum ad sedes, 'haec' inquit 'limin
 Alcides subist, haec illum regna cepit.
 aude, hospes, contemnere opes et te qu
 finge deo rebusque veni non asper egen

dixit et angusti sup̄ter fastigia tecti
 Ingentem Aenean duxit stratisque locavit
 instutum foliis et pelle Libystidis ursae. *ap̄ulos*

Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis.
 at Venus haut animo nequiquam exterrita mater
 Laurentumque minis et duro mota tumultu
 Volcanum adloquitur thalamoque haec coniugis aureo
 incipit et dictis divinum adspirat amorem:

'dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 debita casurasque inimicis ignibus arces,
 non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 artis opisque tuae nec te, carissime coniunx,
 incassumve tuos volui exercere labores,

quamvis et Priami deberem plurima natis
 et durum Aeneae flevissem saepe laborem.

nunc Iovis imperiis Rutulorum constitit oris:
 ergo eadem supplex venio et (sanctum mihi nomen)
 arma rogo genetrix nato. te filia Nerei,
 te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.

aspice qui coeant populi, quae moenia clausis
 ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.

dixerat et niveis hinc atque hinc diva lacertis
 cunctantem amplexu molli fovet. ille repente

accepit solitam flammam, notusque medullas
 intravit calor et labefacta per ossa cucurrit:

non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
 ignea rima micans percurrit lumine nimbos.

sensit laeta dolis et formae conscia coniunx,
 tum pater aeterno fatur devinctus amore

'quid causas petis ex alto? fiducia cessit.
 quo tibi, diva, mei? similis si cura fuisset,

tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset:
 nec pater omnipotens Troiam nec fata vetabant

stare decemque alios Priamum superesse per annos.
 et nunc, si bellare paras atque haec tibi mens est,

quidquid in arte mea possum promittere curae,
 quod fieri ferro liquidove potest electro,

quantum ignes animaeque valent, absiste precando

viribus indubitare tuis.' ea verba locutus *Vir. VIII 405—*
 optatos dedit amplexus placidumque petivit *de Epig. d. 405*
 coniugis intus gremio per membra soporem. *2. 129*

inde ubi prima quies medio iam Noctis abactae
 curriculo expulerat somnum, cum femina primum,
 cui tolerare colo vitam tenuique Minerva *ignobilis*
 impositum, cinerem et sopitos suscitavit ignes, 410

noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
 exercet penso, castum ut servare cubile = *noctem*
 coniugis et possit parvos educere natos:

hanc secus ignipotens nec tempore segnior illo
 mollibus e stratis opera ad fabrilis surgit. 415

insula Sicanium iuxta latus Aeoliamque

erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis,

quam sup̄ specus et Cyclopum exesa caminis *acalagapudis*

antra Aetnaea tonant validique incudibus ictus

auditi referunt gemitus striduntque cavernis 420

stricturae Chalybum et fornacibus ignis anhelat, = *volans*

Volcani domus et Volcania nomine tellus.

hoc tunc ignipotens caelo descendit ab alto.

ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,

Brontesque Steropesque et nudus membra Pyracmon. 425

his informatum manibus iam parte polita = *quod eis*

fulmen erat, toto genitor quae plurima caelo

deicit in terras, pars imperfecta manebat.

tris imbris torti radios, tris nubis aquosae

addiderant, rutili tris ignis et alitis auri: 430

fulgores nunc terricos sonitumque metumque

miscabant operi flammisque sequacibus iras.

parte alia Marti currumque rotasque volucris

instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes;

aegidaque horrifera, turbatae Palladis arma, 435

certatim squamis serpentum auroque polibant = *polita - ini = accedunt*

conexosque anguis ipsamque in pectore divae

Gorgona, desecto vertentem lumina collo,

'tollite cuncta' inquit 'coeptosque auferte labores,

Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem: 440

arma acri facienda viro. nunc viribus usus,

nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
 praecipitate moras. nec plura effatus; at illi
 ocius incubuere omnes pariterque laborem
 sortiti. fluit aes ravis aurique metallum, 445
 voluificusque chalyps vasta fornace liquescit. = *lunulus*
 ingentem clipeum informant, unum omnia contra
 tela Latinorum, septenosque orbibus orbes
 impediunt. alii ventosis foliibus auras = *ariprotan puer*
 accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt 450
 aera lacu. gemit impositis incudibus antrum.
 illi inter sese multa vi brachia tollunt
 in numerum versantque tenaci forcipe massam. *cupaypas*

Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
 Euandrum ex humili tecto lux suscitatur alma 455
 et matutini volucrum sub culmine cantus.
 censurgit senior tunicaque inducitur artus
 et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis;
 tum lateri atque umeris Tegeaeum subligat ensem,
 demissa ab laeva pantherea terga retorquens. 460
 nec non et gemini custodes limine ab alto
 praecedunt gressumque canes comitantur erilem. *Servator*
 hospitis Aeneae sedem et secreta petebat
 sermonum memor et promissi muneris heros.
 nec minus Aeneas se matutinus agebat. 465
 filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
 congressi iungunt dextras mediisque residunt = *nadur*
 aedibus et licito tandem sermone fruuntur.

rex prior haec: = *Evandros*.
 'maxume Teucrorum ductor, quo sospite numquam 470
 res equidem Troiae victas aut regna fatebor. *et aduogale*
 nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 exiguae vires: hinc Tusco claudimur amni,
 hinc Rutulus premit et murum circumsonat armis.
 sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis 475
 iungere castra paro, quam fors inopina salutem
 ostendat: latis huc te poscentibus adfers.

gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis. 480

hanc multos florentem annos rex deinde superbo

imperio et saevis tennit Mezentius armis. 485

quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni

effera? di capiti ipsius generique reservent!

mortua quin etiam iungebat corpora vivis 485

componens manibusque manus atque oribus ora,

tormenti genus, et sanie taboque fluentis

complexu in misero longa sic morte necabat.

at fessi tandem cives infanda furem

armati circumsistunt ipsumque domumque, 490

obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant,

ille inter caedem Rutulorum elapsus in agros

confugere et Turni defendier hospitibus armis. 495

ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis:

regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt. 495

his ego te, Aenea, ductorem milibus addam.

toto namque fremunt condensae litore puppes

signaque ferre iubent; retinet longaevos haruspex

fata canens "o Maeoniae delecta iuventus,

flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostem 500

fert dolor et merita accendit Mezentius ira,

nulli fas Italo tantam subiungere gentem:

externos optate duces": tum Etrusca resedit

hoc acies campo, monitis exterrita divom.

ipse oratores ad me regnique coronam 505

cum sceptro misit mandatque insignia Tarchon,

succedam castris Tyrrhenaque regna capessam

sed mihi tarda gelu saeculisque effeta senectus

invidet imperium seraeque ad fortia vires.

quatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella 510

hinc partem patriae traheret. tu, cuius et annis

et generi fata indulgent, quem numina poscunt,

ingredere, o Teucrum atque Italum fortissime ductor.

hunc tibi praeterea, spes et solacia nostri,

Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro 515

militiam et grave Martis opus, tua cernere facta

adsuescat primis et te miretur ab annis.

Arcadas huc equites bis centum, robora pubis
ecta dabo totidemque suo sibi munere Pallas.

Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant 520

Aeneas Anchisiades et fidus Achates

multaque dura suo tristi cum corde putabant,

ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.

namque improvise vibratus ab aethere fulgor

cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente 525

Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clangor.

suspiciunt, iterum atque iterum fragor increpat ingens:

arma inter nubem caeli regione serena *in tra aethere supra*

per suidum rutilare vident et pulsa tonare. *ora regis suorum*

obstipuerunt animis alii, sed Troius heros 530

agnovit sonitum et divae promissa parentis.

tum memorat ne vero, hospes, ne quaere profecto,

quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.

hoc signum cecinit missuram diva creatrix,

si bellum ingrueret, Volcaniaque arma per auras 535

laturam auxilio.

heu quantae miseris caedes Laurentibus instant!

quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas

scuta virum galeasque et fortia corpora volves,

Thybrī pater! poscant acies et foedera rumpant. 540

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto

et primum Herculeis sopitas ignibus aras

excitat hesternumque larem parvosque penatis

laetus adit: mactant lectas de more bidentis

Euandrus pariter, pariter Troiana iuventus. 545

post hinc ad navis graditur sociosque revisit.

quorum de numero qui sese in bella sequantur

praesiantis virtute legūt; pars cetera prona

fertur aqua segnisque secundo defluit amni,

nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque. 550

dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;

ducunt exsortem Aeneae, quem fulva leonis

pellis obit totum, praefulgens unguibus aureis.

Fama volat parvam subito volgata per urbem,

ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis. 555

vota metu duplicant matres, propiusque periclo
 it timor, et maior Martis iam apparet imago.
 tum pater Euandrus dextram complexus euntis
 haeret, inexplētus lacrimans, ac talia fatur:
 'o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos,
 qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
 stravi scutorumque incendi victor acervos
 et regem hac Erulum dextra sub Tartaia misi,
 nascenti cui tris animas Feronia mater
 (horrendum dictu) dederat (terna arma movenda,
 ter Leto sternendus erat; cui tum tamen omnis
 abstulit haec animas dextra et totidem exuit armis):
 non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
 nate, tuo, neque finitimos Mezentius umquam
 huic capiti insultans tot ferro saeva dedisset
 funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 at vos, o superi, et divom tu maxime rector
 Iuppiter, Arcadii, quaeso, miserescite regis
 et patrias audite precēs. si numina vestra
 incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
 si visurus eum vivo et venturus in unum:
 vitam oro, patior quemvis durare laborem.
 sin' aliquem infandum casum, Fortuna, minaris:
 nunc, o nunc liceat crudelem abruptere vitam,
 dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri,
 dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
 complexu teneo, gravior neu nuntius auris
 volneret.' haec genitor digressu dicta supremo
 fundebat: famuli conlapsum in tecta serebant.

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis,
 Aeneas inter primos et fidus Achates,
 inde alii Troiae proceres, ipse agmine Pallas
 in medio, chlamyde et pictis conspectus in armis:
 qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
 quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
 extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit.
 stant pavidæ in muris matres oculisque secuntur
 nolveream nubem et fulgentis aere catervas.

Pater la, exprobrat ei? La, exprobrat
 pater? In dextrâ dextera? In dextrâ dextera?

560

565

570

575

580

585

590

a proxuma ^{propinqua} meta viarum,
clamor, et agmine facto ^{ex agmine facto}
rem sonitu quatit ungula campum. 595

lucus prope Caeritis amnem,
sacer; undique colles
nigra nemus abiete cingunt. ^{aequalis} 600
eteres sacrasse Pelasgos,
e deo, lucumque diemque,
quando habuere Latinos:

Archo et Tyrrheni tuta tenebant
ue omnis de colle videri
et latis tendebat in arvis. 605
et bello lecta iuventus

et equos et corpora curant.
os inter dea candida pimbos
natumque in valle reducta
secretum flumine vidit. 610

dictis seque obtulit ultro:
romissa coniugis arte
ut Laurentis, nate, superbos
in proelia poscere Turnum.
nati Cytherea petivit, 615
posnit radiantia quercu. ^{spōn}

tanto laetus honore,
e oculos per singula volvit
e manus et bracchia versat
aleam flammisque minantem 620
loricam ex aere rigentem

m, qualis cum caerula nubes
iis longeque refulget;
electro auroque recocto ^{electro auroque recocto}

non enarrabile textum. = ^{ignis = ignis} 625
anorumque triumphos
s venturique inscius aevi
illic genus omne futurae
pugnataque in ordine bella.

am Mavortis in antro 630
geminos huic ubera circum

Handwritten notes in Greek and Latin at the bottom of the page, including phrases like 'Lancruadrius' and 'Hepaidos'.

ludere pendentis pueros et lambere matrem
 inpauidos, illam tereti cervice reflexa
 mulcere alternos et corpora fingere lingua.
 nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas 635
 consessu caveae magnis circensibus actis = *circensibus*
 addiderat subitoque novom consurgere bellum
 Romulidis Tatioque seni Curibusque severis.
 post idem inter se posito certamine reges
 armati Iovis ante aram palcrasque tenentes 640
 stabant et caesa iungebant foedera porca, = *porca*
 Romuleoque recens horrebat regia culmo. = *culmo*
 haut procul inde citae Mettum in diversa quadrigae 642
 distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
 raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 per silvam, et sparsi rorabant sanguine repres. = *repres* 645
 nec non Tarquinius electum Porsenna iubebat
 accipere ingentique urbem obsidione premebat:
 Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
 illum indignanti similem similemque minanti
 aspiceres, pontem auderet quia vellere Cocles 650
 et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
 in summo custos Tarpeiae Manlius arcis
 stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat, 653
 atque hic auratis volitans argenteus anser = *anser* 655
 porticibus Gallos in limine adesse canebat.
 Galli per dumos aderant arcemque tenebant,
 defensi tenebris et dono noctis opacae:
 aurea caesaries ollis atque aurea vestis,
 virgatis lucent sagulis, tum lactea colla = *colla* 660
 auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant
 gaesa manu, scutis protecti corpora longis.
 hic exultantis salios nudosque lupercos
 lanigerosque apices et lapsa ancilia caelo = *ancilia*
 extuderat, castae ducebant sacra per urbem 665
 pilentis matres in mollibus. hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis, = *ostia*
 et scelerum poenas et te, Catilina, minaci
 pendentem scopulo furiarumque ora trementem,

secretosque pios, his dantem iura Catonem, 670
 haec inter tumidi late maris ibat imago
 aurea, sed fluctu spumabant caerulea cano: *πανορον*
 et circum argento clari delphines in orbem
 aequora verrebant caudis aestumque secabant.
 in medio classis aeratas, Actia bella, *Ακτια* 675
 cernere erat totumque instructo Marte videres
 fervere Leucaten auroque effulgere fluctus.
 hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
 cum patribus populoque, penatibus et magnis dis,
 stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammis 680
 laeta vomunt patriumque aperitur vertice sidus.
 parte alia ventis et dis Agrippa secundis
 arduos agmen agens; cui (belli insigne superbum)
 tempora navali fulgent rostrata corona. *παρυφαιδης*
 hinc ope barbarica variisque Antonius armis, 685
 victor ab Aurorae populis et litore rubro, *ερυθραν*
 Aegyptium viresque Orientis et ultima secum
 Bactra vehit, sequiturque (nefas) Aegyptia coniunx.
 una omnes ruere, ac totum spumare reductis
 convolsum remis rostrisque tridentibus aequor. 690
 alla petunt; pelago credas innare revolsas
 Cycladas aut montis concurrere montibus altos,
 tanta mole viri turritis puppibus instant.
 stuppea flamma manu telisque volatile ferrum
 spargitur, arva nova Neptunia caede rubescunt. 695
 regina in mediis patrio vocat agmina sistro
 necdum etiam geminos a tergo respicit anguis.
 omnigenumque deum monstra et latrator Anubis
 contra Neptunum et Venerem contraque Minervam
 tela tenent. saevit medio in certamine Mayors 700
 caelatus ferro tristesque ex aethere Dirae, *Ερινυες*
 et scissa gaudens vadit Discordia palla,
 quam cum sanguineq sequitur Bellona flagello. *Ανναι*
 Actius haec cernens arcum tendebat Apollo
 desuper: omnis eo terrore Aegyptus et Indi, 705
 omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabael.
 ipsa videbatur ventis regina vocatis

pacolor mala caparum
Apodilyz m purpa v Arin
 258 VERGIL AENEIS VIII
et m edat qd Arin

VERGILIÆ AENEIS VIII

vela dare et laxos iam iamque inmittere funis.
illam inter caedes pallentem morte futura
fecerat ignipotens undis et lapyge ferri,
contra autem magno maerentem corpore Nilum
pandentemque sinus et tota veste vocantem
caeruleum in gremium latebrosa^{que} flumina victos.
at Caesar, triplici invectus Romana triumpho
moenia, dis Italis votum immortale sacrat,
maxuma tercentum totam delubra per urbem.

Maetitia ludisque viae plausuque tremebant;
omnibus in templis matrum chorus, omniibus arae;
ante aras terram caesi stravere iuvenci.
ipse, sedens niveo candentis limine Phoebi,
dona recognoscit populorum aptatque superbis.
postibus; incedunt victae, longo ordine gentes,
quam variae linguis, habitu tam vestis et armis.
hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos
fixerat; Euphrates ibat iam mollior undis,
extremique hominum Morini Rhenusque bicornis
indomitique Dahae et pontem indignatus Araxes.

Ex. 17/184
 talia per clipeum Volcani, dona parentis,
 miratur rerumque ignarus imagine gaudet,
 attollens umero famamque et fata nepotum.

[illegible]

ποῖος τοῦ ἡνιόχου ὁ Τάρως ἔλαβεν
 τοῦ ἑρμῆος ἀπαλῶς δὲ ἐν τῇ Τιβί
 μιν, ἔπειτα πελάγους καὶ ὁ
 νοῖας ῥύπας. Μῶτος καὶ Εὐρύας
 καὶ τῶν ἀπαλῶν. Αὐτὸν ἰδὼν δὲ
 ὁ ἑρμῆς. -

P. VERGILI MARONIS

AENEID O

LIBER NONUS

18, 1—185
 134—137.

Ἡ Ἥρα ὀλίγη
 ἔπειτα καὶ οὐρα
 οὐρα τοῦ Τάρω
 καὶ ἀπαλῶν
 καὶ ἀπαλῶν
 καὶ ἀπαλῶν
 καὶ ἀπαλῶν

Aequae ea diversa penitus dum parte geruntur,
 Irim de caelo misit Saturnia Iuno
 audacem ad Turnum, lupo tum forte parentis
 Pylumni Turnus sacrata valle sedebat,
 ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est: 5
 'Turne, quod optanti dixi promittere nemo
 auderet, volvenda dies en attulit ultro. *quae voluitur*
 Aeneas urbe et sociis et classe relicta
 sceptrum Palatini sedemque petit Euandri.
 nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes 10
 Lydorumque manum collectos armat agrestis.
 quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
 rumpe moras omnis et turbata arripe castra.
 dixit et in caelum paribus se sustulit alis
 ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum. *id est de 15. 13. 14*
 agnovit iuvenis duplicisque ad sidera palmas
 sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
 'Iri, decus caeli, quis te mili nubibus actam
 detulit in terras? unde haec tam clara repente
 tempestas? medium video discedere caelum 20
 palantisque polo stellas, sequor omina tanta,
 quisquis in arma vocas, et sic effatus ad undam
 processit summoque hausit de gurgite lymphas,
 multa deos orans, oneravitque aethera votis.

Iamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25
 dives eum, dives pictae vestis et auri *explicavit cordis*
 (Messapus primas acies, postrema coercent
 Tyrrhidae iuvenes, medio dux agmine Turnus), 28
 ceu septem surgens sedatis annibus altus *explicavit* 30
 per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus
 cum refluit campis et iam se condidit alveo.
 hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 prospiciunt Teucri ac tenebras insurgere campis.
 primus ab adversa conclamat mole Caicus: 35
 'quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
 ferte citi ferrum, date tela, ascendite muros,
 hostis adest, heia!' ingenti clamore per omnis
 condunt se Teucri portas et moenia complent. 40
 namque ita discedens praeceperat optumis armis
 Aeneas: siqua interea fortuna fuisset,
 neu struere auderent aciem neu credere campo;
 castra modo et tutos servarent aggere muros.
 ergo etsi conferre manum pudor iraque monstrat, *explicavit*
 obiciunt portas tamen et praecepta facessunt 45
 armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus ut ante volans tardum praecesserat agmen = *explicavit*
 viginti lectis equitum comitatus, et urbi
 improvisus adest; maculis quem Thracius albis
 portat equos cristaque tegit galea aurea rubra. 50
 'ecquis erit, mecum, iuvenes, qui primus in hostem?
 en' ait et iaculum attorquens emittit in auras,
 principium pugnae, et campo sese arduos infert.
 clamorem excipiunt socii fremituque secuntur
 horrissono: Teucrum mirantur inertia corda, 55
 non aequo dare se campo, non obvia ferre
 arma viros, sed castra fovere. huc turbidus atque huc
 lustrat equo muros aditumque per avia quaerit *explicavit*
 ac veluti pleno lupus insidiatus ovili = *explicavit*
 quom fremit ad causas, ventos perpressus et imbris, 60
 nocte super media tuti sub matribus agni
 vertitur arma tenens et toto vertice supra est. 65

balatum exercent, ille asper et improbus ira
 saevit in absentis, collecta fatigat edendi *ex longis*
 ex longo rabies et siccae sanguine fauces;
 haud aliter Rutulo muros et castra luenti
 ignescunt irae, duris dolor ossibus ardet.
 qua temptet ratione aditus et qua vi clausos *adit qua via*
 excutiat Teucros vallo atque effundat in aequor? *adit*
 classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat,
 aggeribus saeptam circum et fluvialibus undis, 70
 invadit sociosque incendia poscit orantis
 atque manum pino flagranti fervidus implet. 72
 sic vos, o lecti, ferro qui scindere vallum 144
 apparat et mecum invadit trepidantia castra. 147
 tum vero incumbunt (urget praesentia Turni),
 atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 diripuerunt focos; piceum fert funida lumen 75
 taeda et commixtam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis deus, o musae, tam saeva incendia Tenebris
 avertit? tantos ratibus quis depulit ignes? *depello-pub=arbor*
 dicite, prisca fides facto, sed fama perennis. *e=adit=adit*
 tempore quo primum Phrygia formabat in Ida *edificabat*
 Aeneas classem et pelagi petere alta parabat,
 ipsa deum fertur genetrix Berecynthia magnum
 vocibus his adfata Iovem: 'da, gnate, petenti,
 quod tua cara parens domito te poscit Olympo. *= ad=adit=adit*
 * [pinea silva mihi, multos dilecta per annos] *apocrypha* 85
 lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
 nigranti picea trabibusque obscurus acernis: *obscurus*
 has ego Dardanio iuveni, cum classis egeret, *= edificabat*
 laeta dedi; nunc sollicitam timor anxius angit.
 solve metus atque hoc precibus sine posse parentem: 90
 ne cursu quassatae ullo neu turbine venti
 vincantur, prosit nostris in montibus ortas. *= edificabat*
 filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
 'o genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
 mortali manu factae immortale carinae
 fas habeant certusque incerta pericula lustret

Tempus arat' totum super na

immo = immo ubi defunctae finem portusque tenebunt
Ausonios olim, quaecumque evaserit undis *scandem*
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva, 100
mortalem eripiam formam magnique iubebo
scandem aequoris esse deas, qualis Nereia Doto
et Galatea secant spumantem pectore pontum. *Scandem*
dixerat idque ratum Stygii per flumina fratris,
per pice torrentis atraque voragine ripas 105
scandem adnuit et totum nutu tremefecit Olympum.
scandem Ergo aderat promissa dies et tempora parcae = *scandem*
debita complebant, cum Turni iniuria Matrem *scandem*
admonuit ratibus sacris depellere taedas. = *scandem*
hic primum nova lux oculis offulsit et ingens 110
visus ab Aurora caelum transcurrere nimbus
Idaeique chori; tum vox horrenda per auras
excidit et Troum Rutalorumque agmina complet:
'ne trepitate meas, Teucri, defendere navis
neve armate manus: maria ante exurere Turno 115
quam sacras dabitur pinus. vos ite solutae,
ite deae pelagi: genetrix iubet.' et sua quaeque *scandem*
continuo puppes abrumpunt vincula ripis *scandem*
delphinumque modo demersis aequora rostris
ina petunt. hinc virgineae (mirabile monstrum) *scandem* 120
reddunt se totidem facies pontoque feruntur. 122
scandem Obstipuere animis Rutuli, confertitus ipse
turbatis Messapus equis, cunctatur et amnis *scandem*
rauca sonans revocatque pedem Tiberinus ab alto. *scandem* 125
at non audaci Turno fiducia cessit;
ultra animos tollit dictis atque increpat ultra
'Troianos haec monstra petunt, his Iuppiter ipse
auxilium solitum eripuit, non tela neque ignes
expectant Rutulos. ergo maria invia Teucris 130
nec spes ulla fugae: rerum pars altera adempta est.
terra autem in nostris manibus, tot milia gentes
arma ferunt Italiae, nil me fatalia terrent. *scandem*
siqua Phryges prae se iactant, responsa deorum:

quod prius aeratae steterant ad litora prorae

sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva 135

fertilis Ausoniae Troes, sunt et mea contra

fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,

coniuge praerepta: nec solos tangit Atridas

iste dolor solisque licet capere arma Mycenis.

"sed periisse semel satis est": peccare fuisset

ante satis penitus modo nunc genus omne perosos

femineum, quibus haec medii fiducia valli

fossarumque morae, leti discrimina parva,

dant animos. at non viderunt moenia Troiae

Neptuni fabricata manu considerare in ignis?

non armis mihi Volcani, non mille carinis

est opus in Teucros (addant se protinus omnes

Etrusci socios); tenebras et inertia furta

[Palladii caesis summae custodibus arcis]

ne timeant, nec equi caeca condemur in alvo:

luce palam certum est igni circumdare muros.

haut sibi cum Danais rem faxo et pube Pelasga

esse ferant, decumum quos distulit Hector in annum.

nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,

quod superest, laeti bene gestis corpora rebus

procurate, viri, et pugnam sperate parari.

interea vigilum excubiis obsidere portas

cura datur Messapo et moenia cingere flammis.

bis septem Rutuli, muros qui milite servant,

delecti; ast illos centeni quemque secuntur

purpurei cristis iuvenes auroque corusci.

discurrunt variantque vices fusique per herbam

indulgent vino et vertunt crateras aënos.

conlucent ignes, noctem custodia ducit

insomnem ludo.

Haec super e vallo prospectant Troes et armis

alta tenent, nec non trepidi formidine portas

explorant pontisque et propugnacula iungunt,

tela gerunt, instat Mnestheus acerque Serestus,

quos pater Aeneas, siquando adversa vocarent,

rectores iuvenum et rerum dedit esse magistros.

omnis per muros legio, sortita periculum,

excubat exercetque vices, quod
 175-572 Nisus erat portae custos,
 187-146 Ilyrtacides, comitem Aeneae
 venatrix iaculo celerem levem
 it iuxta comes Euryalus, qui
 non fuit Aeneadam Troiana
 ora puer prima signans inter
 his amor unus erat, pariter
 tum quoque communi porta
 Nisus ait: 'dine hunc ardor
 Euryale, an sua cuique deus
 aut pugnam aut aliquid iantra
 mens agitat mihi nec placidum
 cernis, quae Rutulos habeat
 lumina rara micant; somno
 procubuerunt; silent late loca
 quid dubitem et quae nunc
 Aenean acciri omnes, populum
 exposcunt mittique viros, qui
 si tibi quae posco promittuntur
 fama sat est), tumulo video
 posse viam ad muros et me
 opstipuit magno laudum per
 Euryalus; simul his ardente
 'mene igitur socium summi
 Nise, fugis? solum te in tar
 non ita me genitor, bellis a
 Argolicum terrorem inter Tro
 sublatum erudit, nec tecum
 magnanimum Aenean et satis
 est hic, est animus lucis co
 qui vita bene credat ami, quod
 Nisus ad haec: 'equidem de
 nec fas, non, ita me referat
 Iuppiter aut quicumque ocu
 sed quis, quae multa vides
 siquis in adversum rapiat c
 te superesse velim; tua vita

sit qui me raptum pugna pretiove redemptum
mandet humo solita aut si qua id Fortuna velabit,
absenti ferat inferias decoretque sepulchro.

215

neu matri miserae tanti sim causa doloris,
quae te sola, puer, multis e matribus ausa
persequitur magni nec moenia curat Aestae.

ille autem causas nequiquam nectis ipanis,
nec mea iam mutata loco sententia cedit:

220

adceleremus ait. vigiles simul excitat, illi
succedunt servanque vices: statione relicta
ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cetera per terras omnis animalia somno
laxabant curas et corda oblita laborum:

225

ductores Teucrum primi et delecta iuventus
consilium summis regni de rebus habebant,
quid facerent quisve Aeneae iam nuntius esset.
stant longis adnixi hastis, in scuta tuentes,
castrorum et campi medio. tum Nisus et una

230

Euryalus confestum alacres admittier orant:
rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
accepit trepidos ac Nisum dicere iussit.

tum sic Hyrtacides: 'audite o mentibus aequis,
Aeneadae, neve haec nostris spectentur ab annis,
quae ferimus. Rutuli somno vinoque soluti

235

conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi,
qui patet in bivio portae, quae proxuma ponto;
interrupti ignes, atterque ad sidera fumus

240

erigitur: si fortuna permittitis uti
quaesitum Aenean et moenia Pallantea,
mox hic cum spoliis ingenti caede peracta
adfore cernetis. nec nos via fallit euntis:

vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
venatu adsiduo et totum cognovimus amnem.

245

hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
'di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
non tamen omnino Teucros delere paratis,
cum talis animos iuvenum et tam certa tulistis
pectora.' (sic memoransumeros dextrasque tenebat

250

amborum et voltum lacrimis atque ora rigabat.)
 'quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis
 praemia posse rear solvi? pulcherrima primum
 di moresque dabunt vestri; tum cetera reddet
 actutum pius Aeneas atque integer aevi
 Ascanius, meriti tanti non inmemor umquam.'
 'immo ego vos, cui sola salus genitore reducto'
 excipit Ascanius, 'per magnos, Nise, penatis
 Assaracique larem et canae penetralia Vestae
 obtestor; quaecumque mihi fortuna fidesque est,
 in vestris pono gremiis: revoke parentem,
 reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
 omnia dabo argento perfecta atque aspera signis
 pocula, devicta genitor quae cepit Arisba,
 et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
 cratera anticum, quem dat Sidonia Dido,
 si vero capere Italiam sceptrisque potiri
 contigerit victori et praedae dicere sortem,
 vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 aureus; ipsum illum, clipeum cristasque rubentis
 exciniam sorti, iam nunc tua praemia, Nise.
 praeierea his sex genitor lectissima matrum
 corpora captivosque dabit suaeque omnibus arma,
 insuper his campi quod rex habet ipse Latinus.
 te vero, mea quem spatiis propioribus aetas
 insequitur, venerande puer, iam pectore toto
 accipio et comitem casus complector in omnis.
 nulla meis sine te quaeretur gloria rebus;
 seu pacem seu bella geram, tibi maxima rerum
 verborumque fides.' contra quem talia fatur
 Euryalus: 'me nulla dies tam fortibus ausis
 dissimilem arguerit; tantum: fortuna secunda
 aut adversa cadat. sed te super omnia dona
 unum oro: genetrix Priami de gente vetusta
 est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
 mecum excedentem, non moenia regis Acestae.
 hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli
 inque salutatam linquo: nox et tua testis

dextera, quod nequeam lacrimas perferre parentis
at tu, oro, solare inopem et succurre relictæ.

290

hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
in casus omnis: percussa mente dedere

Dardanidae lacrimas: ante omnis pulcher Iulus,
atque animum patriæ strinxit pietatis imago.

295

tum sic effatur:

'sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis,
namque erit ista mihi genetrix nomenque Creusæ

solum defuerit, nec partum gratia talem
parva manet. casus factum quicumque sequentur,

per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat:
quæ tibi polliceor reduci rebusque secundis,

300

haec eadem matrique tuæ generique manebunt.
sic ait inlacrimans; umero simul exiit ensem

auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atqueabilem vagina aptarat eburna.

305

dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
exuvias; galeam fidus permutat Aletes.

protinus armati incedunt; quos omnis euntis
primorum manus ad portas iuvenumque senumque

310

prosequitur votis. nec non et pulcher Iulus,
ante annos animumque gerens curamque virilem,

multa patri mandata dabat portanda: sed auræ
omnia discerpunt et nubibus inrita donant.

Egressi superant fossas noctisque per umbram
castra inimica petunt, multis tamen ante futuri

315

exitio, passim somno vinoque per herbam
corpora fusa vident, arrectos litore currus;

inter lora rotasque viros, simul arma iacere,
vina simul, prior Hyrtacides sic ore locutus:

320

'Euryale, audendum dextra; nunc ipsa vocat res.
hac iter est. tu, ne qua manus se attollere nobis

a tergo possit, custodi et consule longe;
haec ego vasta dabo et lato te limite ducam.

rex idem et regi Turno gratissimus augur,

sed non augurio potuit depellere pestem.

tris iuxta famulos temere inter tela iacentis

armigerumque Remi premit aurigamque sub ipsis

nactus equis ferroque secat pendentia colla;

tum caput ipsi aufert domino truncumque relinquit

sanguine singultantem; atro tepefacta cruore

terra torique madent. nec non Lamyrumque Lamumque pro-

et iuvenem Serranum, illa qui plurima nocte

luserat, insignis facie, multoque iacebat

membra deo victus: felix, si protinus illum

aequasset nocti iudum in lucemque tulisset.

inpastus ceu plena leo per oylla turbans

(suadet enim vaesana fames) manditque trahitque

molle pecus mutumque metu, fremit ore cruento:

nec minor Euryali caedes; incensus et ipse

perfurit ac multam in medio sine nomine plebem,

Fadumque Herbesumque subit Rhoetumque Abarimque,

ignaros, Rhoetum vigilantem et cuncta videntem,

sed magnum metuens se post cratera tegebat;

pectore in adverso totum cui comminus ense

condidit adsurgenti et multa morte recepit.

purpuream vomit ille animam et cum sanguine mixta

vina refert moriens; hic furto fervidus instat.

iamque ad Messapi socios tendebat; ibi ignem

deficere extremum et religatos rite videbat

carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus

(sensit enim nimia caede atque cupidine ferri)

'absistamus' ait, 'nam lux inimica propinquat.

poenarum exhaustum satis est, via facta per hostis.'

multa virum solido argento perfecta relinquit

armaque craterasque simul pulchrosque tapetas.

Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis

cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim

quae mittit dona hospitio cum iungeret absens

Caedicius (ille suo moriens dat habere nepoti),

[post mortem bello Rutuli pugnaque potiti]

haec rari atque umbris nequiquam fortibus antat.

corvus lor kopiazor (439) uulogor G.
inlar nai d'vion (445) ag' v' ap' 2.

VERGILI AENEIS IX

269

g'vovos lor vovovovos lor ap' xuzor lor.

tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
induit. excedunt castris et tuta capessunt. Capessit - iust - hunc ore ap' 365

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
cetera dum legio campis instructa moratur, capessit - iust - hunc ore ap' 370
ibant et Turno regi responsa ferebant.

tercentum, scutati omnes, Volcente magistro.
iamque propinquabant castris murosque subibant,
cum procul hos laevo flectentis limite cernunt fimestis - alpa
et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
prodidit inmemorem radiisque adversa refulsit.

haut temere est visum. conclamat ab agmine Volcens: 375
"state, viri. quae causa viae? quive estis in armis?"

quove tenetis iter?" nihil illi tendere contra,
sed celerare fugam in silvas et fidere nocti.

obiciunt equites sese ad divortia nota alpavovos, into cupalov ap' 380
hinc atque hinc omnemque abitum custode coronant.

silva fuit late dumis atque ilice nigra
horrida, quam densi complerant undique sentes; ab alpa
rara per occultos lucebat semita calles. = alpavovos.

Euryalum tenebrae ramorum onerosaque praeda
impediunt fallitque timor regione viarum; vobovos - d' 385

Nisus ablit. iamque imprudens evaserat hostis
atque locos, qui post Albae de nomine dicti

Albant (tum rex stabula alta Latinus habebat):
ut stetit et frustra absentem respexit amicum.

"Euryale infelix, qua te regione reliqui?" 390
quave sequar, rursus perplexum iter omne revolvens

fallacis silvae?" simul et vestigia retro
observata legit dumisque silentibus errat.

audit equos, audit strepitus et signa sequentum.
nec longum in medio tempus, cum clamor ad auris 395

pervenit ac videt Euryalum, quem iam manus omnis
fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,

oppressum rapit et conantem plurima frustra.
quid faciat? qua vi iuvenem, quibus audeat armis

eripere? an sese medios moriturus in enses 400
inferat et pulchram properet per volnera mortem?

ocinus adducto torquens hastile lacerto.

suspiciens altum, Lunam sic voce precatur:
 'tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
 astrorum decus et nemorum Latonia custos. 405
 siqua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
 dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi *urges*
 suspendive tholo aut sacra ad fastigia fixi:
 hunc sine me turbare globum et rege tela per auras.'
 dixerat, et toto conixus corpore ferrum 410
 coniecit: hasta volans noctis diverberat umbras
 et venit aversi in tergum Sulmonis ibique
 transigitur ac fisso transit praecordia ligno.
 volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
 frigidus et longis singultibus illa pulsatur. 415
 diversi circumspiciunt, hoc acrior idem
 ecce aliud summa telum librabat ab aure. *saaper*
 dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque
 stridens traiectoque haesit tepefacta cerebro.
 saevit atrox Volcens nec teli conspicit usquam 420
 auctorem nec quo se ardens immittere possit.
 'tu tamen interea calido mihi sanguine poenas
 persolves-amborum' inquit; simul ense recluso
 ibat in Euryalum. tum vero exterritus, amens 425
 conclamat Nisus, nec se celare tenebris
 amplius aut tantum potuit perferre dolorem.
 'me me (adsum qui feci), in me convertite ferrum,
 o Rutuli! mea fraus omnis; nihil iste nec ausus
 nec potuit (caelum hoc et conscia sidera testor),
 tantum infelicem nimium dilexit amicum,' 430
 talia dicta dabat; sed viribus ensis adactus
 transiit costas et candida pectora rumpit.
 volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus = *per*
 it cruor, inqueumeros cervix conlapsa recumbit:
 purpureus veluti cum flos succisis aratro 435
 languescit moriens lassove papavera collo
 demisere caput, pluvia cum forte gravantur, *per*
 at Nisus ruit in medios solumque per omnis
 Volcentem petit, in solo Volcente moratur.
 quem circum glomerati hostes hinc communius atque hinc 440

protrahant. instat non setius ac rotat ensem
fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
condidit advorso et moriens animam abstulit hosti.
tum super exanimum sese proiecit amicum
confossus placidaque ibi demum morte quievit. 445

Fortunati ambo! siquid mea carmina possunt,
nulla dies umquam memori vos eximet aevo.
dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
accolet imperiumque pater Romanus habebit.

Victores praeda Rutuli spoliisque potiti 450
Volcentem exanimum flentes in castra ferebant.
nec minor in castris luctus Rhamniete reperto
exsanguis et primis una tot caede peremptis,
Serranoque Numaque. ingens concursus ad ipsa
corpora seminecisque viros tepidaque recentem 455
caede locum et plenos spumanti sanguine rivos,
agnoscunt spolia inter se galeamque nitentem
Messapi et multo phaleras sudore receptas.

Et iam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460
iam sole infuso, iam rebus luce relectis
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
suscitat, aeratasque acies in proelia cogit
quisque suas variisque acuunt rumoribus iras,
quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
praefigunt capita et multo clamore secuntur 465
Euryali et Nisi.

Aeneadae duri murorum in parte sinistra
opposuere aciem (nam dextera cingitur amni)
ingentisque tenent fossas et turribus altis 470
stant maestis; simul ora virum praefixa movebant,
nota nimis miseris atroque fluentia tabo.

Interea pavidam volitans pinnata per urbem
nuntia Fama ruit matrisque adlabitur auris
Euryali. at subitus miserae calor ossa relinquit.
excussi manibus radii revolutaque pensa,
evolat infelix et femineo ululatu,
seissa comam, muros amens atque agmina curso

prima petit, non illa virum, non illa pericli
telorumque memor; caelum dehinc questibus implet: 480

hunc ego te, Euryale, aspicio? tunc ille senectae
sera meae requies, potuisti linqere solam, *apparet*
crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
adfari extremum miserae data copia matri?

heu, terra ignota *perit* *canibus* data praeda Latinis 485
alilibusque iaces, nec te, tua funera mater
produxi pressive oculos aut volnera lavi,
veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anilis.

quo sequar? aut quae nunc artus avolsaque membra 490
et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,

nate, refers? hoc sum terraeque marique secuta?
figite me, siqua est pietas, in me omnia tela
conicite, o Rutuli, me primam absumite ferro;
aut tu, magne pater divom, miserere tuoque 495

invisum hoc detrude caput sub Tartara telo, *Ida' Truce*
quando aliter nequeo crudelem abrumper e vitam.
hoc fletu concussi animi, maestusque per omnis

il gemitus: torpent infractae ad proelia vires.
illam incendente *luctus* *Idaeus* et Actor 500
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli

corripiunt interque manus sub tecta reponunt. *Ida' Truce*

At tuba terribilem sonitum procul aere canoro *campi*
increpuit; sequitur clamor caelumque remugit. *Ida' Truce*

adcelerant acta pariter testudine Volsci *testudo*
fossas implere parant ac vellere vallum. *valla* *Ida' Truce*
quaerunt pars aditum et scalis ascendere muros,

qua, rara est acies interlucetque corona
non tam spissa viris. telorum effundere contra
omne genus Teucris ac duris detrudere contis, 510
adsueti longo muros defendere bello.

saxa quoque infestoolvebant pondere, siqua
possent tectam aciem perrumpere: num tamen omnis
ferre fuvat super densa testudine casus?
nec iam sufficiunt. nam qua globus imminet ingens, 515
immanem Teucris molem volventque ruitque

quae stravit Rutulos late armorumque resolvit
legmina. nec curant caeco contendere Marte
amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
missilibus certant.

520

parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
pinum et fumiferos infert Mezentius ignis;
at Messapus eum domitor, Neptunia proles,
rescindit vallum et scalas in moenia poscit.

525

Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti,
quas ibi tum ferro strages, quae funera Turnus
ediderit, quem quisque virum demiserit Orco;
et mecum ingentis ^{troas} aras evolvite belli.

530

Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
opportuna loco, summis quam viribus omnes
expugnare Itali summaque evertere opum vi
certabant, Troes contra defendere saxis

perque cavas densi tela intorquere fenestras.
princeps ardentem coniecit lampada Turnus
et flammam adfixit lateri, quae plurima vento
corripuit tabulas et postibus haesit adesit.

535

turbati trepidare intus frustra que malorum
velle fugam, dum se glomerant retroque residunt
in partem, quae peste caret, tum pondere turris
procubuit subito et caelum tonat omne fragore,

540

semineces ad terram, immani mole secuta,
confixique suis telis et pectora duro
transfossi ligno veniunt. vix unus Helenor
et Lycus elapsi, quorum primaevos Helenor,

545

Maeonio regi quem serva Licymnia furtim
sustulerat vetitisque ad Troiam miserat armis,
ense levis ^{nudo} parmaque inglorius alba;
isque ubi se Turni media inter milia vidit,

550

hinc acies atque hinc acies adstare Latinas:
ut fera, quae densa venantum saepta corona
contra tela furit seseque haut nescia morti
inicit et saltu supra venabula fertur.

555

et meministis enim, divae, et memorare potestis.

haec aliter iuvenis medios moriturus in hostis
inruit et, qua tela videt densissima, tendit.

556

at pedibus longe melior Lycus inter et hostis
inter et arma fuga muros tenet altaque certat
prehendere tecta manu sociumque attingere dextras.

quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
increpat his victor: 'nostrasne evadere, demens,
sperasti te posse manus?' simul arripit ipsum
pendentem et magna muri cum parte revellit.

qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cyncum
sustulit alta petens pedibus Iovis armiger unci

quaesitum aut matri multis balatibus agnum

Martius a stabulis rapuit lupus, undique clamor
tollitur: invadunt et fossas aggere complent;

ardentis taedas alii ad fastigia iactant.

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis

Lucetium portae subeuntem ignisque ferentem,

570

Emathions Liger, Corynaeum sternit Asilas,

hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta,

Ortygium Caeneus, victorem Caenea Turnus,

Turnus Ilyn Cloniumque, Dioxippum Promolumque

et Sagarim et summis stantem pro turribus Idan,

575

Privernum Capys, hunc primo levis hasta Themillae

strinxerat: ille manum projecto tegmine demens

ad vulnus tulit: ergo alis adlapsa sagitta

et laevo infixi est lateri manus abditaque intus

spiramenta animae letali vulnere rupit.

580

stabat in egregiis Arcentis filius armis,

pictus aequi chlamydem et ferrugine clarus Hibera,

insignis facie, genitor quem miserat Arcens,

eductum Matris luco Symaethia circum

flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici:

stridentem fundam positis Mezentius hastis

ipse ter adducta circum caput egit habena

et media adversi liquefacto tempora plumbo

diffudit ac multa porrectum extendit harena.

Tum primum bello celerem intendis sagittam

590

dicitur ante feras solitus terrere fugaces

Ascanius fortemque manu fudisse Numavum,
 cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 germanam nuper thalamo sociatus habebat. *in se x d m*
 is primam ante aciem digna atque indigna relatu *596*
 vociferans tumidusque novo praecordia regno *appropinquat*
 ibat et ingentem sese clamore ferebat:

non pudet obsidione iterum valloque teneri,
 bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
 en qui nostra sibi bello conubia poscunt!
 quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?
 non hic Atridae nec fandi fictor Ulixes;

durum a stirpe genus natos ad flumina primum
 deferimus saevoque gelu duramus et undis,
 venatu invigilant pueri silvasque fatigant, *appropinquat* 605

flectere ludus equos et spicula tendere cornu,
 at patiens operum parvoque adsueta iuventus *606*
 aut rastris terram domat aut quatit oppida bello,
 omne aevom ferro teritur, versaque iuvenum
 terga fatigamus hasta; nec tarda senectus
 debilitat vires animi mutatque vigorem: *610*

canitiem galea premimus, semperque recentis
 comportare iuvat praedas et vivere raptis.
 vobis picta croco et fulgenti murice vestis,

desidiaae cordi, iuvat indulgere choreis, *615*
 et tunicae manicas et habent redimicula mitrae. *616*
 o vere Phrygiae (neque enim Phryges), ite per alta
 Dindyma, ubi adsuētis biforem dat tibia cantum! *617*
 tympana vos buxusque vocat Berecynthia Matris
 Idaeae: sinite arma viris et cedite ferro. *620*

Talia iactantem dictis ac dira canentem
 non tulit Ascanius, nervoque obversus equino
 intendit telum diversaue brachia ducens
 constitit, ante Iovem supplex per vota precatus:
 Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coepus. *625*

ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona
 et statuam ante aras aurata fronte iuvenum
 candentem pariterque caput cum matre ferentem,

audit et caeli genitor de parte serena *αἰθέριον* 630
 intonuit laevom, sonat una fatifer arcus: *ἰσχυρὸν*
 effugit horrendum stridens adducta sagitta
 perque caput Remuli venit et cava tempora ferro
 transigit. 'i, verhis virtutem include superbis!
 his capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.' 635
 hoc tantum Ascanius. Teucri clamore secuntur
 laetitiaque fremunt animosque ad sidera tollunt.
 aetheria tum forte plaga crinitus Apollo *ποσειδάων*
 desuper Ausonias acies urbemque videbat,
 nube sedens, atque his victorem adfatur Iulum: 640
 macte nova virtute, puer: sic itur ad astra,
 dis genite et geniture deos. iure omnia bella
 gente sub Assaraci fato ventura resident,
 nec te Troia capit.' simul haec effatus ab alto
 aethere se misit, spirantis dimovet auras *ῥίπον* 645
 Ascaniumque petit. forma tum vertitur oris
 antiquom in Buten (hic Dardanio Anchisae
 armiger ante fuit fidusque ad limina custos,
 tum comitem Ascanio pater addidit). ibat Apollo
 omnia longaevo similis, vocemque coloremque 650
 et crinis albos et saeva sonoribus arma,
 atque his ardentem dictis adfatur Iulum:
 'sit satis, Aenide, telis impune Numanum
 oppetisse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
 concedit laudem et paribus non invidet armis: 655
 cetera parce, puer, bello.' sic orsus Apollo
 mortalis medio aspectus sermone reliquit
 et procul in tenuem ex oculis evanuit auram. *εὐανέστον*
 agnovere deum proceres divinaque tela *ἀγανίστορα*
 Dardanidae pharetramque fuga sensere sonantem. 660
 ergo avidum pugnae dictis ac numine Phoebi
 Ascanium prohibent, ipsi in certamina rursus
 succedunt animasque in aperta pericula mittunt.
 it clamor totis per propugnacula muris,
 intendunt acris arcus ammentaque torquent. *ῥοπήν* 665
 sternitur omne solum telis, tum scuta cavaeque
 dant sonitum ictu galeae, pugna aspera surgit:

αἰσθητικὴ

quantus ab occasu veniens pluvialibus haedis ^{caelestibus} verberat imber humum, quam multa grandine nimbi in vada praecipitant, cum Iuppiter horridus austris torquet aquosam hiemem et caelo cava nubila rumpit. 670

Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti, quos Iovis eduxit luco silvestris laera abietibus iuvenes patriis et montibus aequos, portam, quae ducis imperio commissa, recludunt, 675

creti animis, ultroque invitant moenibus hostem. ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant, armati ferro et cristis capita alta corusci: quales aëriae liquentia flumina circum, 680

sive Padi ripis Athesim seu propter amoenum, consurgunt geminae quercus intonsaeque caelo attollunt capita et sublimi vertice nutant. 685

inrumpunt aditus Rutuli ut videre patetis continuo Quercens et pulcher Aquiculus armis

et praiceps animi Tmarus et Mavortius Haemon agminibus totis: at versi terga dedere aut ipso portae posuere in limine vitam. 690

tum magis increscunt animis discordibus irae; et iam collecti Troes glomerantur eodem

et conferre manum et procurrere longius audent. 695

Ductori Turno diversa in parte furenti turbantique viros perfertur nuntius, hostem

fervere caede nova et portas praebere patetis. deserit inceptum atque immani concitus ira

Dardanium ruit ad portam fratresque superbos. et primum Antiphaten (is enim se primus agebat). 700

Thebana de matre nothum Sarpedonis alti, coniecto sternit iaculo; volat Itala cornus

aëra per tenerum stomachoque infixā sub altum pectus abit: reddit specus atri vulneris undam

spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit. tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit Aphidnum, 705

tum Bitian ardentem oculis animisque frementem non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset),

sed magnum stridens contorta phalarica venit,

fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga
 nec duplici squama lorica fidelis et auro
 sustinuit; conlapsa ruunt immania membra.
 dat tellus gemitum, et clipeum super intonat ingens.
 talis in Euboico Baeiarum litore quondam

710

saxeae pila cadit, magnis quam molibus ante
 constructam ponto iaciunt; sic illa ruinam
 prona trahit penitusque vadis inlisa recumbit:
 miscent se maria, et nigrae attolluntur harenae;
 tum sonitu Prochyta alta tremit durumque cubile
 Inarime Iovis imperiis inposta Typhoeo.

715

Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
 addidit et stimulos acris sub pectore vertit
 inmisitque Fugam Teucris atrumque Timorem.
 undique conveniunt, quoniam data copia pugnae
 bellatorque animo deus incidit.

720

Pandarus ut fuso germanum corpore cernit
 et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 portam vi magna converso cardine torquet,
 obnixus latis umeris, multosque suorum
 moenibus exclusos duro in certamine linquit;
 ast alios secum includit recipitque ruentis,
 demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
 viderit inrumpentem ultroque incluserit urbi,
 immanem veluti pecora inter inertia tigrin.

730

continuo nova lux oculis effulsit, et arma
 horrendum sonuere; tremunt in vertice cristae
 sanguineae, clipeoque micantia fulmina mittit:
 agnoscunt faciem invisam atque immania membra
 turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens
 emicat et mortis fraternae fervidus ira
 effatur: 'non haec dotalis regia Amatae,

735

nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
 castra inimica vides; nulla hinc exire potestas.'

olli subridens sedato pectore Turnus
 'incipē, si qua animo virtus, et consere dextram;
 hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.'
 dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo

740

οὐδὲν ἄλλω Cōrtex-ἄν = 192101

interquet summis adnexus viribus hastam:
excepere aurae; volnus Saturnia Iuno 745
detorsit veniens, portaeque infigitur hasta.

'at non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
effugies; neque enim is teli nec vulneris auctor,
sic ait et sublatum alte consurgit in ensem
et mediam ferro gemina inter tempora frontem 750
dividit inpubesque immani vulnere malas.

fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus:
conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
sternit humi moriens, atque illi partibus aequis
huc caput atque illuc umero ex utroque pependit. 755
diffugiunt versi trepida formidine Troes:

et si continuo victorem ea cura subisset,
rumpere claustra manu sociosque inmittere portis,
ultimus ille dies bello gentique fuisset;
sed furor ardentem caedisque insana cupido 760
egit in adversos.

principio Phalerim et succiso poplite Gygen
excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
in tergum (Iuno vires animumque ministrat);
addit Halym comitem et confixa Phegea parma, 765
ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanimque.

Lyncea tendentem contra sociosque vocantem
vibranti gladio conixus ab aggere dexter
occupat (huic uno desectum comminus ictu 770
cum galea longe iacuit caput), inde ferarum
vastatorem Amycum, quo non felicius alter
ungere tela manu ferrumque armare veneno,
et Clytium Aeoliden et amicum Crethea musis,
Crethea musarum comitem, cui carmina semper 775
et citharae cordi numerosque intendere nervis.

[semper equos atque arma virum pugnasque canebat.]

Tandem ductores audita caede suorum
conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus,
palantisque vident socios hostemque receptum. 780
et Mnestheus 'quo deinde fugam, quo tenditis?' inquit.

11. p. 14

*quos alios muros, quae iam ultra moenia
 unus homo et vestris, o cives, undique s
 aggeribus tantas strages impune per urbe
 ediderit? iuvenum primos tot miserit Ore
 non infelicis patriae veterumque deorum
 et magni Aeneae, segnes, miseretque pud
 talibus accensi firmanantur et agmine denso
 consistunt. Turnus paulatim excedere pu
 et fluvium petere ac partem, quae cingit
 acrius hoc Teucris clamore incumbere ma
 et glomerare manum. ceu saevom turba
 cum telis premit infensis, at territus ille,
 asper, acerba tuens, retro redit, et neque
 ira dare aut virtus patitur, nec tendere c
 ille quidem hoc cupiens potis est per tela
 haut aliter retro dubius vestigia Turnus
 inproperata refert, et mens exaestuat ira.
 quin etiam bis tum medios invaserat host
 bis confusa fuga per muros agmina verti
 sed manus e castris propere coit omnis
 nec contra vires audet Saturnia Iuno
 sufficere, aëriam caelo nam Iuppiter Irim
 demisit germanae haud mollia iussa feren
 ni Turnus cedat Teucrorum moenibus al
 ergo nec clipeo iuvenis subsistere tantum
 nec dextra valet: iniectis sic undique teli
 obruitur. strepit adsiduo cava tempora c
 tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscun
 discussaeque iubae capiti, nec sufficit um
 ictibus: ingeminant hastis et Troes et ips
 fulmineus Mnestheus. tum toto corpore s
 liquitur et piceum (nec respirare potestas
 flumen agit; fessos quatit aeger anhelitus
 tum demum praeceps saltu sese omnibus
 in fluvium dedit: ille suo cum gurgite fla
 accepit venientem ac mollibus extulit und
 et laetum sociis abluta caede remisit.

P. VERGILI MARONIS

AENEIDOS

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
conciliumque vocat divom pater atque hominum rex
sideream in sedem, terras unde arduus omnis
castraque Dardanidum aspectat populosque Latinos.

Juppiter haec paucis; at non Venus aurea contra
pauca refert:

Aeneas ignarus abest. numquamne levare
 obsidione sines? muris iterum imminet hostis
 nascentis Troiae [nec non exercitus alter:]
 atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
 Tydides. equidem credo, mea vulnera restant
 et tua progenies mortalia demoror arma.
 si sine pace tua atque invito numine Troes
 Italiam petiere, luant peccata neque illos
 inveris auxilio; sin tot responsa secuti,
 quae superi manesque dabant: cur nunc tua quisquam
 vertere iussa potest aut cur nova condere fata?
 quid repetam exustas Erycino in litore classes,
 quid tempestatum regem ventosque furentis
 Aeolia excitos aut actam nubibus Irim?
 nunc etiam manis [haec intemptata manebat
 sors rerum] movet et superis inmissa repente
 Allecto, medias Italum bacchata per urbes.
 nil super imperio moveor: speravimus ista,
 dum fortuna fuit; vincant quos vincere mavis.
 si nulla est regio, Teucris quam det tua coniunx
 dura, per eversae, genitor, infantia Troiae
 excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Aeneas sane ignotis iactetur in undis
 et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur:
 hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae.
 est Amathus, est celsa mihi Paphus atque Cythera
 Idaliaeque domus: positis inglorius armis
 exigat hic aevom. magna ditione iubeto
 Karthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
 obstat Tyrinis. quid pestem evadere belli
 iuvit et Argolicos medium fugisse per ignes
 totque maris vastaeque exhausta pericula terrae,
 dum Latium Teuceri recidivae Pergama quaerunt?
 non satius cineres patriae insedisce supremos
 atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et Simoenta
 redde, oro, miseris iterumque revolvere casus
 da, pater. Iliacos Teucris, tum regia luno

acla furorē gravi 'quid me alta silentia cogis
rumpere et obductum verbis volgare dolorem? *insuper*
Aenean hominū quisquam divomque subegit
bella sequi aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit satis auctoribus (esto)

Cassandrae impulsus furiis: num linq̄uere castra
hortati sumus aut vitam committere ventis, *epochūm*
num puero summam belli, num credere muros
Tyrrhenamque fidem, aut gentis agitare quietas?
quis deus in fraudem, quae dura potentia nostra
egit? ubi hic Iuno demissave nubibus Iris?

indignum est Italos Troiam circumdare flammis
nascentem et parvis Turnū consistere terra,
cui Pylumnus avos, cui diva Venilia mater:

quid face Troianos atra vim ferre Latinis,
arva aliena iugo premere atque avertere praedas?
quid soceros legere et gremiis abducere pactas, *= pugnare*
pacem orare manu, praefigere puppibus arma? *na ap. 80*

tu potes Aenean manibus subducere Graium
proque viro nebulam et ventos obtendere manis, *na 80*
tu potes in totidem classem convertere nymphas:
nos aliquid Rutulos contra juvisse nefandum est?

'Aeneas ignarus abest': ignarus et absit *= absit* 83
est Paphus Idaliūque tibi, sunt alta Cythera:

quid gravidam bellis urbem et corda aspera temptas? *= expone*
nosue tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
conamur? nos, an miseros qui Troas Achivis
obiecit? quae causa fuit, consurgere in arma *regi 90*
Europamque Asiamque et foedera solvere furto?

me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter,
aut ego tela dedi fove Cupidine bella?

cum decuit metuisse tuis: nunc sera querellis *pugnare*
haut iustis adsurgis et inrita iurgia iactas. *Druides 90*

Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
caelicolae adsensu vario, oeu flamina prima
cum deprensa fremunt silvis et caeca volutant
murmura, venturos nautis prodentia ventos.
cum pater omnipotens, rerum cui prima potestas, 100

Inſit (eo dicente deum domus alta ſiles
 et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduos
 tum zephyri poſuere, premit placida
 'accipite ergo animis atque haec mea
 quandoquidem Auſonios coniungi foede
 haut licitum, nec veſtra capit diſcordia
 quae cuique eſt fortuna hodie, quam
 Tros Rutulusne ſuat nullo diſcrimine
 [ſeu ſatis Italum caſtra obſidione tene
 ſive errore malo Troiae monitiſque ſi
 nec populos ſolvo: ſua cuique exorſa
 fortunamque ferent. rex Iuppiter omni
 ſata viam invenient.' Stygii per flumina
 per pice torrentis atraque voragine ripae
 adnuit et totum nutu tremefecit Olyn
 hic finis ſandi. ſolio tum Iuppiter auro
 ſurgit, caelicolae medium quem ad lin

Interea Rutuli portis circum omnibuſque
 ſternere caede viros et moenia cingere
 at legio Aeneadum vallis obſeſſa tenet
 nec ſpes ulla fugae. miſeri ſtant turres
 nequiquam et rara muros cinxere coram
 Aſius Imbraſides Illicetaoniusque Thym
 Aſſaracique duo et ſenior cum Caſtore
 prima acies; hos germani Sarpedonis
 et Clarus et Thaemon Lycia comitantur
 fert ingens toto conixus corpore ſaxum
 haut partem exigua montis, Lyrneſius
 nec Clytio genitore minor nec fratre M
 li iaculis, illi certant defendere ſaxis
 molirique ignem nervoque aptare ſagittas
 ipſe inter medios, Veneris iuſtiſſima cunctis
 Dardanius caput ecce puer detectus huius
 qualis gemma micat, fulvom quae divitiſque
 aut collo decus aut capiti; vel quale puer
 Lincluſum buxo aut Oricia terebintho
 lucet ellur; fuſos cervix cui lactea cri
 accipit et molli ſubnectens circulus au

te quoque magnanimae viderunt, Ismare, gentes
 volnera derigere et calamos armare veneno, *lepe* 140
 Maconia generose domo, ubi pinguis culta
 exercentque viri Pactolusque inrigat auro. *apud*
 adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 aggere moerorum sublimem gloria tollit,
 et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi. 145

Illi inter sese duri certamina belli
 contulerant: media Aeneas freta nocte secabat,
 namque ut ab Euandro castris ingressus Etruscis
 regem adit et regi memorat nomenque genusque,
 quidve petat quidve ipse ferat, Mezentius arma 150
 quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni
 edocet, humanis quae sit fiducia rebus
 admonet immiscetque preces: haut fit mora, Tarchon
 iungit opes foedusque ferit; tum libera sati *in sua propin*
 classem conscendit iussis gens Lydia divom, 155
 externo *commissa* duci. Aeneia puppis
 prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones,
 imminet Ida super, profugis gratissima Teucris. *super*
 hic magnus sedet Aeneas secumque volutat
 eventus belli varios, Pallasque sinistro 160
 adfixus lateri iam quaerit sidera, opacae
 noctis iter, iam quae passus terraque marique.

Pandite nunc Helicon, deae, cantusque movete,
 quae manus interea Tuscis comitetur ab oris *non*
 Aenean armetque rates pelagoque vehatur. 165

Massicus aerata princeps secat aequora ligri: *super*
 sub quo mille manus iuvenum, qui moenia Clusi
 quique urbem liquere Cosas, quis tela sagittae
 gorytique leves umeris et letifer arcus. *super*
 una torvos Abas: huic totum insignibus armis 170
 agmen et aurato fulgebat Apolline puppis. *super*
 sescentos illi dederat Populonia mater
 expertos belli iuvenes, ast Ilva trecentos
 insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
 tertius ille hominum divomque interpret Asilas. 175

et linguae volucrum et praesagi fulminis ignes,
 mille rapit densos acie atque horrentibus bastis.
 nos parere iubent Alpheae origine Pisae,
 urbs Etrusca solo. sequitur pulcherrimus Astur,

180

Astur equo fidens et versicoloribus armis.
 tercentum adiciunt (mens omnibus una sequendi)
 qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis,
 et Pyrgi veteres intempestaeque Graviscae.

Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
 transierim, Cinyre, et paucis comitate Cupavo,
 cuius olorinae surgunt de vertice pinnae,
crimen Amor, vestrum formaeque insigne paternae.
 namque ferunt luctu Cycnium Phaethontis amati,
populeas inter frondes umbramque sororum
 dum canit et maestum musa solatur amorem,
 canentem molli pluma duxisse senectam,
linquentem terras et sidera voce sequentem.
 filius, aequalis comitatus classe catervas,
ingentem remis Centaurum promovet: ille
 instat aquae saxumque undis immane minatur
 arduus et longa solcat maria alta carina.

185

190

195

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 fatidicae Mantus et Tusci filius amnis,
 qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen
 (Mantua, dives avis; sed non genus omnibus unum:
 gens illi triplex, populi sub gente quaterni,
 ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires).
 hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 quos patre Benaco velatus harundine glauca
 Mincius infesta ducebat in aequora pinu.
 it gravis Aulestes centenaeque arbore fluctum
 verberat adsurgens, spumant vada marmore verso.
 hunc vehit immanis Triton et caerulea concha
 exterrens freta, cui laterum latus hispida nanti
 frons hominem praefert, in pristum desinit alvos:
 spumaea semifero sub pectore murmurat unda.

200

205

210

Tot lecti procures teradenis navibus ibant
 subsidio Troiae et campos salis aere secabant.

Iamque dies caelo concesserat almaque curru 215
 noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum:
 Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)
 ipse sedens clavomque regit velisque ministrat. *diogenes*
 atque illi medio in spatio chorus ecce suarum *Paucis*
 occurrit comitum: nymphae, quas alma Cybebe *220*
 numen habere maris nymphasque e navibus esse
 iusserat, innabant pariter fluctusque secabant,
 quot prius aeratae steterant ad litora prorae.
 agnoscunt longe regem lustrantque choreis.
 quarum quae fandi doctissima Cymodocea = *Κυμοδοκία* *225*
 pone sequens dextra puppim tenet ipsaque dorso = *δωρὸς*
 eminet ac laeva tacitis subremigat undis,
 tum sic ignarum adloquitur: 'vigilans, deum gens,
 Aenea? vigila et velis inmitte rudentis.
 nos sumus, Idaee sacro de vertice pinus, *230*
 nunc pelagi nymphae, classis tua. perfidus ut nos
 praecipitis ferro Rutulus flammaque premebat,
 rupimus invitae tua vincula teque per aequor
 quaerimus, hanc genetrix faciem miserata refecit
 et dedit esse deas aevomque agitare sub undis. *235*
 at puer Ascanius muro fossisque tenetur
 tela inter media atque ardentis Marte Latinos.
 iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco
 Arcas eques: medias illis opponere turmas,
 ne castris iungant, certast sententia Turno. *240*
 surge age et Aurora socios veniente vocari
 primus in arma iube et clipeum cape, quem dedit ipse
 invictum Ignipotens atque *245*
 crastina lux, mea si non inrita dicta putaris,
 ingentis Rutulae spectabit caedis acervos.'
 dixerat, et dextra discedens inpulit altam
 haut ignara modi puppim: fugit illa per undas
 ocior et iaculo et ventos aequante sagitta. *250*
 inde aliae celerant cursus. stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit.
 tum brevis super aspectans convexa precatur:
 alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi

225 Cymodocea = Κυμοδοκία
 230 Idaee sacro de vertice pinus
 245 Ignipotens
 250 Anchisiades

iurigerarumque urbis bilugique ad frena leones,
 tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques.
 augurium Phrygibusque adsis pede, diva, secundo. 255
 tantum effatus. et interea revoluta rubebat
 matura iam luce dies noctemque fugarat:
 principio sociis edicit, signa sequantur
 atque animos aptent armis pugnaeque parent se.
 iamque in conspectu Teucros habet et sua castra, 260
 stans celsa in puppi. clipeum cum deinde sinistra
 extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidae e muris, spes addita suscitatur iras,
 tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
 Strymoniae dant signa, grues atque aethera tranant 265
 cum sonitu lugiantque notos clamore secundo.
 at Rutulo regi ducibusque ea mira videri
 Ausoniis, donec versas ad litora puppes
 respiciunt totumque adlabi classibus aequor.
 *ardet apex capiti cristisque a vertice flamma 270
 funditur et vastos umbo vomit aureus ignis:
 non secus ac liquida siquando nocte cometae
 sanguinei lugubre rubent aut Sirius ardor,
 ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris, 275
 nascitur et laevo contristat lumine caelum.*
 Haut tamen audaci Turno fiducia cessit
 litora praecipere et venientis pellere terra. 277
 'quod votis optastis, adest, perfringere dextra:
 in manibus Mars ipse viris. nunc coniugis esto 279
 quisque suae tectique memor, nunc magna referte
 facta, patrum laudes. ultro occurramus ad undam,
 dum trepidi egressisque labant vestigia prima.
 audentis Fortuna iuvat.
 haec ait et sacum versat, quos ducere contra 285
 vel quibus obsessos possit concedere muros.
 Interea Aeneas socios de puppibus altis
 pontibus exponit. multi servare recursus
 languentis pelagi et brevibus se credere saltu,

ultro animos tollit dictis atque increpat ultro

per remos alii, speculatus litora Tarchon,
 qua vada non sperat nec fracta remurmurat unda,
 sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu,
 advertit subito proram sociosque precatur:
 'nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
 tollite, ferte rates; inimicam findite rostris

hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
 frangere nec tali puppim statione recuso
 arrepta tellure semel.' quae talia postquam
 effatus Tarchon, socii consurgere tonsis
 spumantisque rates arvis inferre Latinis,
 donec rostra tenent siccum et sedere carinae
 omnes innocuae, sed non puppis tua, Tarchon.

nāque inflicta vadi dorso dum pendet iniquo,
 anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
 solvitur atque viros mediis exponit in undis
 fragmina remorum quos et fluitantia transtra
 impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.

Nec Turnum segnis retinet mora, sed rapit acer
 totam aciem in Teucros et contra in litore sistit.
 signa canunt, primus turmas invasit agrestis

Aeneas, omen pugnae, stravitque Latinos
 occiso Therone, virum qui maximus ultro
 Aenean petit: huic gladio perque aerea sūta
 per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.

inde Lichan ferit, exsectum iam matre perempta
 et tibi, Phoebe, sacrum: casus evadere ferri
 quo licuit parvo? nec longe Cissea durum
 immanemque Gyan, sternentis agmina clava,
 deiecit Leto: nihil illos Herculis arma

nec validae iuvare manus genitorque Melampus,
 Alcidae comes usque gravis dum terra labores
 praeiuit. ecce Pharo, voces dum iaciat inertis,
 intorquens iaculum clamanti sistit in ore.

Iu quoque, flaventem prima lanugine malas
 dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
 Dardania stratus dextra, securus amorum,
 qui iuvenum tibi semper erant, miserande iaceres,

ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
 progenies, septem numero: septenaeque tela
 coniciunt, partim galea clipeoque resultant
 inrita, deflexit partim stringentia corpus *et puerum*
 alma Venus. fidum Aeneas adfatur Achaten:
 'suggere tela mihi: non ullum dextera frustra
 torserit in Rutulos, steterunt quae in corpore Graium
 Iliacis campis.' tum magnam corripit hastam
 et iacit: illa volans clipei transverberat aera
 Maconis et thoraca simul cum pectore rumpit.
 huic frater subit Alcanor fratremque ruentem
 sustentat dextra: traiecto missa lacerto
 protinus hasta fugit servatque cruenta tenorem,
 dexteraque ex umero nervis moribunda pependit.
 tum Numitor iaculo fratris de corpore rapto
 Aenean petit; sed non et figere contra
 est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
 hic Curibus fidens primaevae corpore Clausus
 advenit et rigida Dryopem ferit eminus hasta
 sub mentum graviter pressa pariterque loquentis
 vocem animamque rapit traiecto gutture; at ille
 fronte ferit terram et crassum vomit ore cruorem.
 tres quoque Thraecios Boëae de gente suprema
 et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
 per varios sternit casus. accurrit Iliaesus
 Auruncaequae manus, subit et Neptunia proles,
 insignis Messapus equis. expellere tendunt
 nunc hi, nunc illi, certatur limine in ipso
 Ausoniae. magno discordes aethere venti
 proelia ceu tollunt animis et viribus aequis
 (non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
 anceps pugna diu, stant obnixae omnia contra):
 haut aliter Troianae acies aciesque Latinae
 concurrunt; haeret pede pes densusque viro vir.
 At parte ex alia, qua saxa rotantia late
 inpulerat torrens arbustaue diruta ripis,
 Arcadas insuetos acies inferre pedestris
 ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci

(aspera quis natura loci dimittere quando
suasit equos), unum quod rebus restat egenis,
nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:

quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
per ducis Euandri nomen devictaque bella
semperque meam, patriae quae nunc subit aemula laudi,
fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostis
est via. qua globus ille virum densissimus urget,
hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.
numina nulla premunt, mortali urgemur ab hoste

375

ecce, maris magna claudit nos obice pontus,
dest iam terra fugae: pelagus Troiamne petemus?
haec ait et medius densos prorumpit in hostis.

obvius huic primum, satis adductus iniquis,

380

sit Lagus. hunc, magno vellit dum pondere saxum,
intorto figit telo, discrimina costis

per medium qua spina dabat, hastamque receptat
ossibus haerentem. quem non super occupat Hisbo,
ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante ruentem,

385

dum furit, incautum crudeli morte sodalis
excipit atque enses tumido in pulmone recondit.

hinc Sthenium petit et Rhoeti de gente vetusta
Anchemolam, thalamos ausum incestare novercae.

390

vos etiam, gemini, Rutulis cecidistis in agris,

Daucia, Laride Thymberque, simillima proles,

indiscreta suis gratusque parentibus error;

at nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:

nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;

395

te decisa suum, Laride, dextera quaerit

semianimesque micant digiti ferrumque retractant.

Arcadas accensos monitu et praeclara tuentis

facta viri mixtus dolor et pudor armat in hostis.

tum Pallas biungis fugientem Rhoetea praeter

400

traicit. hoc spatium tantumque morae fuit illo;

illo namque procul validam derexerat hastam,

quam medius Rhoeteus intercipit, optime Teuthra,

te fugiens fratremque Tyren, curruque volutus

^{ingreditur} caedit semianimis Rutulorum ^{pauclis} calcibus ar-
 ac velut optato ^{arce} ventis aestate coortis
 dispersa inmittit silvis incendia pastor
 (corruptis subito mediis extenditur una
 horrida per latos acies Volcania campos;
 ille sedens victor flammis despectat oquant
 non aliter socium virtus coit omnis in un-
 teque iuvat, Palla. sed bellis acer Halaesu-
 tendit in adversos seque in sua colligit ar-
 hic mactat Ladona Pheretaque Demodocum
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense
 elatam in iugulum, saxo ferit ora Thoanti-
 ossaque dispersit cerebro permixta cruent
 fata cavens silvis genitor celarat Halaesum
 ut senior leto canentia lumina solvit,
 iniecere manum parcae telisque sacrarunt
 Euandri. quem sic Pallas petit ante prece-
 'da nunc, Thybri pater, ferro, quod miss-
 fortunam atque viam duri per pectus Hal-
 haec arma exuviasque viri tua quercus ha-
 audiit illa deus: dum texit Imaona Halaes-
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
 at non caede viri tanta perterrita Lausus
 pars ingens belli, sinit agmina: primus A-
 oppositum interimit, pugnae nodumque m-
 sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etru-
 et vos, o Grais inperdita corpora, Teucri
 agmina concurrunt ducibusque et viribus
 extremi addensent acies nec turba moveri
 tela manusque sinit. hinc Pallas instat et
 hinc contra Lausus, nec multum discrepa-
 egregii forma, sed quis Fortuna negarat
 in patriam reditus. ipsos concurrere pass-
 haut tamen inter se magni regnator Olym-
 mox illos sua fata manent maiore sub ho-
 Interea soror alma monet succedere La-
 Turnum, qui volucris curru medium secatur
 ut vidit socios, 'tempus desistere pugnae

solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
debetur; cuperem ipse parens spectator adesset,
haec ait, et socii cesserunt aequore iusso.

at Rutulum abscessu iuvenis tum iussa superba
miratus stupet in Turno corpusque per ingens
umina volvit obitque truci procul omnia visu
talibus et dictis it contra dicta tyranni:

'aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis
aut leto insigni: sorti pater aecus utriquest.

tolle minas.' fatus medium procedit in aequor.
frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.

desiliit Turnus huius, pedes apparat ire
comminus; utque leo, specula cum vidit ab alta
stare procul campis meditantem in proelia taurum,
advolat: haut alia est Turni venientis imago.

hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
ire prior Pallas, siqua fors adiuvet ausum

viribus imparibus, magnumque ita ad aethera fatur:
'per patris hospitium et mensas, quas advena adisti,
te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis.

cernat semineci sibi me rapere arma cruenta
victoremque ferant morientia lumina Turni.'

auduit Alcides iuvenem magnumque sub imo
corde premit gemitum lacrimasque effundit inanis.

tum genitor natum dictis adfatur amicis:

'stat sua cuique dies, breve et inreparabile tempus
omnibus est vitae: sed famam extendere factis,
hoc virtutis opus. Troiae sub moenibus altis
toi gnati cecidere deum; quin occidit una

Sarpedon, mea progenies, etiam sua Turnum
fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.'
sic ait atque oculos Rutulorum reicit arvis.

at Pallas magnis emittit viribus hastam
[vaginaque cava fulgentem deripit ense].

illa volans umeri surgunt qua tegmina summa
incidit atque viam clipei molita per oras
tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
hic Turnus ferro praefixum robur acuto

in Pallanta diu librans iacit atque ita fatur
 'aspice, num mage sit nostrum penetrabile
 dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot aer
 quem pellis totiens obeat circumdata tauri
 vibranti cuspis medium transverberat ietu
 loricaeque moras et pectus perforat ingens.
 ille rapit calidum frustra de corpore telum
 una eademque via sanguis animusque secum
 corrui in vulnus (sonitum super arma ded
 et terram hostilem moriens petit ore cruen
 quem Turnus super adsistens

Arcades, haec' inquit 'memores mea dicta
 Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
 quisquis honos tumuli, quidquid solamen la
 largior. haut illi stabunt Aeneia parvo
 hospitia.' et laevo pressit pede talia fatus
 exanimem, rapiens immania pondera baltei
 inpressumque nefas: una sub nocte ingali
 caesa manus iuvenum foede thalamique cru
 quae Clonus Eurytides multo caelaverat au
 quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque pe
 nescia mens hominum fati sortisque futura
 et servare modum, rebus sublata secundis!

Turno tempus erit, magno cum optaverit e
 intactum Pallanta et cum spolia ista diemo
 oderit. at socii multo gemitu lacrimisque
 inpositum scuto referunt Pallanta frequente
 o dolor atque decus magnum rediture pare
 haec te prima dies bello dedit, haec eadem
 cum tamen ingentis Rutulorum linguis acer

Nec iam fama mali tanta, sed certior au
 advolat Aeneae, tenui discrimine leti
 esse suos, versis tempus succurrere Teucr
 proxima quaeque metit gladio latumque pe
 ardens limitem agit ferro, te, Turne, super
 caede nova quaerens. Pallas, Euander, in
 omnia sunt oculis, mensae, quas advena pr
 tunc adiit, dextraeque datae. Salmone cre

quattuor hic iuvenes, totidem, quos educat Ufens,
viventis rapit, inferias quos immolet umbris
captiveque rogi perfundat sanguine flammæ.
inde Mago procul infensam contenderat hastam.

ille astu subit ac tremibunda supervolat hasta,
et genua amplectens effatur talia supplex:
'per patrios manis et spes surgentis Iuli
te precor, hanc animam serves gnatoque patrique.

est domus alta, iacent penitus defossa talenta
caelati argenti, sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic victoria Teuerum
vertitur aut anima una dabit discrimina tanta.' *probatum*
dixerat. Aeneas contra cui talia reddit: 530

'argenti atque auri memoras quae multa talenta,
gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.
hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.'

sic fatus galeam laeva tenet atque reflexa
cervice oranti capulo tenus applicat ensem.
nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos,
infula cui sacra redimibat tempora vittâ,
totus conluens veste atque insignibus albis.

quem congressus agit campo lapsumque superstans 540
 immolat ingentique umbra tegit; arma Serestus
 lecta refert umeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.
 instaurant acies Volcani stirpe creatus

Caeculus et veniens Marsorum montibus Umbro:
Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram 5-15
et totum clipei ferro deiecerat orbem
(dixerat ille aliquid magnum vimque adfore verbo

crediderat caeloque animum fortasse ferebat
canitiemque sibi et longos promiserat annos):
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
silvicolæ Fauno Dryope quem nymp̄ha crearat,

provolvens super haec inimico pectore satur:
 isti nunc, metuende, iace. non te optima mater
 condet humi patrioque onerabit membra sepulchro:
 alitibus linquere feris aut gurgite mersum
 unda feret piscesque inpasti vulnera lambent.
 protinus Antaeum et Lucam, prima agmina Turni,
 persequitur fortemque Numam fulvomque Camertem,
 magnanimo Volcente satum, diuissimus agri
 qui fuit Ausonidum et tacitis regnavit Amyclis.
 Aegaeon qualis, centum quoi brachia dicunt
 centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
 pectoribusque arsisse, Iovis cum fulmina contra
tot paribus streperet clipeis, tot stringeret enses:
 sic toto Aeneas desaevit in aequore victor,
 ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphaei
 quadriugis in equos adversaque pectora tendit.
 atque illi longe gradientem et dira frementem
 ut videre, metu versi retroque ruentes
 effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.
 interea biugis insert se Lucagus albis
 in medios fraterque Liger; sed frater habenis
 flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
 haut tulit Aeneas tanto fervore furentis:
 inruit adversaque ingens apparuit hasta.
 cui Liger

'non Diomedis equos nec currum cernis Achillis
 aut Phrygiae campos: nunc belli finis et aevi
 his dabitur terris.' vaesano talia late
 dicta volant Ligeri. sed non et Troius heros
 dicta parat contra: iaculum nam torquet in hostem.
 Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
 admonuit biugos, proiecto dum pede laevo
 aptet se pugnae, subit oras hasta per imas
 fulgentis clipei, tum laevom perforat inguen: *houbert*
 excussus curru moribundus volvitur arvis.
 quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:
 'Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
 prodidit aut vanae vertere ex hostibus umbrae:

ipse rotis saliens iuga deseris.' haec ita fatus
arripuit bliugos; frater tendebat inertis 590
infelix palmas, curru delapsus eodem:

'per te, per qui te talem genuere parentes,
vir Troiane, sine hanc animam et miserere precantis.
pluribus oranti Aeneas 'haut talia dudum ~~epo' dūm~~
dicta dabas. morere et fratrem ne desere frater.' 600

tum latebras animae pectus mucrone recludit.
talìa per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri
more furens. tandem erumpunt et castra relinunt
Ascanius puer et nequiquam obsessa iuventus. 605

Iunonem interea compellat Iuppiter ultro:
'o germana mihi atque eadem gratissima coniunx,
ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes, non vivida bello 610
dextra viris animusque ferox patiensque pericli.'

cui Iuno summissa 'quid, o pulcherrime coniunx,
sollicitas aegram et tua tristia iussa timentem?
si mihi, quae quondam fuerat quamque esse decebat,
vis in amore foret, non hoc mihi namque negares,
omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum 615
et Dauno possem incolumem servare parenti.

nunc pereat Teucrisque pio del sanguine poenas.
ille tamen nostra deducit origine nomen
(Pilumnusque illi quartus pater) et tua larga
saepe manu multisque oneravit limina donis.' 620

cui rex aetherii breviter sic fatur Olympi:
'si mora praesentis leti tempusque caduco
oratur iuveni meque hoc ita ponere sentis,
tolle fuga Turnum atque instantibus eripe fatis
haecenus indulsisse vacat. sin altior istis 625

sub precibus venia ulla latet totumque moveri
mutarive putas bellum, spes pascis inanis.'
et Iuno adlacrimans 'quid si, quae voce gravaris,
mente dares atque haec Turno rata vita maneret?
nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri 630
vana feror. quod ut o potius formidine falsa

ludar et in melius tua, qui potes, orsa reflexa
 haec ubi dicta dedit, caelo se protinus alto
 misit, agens hiemem nimbo succincta per aethera
 Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit
 tum dea nube cava tenuem sine viribus unguibus
 in faciem Aeneae (visu mirabile monstrum)
 Dardaniis ornat telis clipeumque iubasque
 divini adsimulat capitis, dat inania verba,
 dat sine mente sonum gressusque effingit et
 morte obita qualis fama est volitare figuras
 aut quae sopitos deludunt somnia sensus,
 at primas laeta ante acies exultat imago
 irritatque virum telis et voce lacessit.
 instat cui Turnus stridentemque eminus hastam
 conicit: illa dato vertit vestigia tergo,
 tum vero Aenean aversum ut cedere Turnus
 credidit atque animo spem turbidus hausit inquit
 'quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pacti
 hac dabitur dextra tellus quaesita per undas
 talia vociferans sequitur strictumque corusca
 mucronem nec ferre videt sua gaudia ventos
 forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
 expositis stabat scalis et ponte parato,
 qua rex Clusinis advectus Osinius oris.
 huc sese trepida Aeneae fugientis imago
 conicit in latebras; nec Turnus segnior instans
 exsuperatque moras et pontis transilit altos.
 vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem
 avolsamque rapit revoluta per aequora paverat
 tum levis haut ultra latebras iam quaerit imago
 sed sublime volans nubi se iuniscuit atrae.
 illum autem Aeneas absentem in proelia posuit
 obvia multa virum demittit corpora Morti:
 cum Turnum medio interea fert aequore tumens
 respicit ignarus rerum ingratusque salutis
 et duplicis cum voce manus ad sidera tendit inquit
 'omnipotens genitor, tanton me crimine dignus
 duxisti et talis voluisti expendere poenas?

quo feror? unde abii? quae me fuga quemve reducit? 670

Laurentisne iterum muros aut castra videbo?

quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti?

quosne (nefas) omnis infanda in morte reliqui

et nunc palantis video gemitumque cadentum

accipio! quid ago? aut quae iam satis ima dehiscat 675

terra mihi? vos o potius miserescite, venti:

in rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro) = *in rupes*

ferite ratem saevisque vadis inmittite syrtis,

quo neque me Rutuli nec conscia fama sequatur.

haec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc, 680

an sese mucrone ob tantum dedecus amens

induat et crudum per costas exigit ensem,

fluctibus an iaciat medius et litora nando = *in rupes*

curva petat Teucrumque iterum se reddat in arma.

ter conatus utramque viam, ter maxima Iuno 685

continuit iuvenemque animi miserata repressit = *in rupes*

labitur alta secans fluctuque aestuque secundo

et patris antiquam Dauni deferitur ad urbem.

At Iovis interea monitis Mezentius ardens

succedit pugnae Teucrosque invadit ovantis. 690

concurrunt Tyrrhenae acies atque omnibus uni,

uni odiisque viro telisque frequentibus instant.

ille velut rupes, vastum quae prodit in aequor,

obvia ventorum furiis expostaque ponto,

vim cunctam atque minas perfert caelique marisque, 695

ipsa immota manens, prolem Dolichaonis Hebrum

sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem,

sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis

occupat os faciemque adversam, poplite Palmum 700

succiso volvi segnem sunt, armaque Lauso

donat habere umeris et vertice figere cristas. = *in rupes*

nec non Euanthen Phrygium Paridisque Mimanta

aequalem comitemque, una quem nocte Theano

in lucem genitori Amyco dedit et face praegnas = *in rupes* 705

Cisseis regina Parin: Paris urbe paterna

occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.

ac velut ille canum morsu de montibus altis

actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 defendit multosve palus Laurentia, silva ^{Scythia}
 pastus harundinea, postquam inter retia ^{Scythia} ventumst, 710
 substitit infremuitque ferox et inhorruit armos, ^{W. p. 107}
 nec cuiquam irasci propiusque accedere virtus,
 sed iaculis tutisque procul clamoribus instant;
 ille autem inavidus partis cunctatur in omnis, 717
 dentibus infrendens, et tergo decutit hastas: 718
 haut aliter, iustae quibus est Mezentius irae, 714
 non ulli est animus stricto concurrere ferro; 715
 missilibus longe et vasto clamore lacessunt, 716
 venerat antiquis Corythi de finibus Acon, 719
 Graius homo, infectos linquens profugus hymenaeos.
 hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
 purpureum pinnis et pactae coniugis ostro:
 inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans
 (suadet enim vaesana fames), si forte fugacem 725
 conspexit capream aut surgentem in cornua cervom,
 gaudet, hians immane, comasque arrexat et haeret
 visceribus super incumbens, lavit inproba taeter ^{taeter = puer}
 ora cruor,
 sic ruit in densos alacer Mezentius hostis.
 sternitur infelix Acon et calcibus atram 730
 tundit humum expirans infractaque tela cruentat.
 atque idem fugientem haut est dignatus Oroden
 sternere nec iacta caecum dare cuspide vulnus:
 obuius adversoque occurrit seque viro vir 735
 contulit, haut furto melior, sed fortibus armis.
 tum super abiectum posito pede nixus et hasta
 'pars belli hau temnenda, viri, iacet altus Oroles.'
 conclamant socii laetum pacana seculi.
 ille autem expirans 'non me, quicumque es, inulto,
 victor, nec longum laetabere: te quoque fata 740
 prospectant paria atque eadem mox arva tenebis.'
 ad quae subridens iuxta Mezentius ira
 'nunc morere. ast de me divom pater atque hominum rex
 viderit.' hoc dicens eduxit corpore telum:
 olli dura quies oculos et ferreus urget 743

somnus, in aeternam clauduntur lumina noctem.

Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen
Partheniumque Rapo et praedurum viribus Orsen,
Messapus Croniumque Lucaoniumque Erichaeten,
illum infrenis equi lapsu tellure iacentem, 750
hunc peditem. pedes et Lycius processerat Agis,
quem tamen haut expers Valerius virtutis avitae
deicit; at Thronium Salius Saliumque Nealces
insidiis, iaculo et longe fallente sagitta.

Iam gravis aequabat luctus et mutua Mavors 755
lunera: caedebant pariter pariterque ruebant
victores vicique, neque his fuga nota neque illis.
di Iovis in tectis iram miserantur inanem
amborum et tantos mortalibus esse labores:

Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno, 760
pallida Tisiphone media inter milia saevit.

at vero ingentem quatiens Mezentius hastam
turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,
cum pedes incedit medii per maxima Nerei
stagna viam scindens, umero supereminet undas 765
aut summis referens annosam montibus ornum
ingrediturque solo et caput inter nubila condit:
talis se vastis infert Mezentius armis.

Huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo,
obvius ire parat. manet inperterritus ille, 770
hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;
atque oculis spatium emensus, quantum satis hastae,
dextra mihi deus et telum, quod missile libro,

nunc adsint! voveo praedonis corpore raptis
indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum 775
Aeneae. dixit stridentemque eminus hastam
deicit; at illa volans clipeost excussa proculque
egregium Antoren latus inter et ilia figit,

Mercuris Antoren comitem, qui missus ab Argis
haeserat Euandro atque Italia consederat urbe. 780

sternitur infelix alieno vulnere caelumque
aspicit et dulcis moriens reminiscitur Argos.
tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem

aere cavom triplici, per linea terga tribus
 transit intextum tauris opus imaque sedit
 inguine, sed viris haut pertulit. / ocus er
 Aeneas, viso Tyrrheni sanguine laetus,
 eripit a femine et trepidanti fervidus instans
 ingemuit cari graviter genitoris amore,
 ut vidit. Lausus, lacrimaeque per ora vo
 hic mortis durae casum tuoque optima l
 siqua fidem tantost operi latura vetustas,
 non equidem nec te, iuvenis memorande
 ille pedem referens et inutilis inque ligat
 cedebat clipeoque inimicum hastile trahere
 prorupit iuvenis seseque inmiscuit armis
 iamque adsurgentis dextra plagamque fer
 Aeneae subiit mucronem ipsumque moras
 sustinuit. socii magno clamore secuntur,
 dum genitor nati parma protectus abiret,
 telaque coniciunt proturbantque eminus l
 missilibus. furit Aeneas tectusque tenet
 ac velut effusa siquando grandine nimbi
 praecipitant, omnis [campis diffugit arator
 omnis et agricola et] tuta latet arce viator
 aut amnis ripis aut alti formice saxi,
 dum pluvit in terris, ut possint sole redu
 exercere diem: sic obrutus undique telis
 Aeneas nubem belli, dum detonet omnis,
 sustinet et Lausum increpitat Lausoque n
 'quoq' moriture ruis maioraque viribus au
 fallit te incautum pietas tua.' nec minus
 exultat demens; saevae iamque altius irae
 Dardanio surgunt ductori, extremaque La
 parcae fila legunt: validum namque exig
 per medium Aeneas iuvenem totumque m
 transilit et parmam mucro, leviam arma m
 et tunicam, molli mater quam neverat au
 implevitque sinum sanguis; tum vita per
 concessit maesta ad manis corpusque rel
 ut vero ut voltum vidit morientis et ora,

ora modis Anchisiades pallentia miris,
ingemuit miserans graviter dextramque tetendit,
et mentem patriae subiit pietatis imago.

'quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis, 825

quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?

arma, quibus laetatus, habe tua, teque parentum

manibus et cineri, siqua est ea cura, remitto.

hoc tamen infelix miseram solabere mortem.

Aeneae magni dextra cadis.' increpat ultro

830

cunctantis socios et terra sublevat ipsum,

sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam

volnera siccat lymphis corpusque levabat

arboris adclinis truncō. procul aerea ramis

835

dependet galea et praeo gravia arma quiescunt.

stant lecti circum iuvenes: ipse aeger anhelans

colla fovet, fusus propexam in pectore barbam:

multa super Lauso rogitat multumque remittit

qui revocent maestique ferant mandata parentis.

840

at Lausum socii exanimem super arma ferebant

flentes, ingentem atque ingenti volnere victum.

adgnovit longe gemitum praesaga mali mens:

canitiem multo deformat pulvere et ambas

ad caelum tendit palmas et corpore inhaeret.

845

'tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,

ut pro me hostili paterer succedere dextrae,

quem genui? tuane haec genitor per volnera seryor,

morte tua vivens? heu, nunc misero mihi demum

exitium infelix, nunc alte volnus adactum!

850

idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,

pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.

debueram patriae poenas odiisque meorum:

omnis per mortis animam sontem ipse dedissem!

nunc vivo neque adhuc homines lucemque relinquo.

855

sed linguam.' simul hoc dicens attollit in aegrum

se femur et, quamvis dolor alto volnere tardet,

haut defectus eum duci iubet. hoc decus illi,

hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat

omnibus. adloquitur maerentem et talibus infit:
 'Rhaebe, diu, res siqua diu mortalibus ulla est,
 viximus. aut hodie victor spolia illa cruenti
 et caput Aeneae referes Lausique dolorum
 ultor eris mecum aut, aperit si nulla viam vis,
 occumbes pariter; neque enim, fortissime, credo,
 iussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.'
 dixit et exceptus tergo consueta locavit
 membra manusque ambas iaculis oneravit acutis
 aere caput fulgens cristaque hirsutus equina.
 sic cursum in medios rapidus dedit: aestuat ingens
 uno in corde pudor mixtoque insania luctu.
 atque hic Aenean magna ter voce vocavit.
 Aeneas agnovit enim laetusque precatur:
 'sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo!
 incipias conferre manum.'
 tantum effatus et infesta subit obvia hasta.
 ille autem 'quid me erepto, saevissime, nato
 terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.
 nec mortem horremus nec divom parcimus ulli.
 desine: nam venio moriturus et haec tibi porto
 dona prius.' dixit telumque intorsit in hostem;
 inde aliud super atque aliud figitque volatque
 ingenti gyro, sed sustinet aureus umbo.
 ter circum astantem laevos equitavit in orbes
 tela manu iaciens, ter secum Troius heros
 inmanem aerate circumfert tegmine silvam.
 inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet
 vellere et urgetur pugna congressus iniqua,
 multa movens animo iam tandem erumpit et inter
 bellatoris equi cava tempora conicit hastam.
 tollit se arrectum quadrupes et calcibus auras
 verberat effusumque equitem super ipse secutus
 implicat eiectoque incumbit cernuus armo.
 clamore incendunt caelum Troesque Latinique.
 advolat Aeneas vaginaque eripit ensem

et furis agitatus amor et conscia virtus.

et super haec: 'ubi nunc Mezentius acer et illa
effera vis animi?' contra Tyrrhenus, ut auras
suspiciens hausit caelum mentemque recepit:
'hostis amare, quid increpitas mortemque minaris' 900
nullum in caede nefas, nec sic ad proelia veni,
nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus.
unum hoc per siqua est victis venia hostibus oro:
corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
circumstare odia: hunc, oro, defende furem 905
et me consortem nati concede sepulchro.'
haec loquitur iuguloque haut inscius accipit ensem
undantique animam diffundit in arva cruore.

[illegible]

A E N E I D O S

LIBER UNDECIMUS

Oceanum interea surgens Aurora reliquit:
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humanis
praecipitant curae turbataque funere mens est,
vota deum primo victor solvebat Eo.
ingentem quercum decisis undique ramis
constituit tumulo fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum,
bellipotens: aptat rorantis sanguine cristas
telaque trunca viri et bis sex thoraca petiit
perfossumque locis clipeumque ex aere sinistrae
subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
turba ducum) sic incipiens hortatur ovantis:
'maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
quod superest: haec sunt spolia et de rege superbo
primitiae, manibusque meis Mezentius hic est.
nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
arma parate animis et spe praesumite bellum,
nequa mora ignaros, (ubi primum vellere signa
adnuerint superi pubemque educere castris.)
inpediat segnisve metu sententia tardet.
interea socios inhumataque corpora terrae
mandemus, qui solus honos Acheronte sub imos.
ite ait, 'egregias animas, quae sanguine nobis

hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25
muneribus, maestamque Euandri primus ad urbem
mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
abstulit atra dies et funere mersit acerbo.

Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gressum,
corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes 30
servabat senior, qui Parrhasio Euandro
armiger ante fuit, sed non felicibus aequè
lumi comes auspiciis caro datus ibat alumno,
circum omnis lamulumque manus Troianaque turba
et maestum Iliades crinem de more solutae. 35

ut vero Aeneas foribus sese intulit altis,
ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
pectoribus, maestoque inmugit regia luctu.
ipse caput nivei sultum Pallantis et ora
ut vidit levique patens in pectore volnus 40
cuspidis Ausoniae, lacrimis ita satur abortis.

'tene' inquit, 'miserande puer, cum laeta veniret,
invidit Fortuna mihi, ne regna videres
nostra neque ad sedes victor veherere paternas?

non haec Euandro de te promissa parenti 45
discedens dederam, cum me complexus euntem
mitteret in magnum imperium metuensque moneret
acris esse viros, cum dura proelia gente.

et nunc ille quidem spe multum captus inani 50
fors et vota facit cumulatque altaria donis:

nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis
debentem vano maesti comitamur honore.

infelix, nati funus crudele videbis!

hi nostri reditus expectatique triumphii!

haec mea magna fides. at non, Euandre, pudendis 55
vulneribus pulsum aspicias nec sospite dirum

optabis nato funus pater. ei mihi, quantum
praesidium Ausonia et quantum tu perdis, Iule!

Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus 60
imperat et toto lectos ex agmine mittit

mille viros. qui supremum comitentur honorem
intersintque patris lacrumis, solacia luctus

exigua ingentis, misero sed debita patri.
 haut segnes alii crates et molle feretrum
 arbuteis texunt virgis et vimine querno
 exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 hic iuvenem agresti sublimem stramine ponunt,
 qualem virgineo demessum pollice florem
 seu mollis violae seu languentis hyacinthi,
 cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recedit:
 non iam mater alit tellus viresque ministrat.
 tum geminas vestes auroque ostroque rigentis
 extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
 ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 fecerat et tenui telas discreverat auro.
 harum unam iuveni supremum maestus honorem
 induit arsurasque comas obnubit amictu,
 multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
 aggerat et longo praedam iubet ordine duci.
 [addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem.]
 vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 inferias, caeso sparsurus sanguine flammis,
 indutosque iubet truncos hostilibus armis
 ipsos ferre duces inimicaque nomina figi.
 ducitur infelix aevo confectus Acoetes:
 pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora
 sternitur et toto proiectus corpore terrae...
 ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 post bellator ecus positus insignibus Aethon
 il lacrimans guttisque umectat grandibus ora.
 hastam alii galeamque ferunt, nam cetera Turnus
 victor habet. tum maesta phalanx Teucrique secuntur
 Tyrrhenique omnes et versis Arcades armis.
 postquam omnis longe comitum praecesserat ordo,
 substitit Aeneas gemituque haec addidit alto:
 'nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
 fata vocant: salve aeternum mihi, maxime Palla,
 aeternumque vale.' nec plura effatus ad altos
 tendebat muros gressumque in castra ferebat.
 Iamque oratores aderant ex urbe Latina,

velati ramis oleae veniamque rogantes:
 corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
 redderet ac tumulo sineret succedere terrae;
 nullum cum victis certamen et aethere cassis;
 parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
 quos bonus Aeneas haut aspernanda precantis
 prosequitur venia et verbis haec insuper addit:
 'quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
 implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 pacem me exanimis et Martis sorte peremptis
 oratis? equidem et vivis concedere vellem.
 nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent,
 nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
 hospitia et Turni potius se credidit armis.
 aequius huic Turnum fuerat se opponere morti.
 si bellum finire manu, si pelleret Teucros
 apparat, his mecum decuit concurrere telis:
 vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
 nunc ite et miseris supponite civibus ignem.'
 dixerat Aeneas. illi obstipuere silentes
 conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 tum senior semperque odiis et crimine Drances
 infensus iuveni Turno sic ore vicissim
 orsa refert: 'o fama ingens, ingentior armis
 vir Troiane, quibus caelo te laudibus aequem?
 iustitiaene prius mirer belline laborum?
 nos vero haec patriam grati referemus ad urbem
 et te, siqua viam dederit fortuna, Latino
 iungemus regi: quaerat sibi foedera Turnus.
 quin et fatalis murorum attollere moles
 saxaque subvectare umeris Troiana iuvabit.'
 dixerat haec, unoque omnes eadem ore fremebant.
 bis senos pepigere dies et pace sequestra
 per silvas Teucrici mixtique impune Latini
 erravere iugis. ferro sonat alta bipenni
 fraxinus, evertunt actas ad sidera pinus,
 robera nec cuneis et olentem scindere cedrum
 nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

105

110

115

120

125

130

135

Et iam Fama volans, tanti praenuntia luctus
Euandrum Euandrique domos et moenia replebat
quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere et de more vetusto
funereas rapuere faces; lucet via longo
ordine flammarum et late discriminat agros.
contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
agmina. quae postquam matres succedere tulerunt,
viderunt, maestam incendunt clamoribus urbem
at non Euandrum potis est vis ulla tenere,
sed venit in medios. feretro Pallanta reposita
procubuit super atque haeret lacrimansque genitrix
et via vix tandem voci laxata dolorest.

+ non haec, o Palla, dederas promissa parenti
cautius ut saevo velles te credere Marti:
hanc ignarus eram, quantum nova gloria in
et praedulce decus primo certamine posset.
primitiae iuvenis miserae bellicae propinqui
dura rudimenta et nulli exaudita deorum
vota precesque meae! tuque, o sanctissima mater,
felix morte tua neque in hunc servata dolor
contra ego vivendo vici mea fata, superstes
restarem ut genitor. Troium socia arma secum
obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem
atque haec pompa domum me, non Pallanta
nec vos arguerim, Teucris, nec foedera nec
iunximus hospitio dexteras: sors ista senectutis
debita erat nostrae, quod si immatura maresceret
mors gnatum, caesis Volscorum milibus ante
ducentem in Latium Teucros cecidisse iuvaret
quin ego non alio digner te funere, Palla,
quam pius Aeneas [et quam magni Phryges
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnes]
magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera
tu quoque nunc stares inmanis truncus in aedem
esset par aetas et idem si robur ab annis,
Turne, sed infelix Teucros quid demoror a
vadile et haec memores regi mandata refert

quod vitam moror invisam Pallante perempto,
 dextera causa tuast, Turnum gnatoque patrique
 quam debere vides. meritis vacat hic tibi solus
 fortunaeque locus, non vitae gaudia quaero 180
 (nec fas), sed gnato manis perferre sub imos.

Aurora interea miseris mortalibus almam
 extulerat lucem, referens opera atque labores:
 iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon
 constituere pyras. huc corpora quisque suorum 185
 more tulere patrum, subiectisque ignibus atris
 conditur in tenebras altum caligine caelum.

ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 decurrere rogos, ter maestum funeris ignem
 lustravere in equis ululatusque ore dedere; 190
 spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma:

it caelo clamorque virum clangorque tubarum,
 hic alii spolia occisis derepta Latinis
 coniciunt igni, galeas ensesque decoros
 frenaque ferventisque rotas; pars munera nota, 195
 ipsorum clipeos et non felicia tela.

multa bouum circa mactantur corpora Morti,
 saetigerosque sues raptasque ex omnibus agris
 in flammam iugulant pecudes. tum litore toto
 ardentis spectant socios semustaque servant 200
 busta neque avelli possunt, nox umida donec
 invertit caelum stellis ardentibus aptum.

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
 innumeras struxere pyras, et corpora parum
 multa virum terrae infodiunt avectaque partim 205
 finitimos tollunt in agros ubique remittunt,
 cetera confusaeque ingentem caedis acervom
 nec numero nec honore cremant: tunc undique vasti
 certatim crebris conlucent ignibus agri.

tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram: 210
 maerentes altum cinerem et confusa ruebant
 ossa focis tepidoque onerabant aggere terrae.
 iam vero in tectis, praedivitis urbe Latini,
 praecipuus fragor et longi pars maxima luctus.

hic matres miseraeque nurus, hic cara soror
pectora maerentum puerique parentibus orbi
dirum execrantur bellum Turnique hymenae
ipsum armis ipsumque iubent decernere ferre
qui regnum Italiae et primos sibi poscat hostes
ingravat haec saevos Drances solumque vocat
testatur, solum posci in certamina Turnum.
multa simul contra variis sententia dictis
pro Turno, et magnum reginae nomen obtulit
multa virum meritis sustentat fama tropaeis.

V
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu
ecce super maesti magna Diomedis ab urbe
legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
tantorum impensis operum, nil dona neque
nec magnas valuisse preces, alia arma Latini
quaerenda aut pacem Troiano ab rege petenda
deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
fatalem Aenean manifesto numine ferri
admonet ira deum tumuique ante ora recedens
ergo concilium magnum primosque suorum
imperio accitos alta intra limina cogit.
omnes convenere fluuntque ad regia plenis
tectis viis. sedet in mediis et maximus aevum
et primus sceptris haut laeta fronte Latinus.
atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,
quae referant, fari iubet et responsa reposcere
ordine cuncta suo. tum facta silentia linguarum
et Venulus dicto parens ita farier infit:

‘Vidimus, o cives, Diomede Argivaeque castris
atque iter emensi casus superavimus omnes
contigimusque manum, qua concidit Ilia telum
ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis
victor Gargani condebat Iapygis agris.
postquam introgressi et coram data copia munera
munera praeferimus, nomen patriamque docti
qui bellum intulerint, quae causa attraxerit
auditis ille haec placido sic reddidit ore:
“o fortunatae gentes, Saturnia regna,

antiqui Ausonii, quae vos fortuna quietos
 sollicitat suadetque ignota lacessere bella?
 quicumque Iliacos ferro violavimus agros 255
 (mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
 quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
 supplicia et scelerum poenas expendimus omnes, ² — *Odys. A. 32*
 vel Priamo misera manus: scit triste Minervae — 280 *Γ. 131*
 sidus et Euboicae cautes ultorque Caphereus.
 militia ex illa diversum ad litus abacti
 Atrides Protei Menelaus adusque columnas
 exulat, Aetnaeos vidit Cyclopes Ulixes.
 ipse Mycenaean magnorum ductor Achivom 260
 coniugis infandae prima inter limina dextra
 oppetiit: devictam Asiam subsedit adulter. 268
 regna Neoptolemi referam versosque penates 264
 Idomenei? Libycone habitantis litore Locros? 265
 invidisse deos, patriis ut redditus aris 269
 coniugium optatum et pulchram Calydonā viderem? — 270 *I. 1210*
 nunc etiam horribili visu portenta secuntur,
 et socii amissi petierunt aethera pinnis
 Numinibusque vagantur aves (heu dira meorum
 supplicia!) et scopulos lacrimosis vocibus implent.
 haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt
 tempore, cum ferro caelestia corpora demens
 adpetii et Veneris violavi vulnere dextram. 275
 ne vero, ne me ad talis inpellite pugnas:
 nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama, nec veterum memini laetorve malorum. 280
 munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
 vertite ad Aenean. stetimus tela aspera contra
 contulimusque manus: experto credite, quantus
 in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam.
 si duo praeterea talis Idaea tulisset 285
 terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, et versis lugeret Graecia fatis.
 quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae,
 Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium
 haesit et in decimum vestigia rettulit annum. 290

Ἀντίοχος Κένυρος Βιβλιοθήκη Βασιλική

ambo animis, ambo insignes praestantibus ar-
 hic pietate prior. / coeant in foedera dextrae.
 qua datur; ast armis concurrant arma cavete
 et responsa simul quae sint, rex optime, reg-
 audisti et quae sit magno sententia bello.'

Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor: ceu saxa morant
 cum rapidos amnis, sit clauso gurgite murmu-
 vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis
 ut primum placati animi et trepida ora quie-
 praefatus divos solio rex infit ab alto:

'ante equidem summa de re statuisses, Latine,
 et vellem et fuerat melius, non tempore tali
 cogere concilium, cum muros adsidet hostis.
 bellum inopportunum, cives, cum gente deorum
 invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 proelia: nec victi possunt absistere ferro.
 spem siquam ascitis Aetolum habuistis in ar-
 ponite: spes sibi quisque. sed haec quam a-
 cetera quae rerum iaceant perculsa ruina,
 ante oculos interque manus sunt omnia vest-
 nec quemquam incuso: potuit quae plurima
 esse, fuit; toto certatum est corpore regni.
 nunc adeo quae sit dubiae sententia menti
 expediam et paucis (animos adhibete) docebo
 est anticus ager Tusco mihi proximus amni,
 longus in occasum, finis super usque Sicano
 Aurunci Rutulique serunt et vomere duos
 exercent colles atque horum asperrima pasce-
 haec omnis regio et celsi plaga pinea monti
 cedat amicitiae Teucrorum, et foederis aequi
 dicamus leges sociosque in regna vocemus.
 considant, si tantus amor, et moenia condan-
 sin alios finis aliamque capessere gentem
 est animus possuntque solo decedere nostro
 bis denas Italo texamus robore navis
 seu pluris complere valent (iacet omnis ad
 materies), ipsi numerumque modumque cari-

praecipiant, nos aera manus navalia demus.
 praelerea qui dicta ferant et foedera firment 330
 centum oratores prima de gente Latinos
 ire placet pacisque manu praetendere ramos,
 munera portantis aurique eborisque talenta = *the golden eagle*
 et sellam regni trabeamque insignia nostri.
 consulite in medium et rebus succurrite fessis. 335

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
 obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
 largus opum et lingua melior, sed frigida bello
 dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
 seditione potens (genus huic materna superbum 340
 nobilitas dabat, incertum de patre ferebat),
 surgit et his onerat dictis atque aggerat iras:
 rem nulli obscuram nostrae nec vocis egentem
 consulis, o bone rex: cuncti se scire fatentur,
 quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant. 345
 det libertatem fandi flatusque remittat

cuius ob auspiciū infaustum moresque sinistros
 (dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 lumina tot cecidisse ducum totamque videmus
 consedissee urbem luctu, dum Troia temptat 350
 castra fugae fidens et caelum territat armis.

unum etiam donis istis, quae plurima mitti
 bardanidis dicique iubes, unum, optime regum,
 adicias, nec te ullius violentia vincat,

quin gnatam egregio genero dignisque hymenaeis 355
 des, pater, et pacem hanc aeterno foedere iungas.

quod si tantus habet mentes et pectora terror,
 ipsum obtestemur veniamque oremus ab ipso:
 cedat, ius proprium regi patriaeque remittat.

quid miseros totiens in aperta pericula cives 360
 proicis, o Latio caput horum et causa malorum?

nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 primus ego, invisum quem tu tibi fingis (et esse
 nil moror), en supplex venio. miserere tuorum, 365
 pone animos et pulsus abi. sat funera fusi

vidimus ingentis et desolavimus agros.
aut si fama movet, si tantum pectore robur
concupis et si adeo dotalis regia cordist,
aude atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370
scilicet ut Turno contingat regia coniunx,
nos animae viles, inhumata inleetaque turba,
sternamur campis. etiam tu, siqua tibi vis,
si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
qui vocat. 375

Talibus exarsit dictis violentia Turni.
dat gemitum rumpitque has imo pectore voces
'larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
tum, cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
primus ades. sed non replenda est curia verbis, 380
quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
agger moerorum nec inundant sanguine fossae.
proinde tona eloquio (solitum tibi) meque timoris
argue tu, Drance, quando tot stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit passimque tropaeis 385
insignis agros. possit quid vivida virtus,
experiare licet; nec longe scilicet hostes
quaerendi nobis: circumstant undique muros.
imus in adversos: quid cessas? an tibi Mavors
ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390
semper erit?

pulsus ego? aut quisquam merito, foedissime, pulsum
arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
sanguine et Euandri totam cum stirpe videbit
procubuisse domum atque exutos Arcadas armis? 395
haut ita me experti Bitias et Pandarus ingens
et quos mille die victor sub Tartara misi,
inclusus muris hostilique aggere saeptus.
"nulla salus bello." capiti cane talia, demens,
Dardanio rebusque tuis. proinde omnia magno 400
ne cessa turbare metu atque extollere vires
gentis his victae, contra premere arma Latini.
nunc et Myrmidonum procures Phrygia arma tremescunt,
nunc et Tydides et Larisaeus Achilles,

annis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405
 vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit
 artificis scelus et formidine crimen acerbat.
 numquam animam talem dextra hac (absiste moveri)
 amittes: habitet tecum et sit pectore in isto.
 nunc ad te et tua magna, pater, consulta revertor. 410
 si nullam nostris ultra spem ponis in armis,
 si tam deserti sumus et semel agmine verso
 funditus occidimus neque habet Fortuna regressum
 oremus pacem et dextras tendamus inertis.
 quamquam o, si solitae quicquam virtutis adesset! 415
 ille mihi ante alios fortunatusque laborum
 egregiusque animi, qui, nequid tale videret,
 procubuit moriens et humum simul ore memordit.
 sin et opes nobis et adhuc intacta iuventus
 auxilioque urbes Italiae populi que supersunt, 420
 sin et Troianis cum multo gloria venit
 sanguine (sunt illis sua funera parque per omnis
 tempestas): cur indecores in limine primo
 deficimus? cur ante tubani tremor occupat artus?
 multa dies variusque labor mutabilis aevi 425
 rettulit in melius, multos alterna revisens
 lusit et in solido rursus Fortuna locavit.
 non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi:
 at Messapus erit felixque Tolumnius et quos 430
 tot populi misere duces, nec parva sequetur
 gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 est et Volscorum egregia de gente Camilla,
 agmen agens equitum et florentis aere catervas.
 quod si me solum Teucris in certamina poscunt
 idque placet tantumque bonis communibus obsto, 435
 non adeo has exosa manus Victoria fugit,
 ut tanta quicquam pro spe temptare recusem.
 ibo animis contra, vel magnum praestet Achillem
 factaque Volcani manibus paria induat arma
 ille licet. vobis animam hanc soceroque Latino 440
 Turnus ego, haut ulli veterum virtute secundus,
 devovi. "solum Aeneas vocat": et vocet oro,

nec Drances potius, sive est haec ira deorum,
morte luat, sive est virtus et gloria, tollat.

Illi haec inter se dubiis de rebus agebant
certantes; castra Aeneas aciemque movebat:
nuntius ingenti per regia tecta tumultu
ecce ruit magnisque urbem terroribus implet,
instructos acie Tiberino a flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
extemplo turbati animi concussaue volgi
pectora et arrectae stimulis haud mollibus irae.
arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuventus,
flent maesti mussantque patres. hic undique clamor
dissensu vario magnus se tollit in auras
haut secus atque alto in luco cum forte catervae
consedere avium piscosove amne Padusae
dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
'immo' ait 'o cives' arrepto tempore Turnus,
'cogite concilium et pacem laudate sedentes:
illi armis in regna ruunt.' nec plura locutus
corripuit sese et tectis citus extulit altis.

'tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplos,
duc' ait 'et Rutulos. equitem Messapus in armis
et cum fratre Coras latis diffundite campis.
pars aditus urbis firmet turrisque capessat,
cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.'
ilicet in muros tota discurritur urbe.

*consilium ipse pater et magna incepta Latinus
deserit ac tristi turbatus tempore differt
multaque se incusat, qui non asciverit ultro
Dardanium Aenean generumque acceperit urbi.*
praefodiunt alii portas aut saxa sudesque
subvectant. bello dat signum rauca cruentum
bucina. tum muros varia cinxere corona
matronae puerique: vocat labor ultimus omnis.
nec non ad templum summasque ad Palladis arces
subvehitur magna matrum regina caterva
dona ferens, iuxtaque comes Lavinia virgo,
causa mali tanti, oculos delecta decoros.

succedunt matres et templum ture vaporant
 et maestas alto fundunt de limine voces:
 'armipotens, praeses belli, Tritonia virgo,
 frange manu telum Phrygii praedonis et ipsum
 pronum sterne solo portisque effunde sub altis.' 485
 cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.
 iamque adeo rutilum thoraca indulus aënis
 horrebat squamis surasque incluserat auro,
 tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem
 fulgebatque alta decurrens aureus arce, 490
 exultatque animis et spe iam praecipit hostem:
 qualis ubi abruptis fugit praesaepia vinclis
 tandem liber ecus campoque potitus aperto
 aut ille in pastus armentaque tendit equarum
 aut adsuetus aquae perfundi flumine noto 495
 emicat arrectisque fremit cervicibus alte
 luxurians, luduntque iubae per colla, per armos.
 obvia cui Volscorum acie comitante Camilla
 occurrit portisque ab equo regina sub ipsis
 desiluit, quam tota cohors imitata relictis 500
 ad terram defluxit equis; tum talia satur:
 'Turne, sui merito siqua est fiducia fortis,
 audeo et Aeneadam promitto occurrere turmae
 solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 me sine prima manu temptare pericula belli 505
 tu pedes ad muros subsiste et moenia serva.'
 Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine fixus:
 'o decus Italiae virgo, quas dicere grates
 quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
 iste animus supera, mecum partire laborem, 510
 Aeneas, ut fama fidem missique reportant
 exploratores, equitum levia improbus arma
 praemisit, quaterent campos; ipse ardua montis
 per deserta iugo superans adventat ad urbem.
 furta paro belli convexo in tramite silvae, 515
 ut bivas armato obsidam milite fauces.
 tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis;
 tecum acer Messapus erit turmaeque Latinae

Tiburtique manus, ducis et tu concipe curam.
 sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis
 hortatur sociosque duces et pergit in hostem.
 est curvo anfractu valles, adcommoda fraudi
 armorumque dolis, [quam densis frondibus atrum
 urget utrimque latus,] tenuis quo semita ducit
 angustaeque ferunt fauces aditusque maligni.
 hanc super in speculis summoque in vertice montis
 planities ignota iacet tutique receptus,
 seu dextra laevaue velis occurrere pugnae,
 sive instare iugis et grandia volvere saxa.
 hic iuvenis nota fertur regione viarum
 arripuitque locum et silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
 compellabat et has tristis Latonia voces
 ore dabat: 'graditur bellum ad crudele Camilla,
 o virgo, et nostris nequiquam cingitur armis,
 cara mihi ante alias.' (neque enim novos iste Dianae
 venit amor subitaque animum dulcedine movit.
 pulsus ob invidiam regno viresque superbas
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
 infantem fugiens media inter proelia belli
 sustulit exilio comitem matrisque vocavit
 nomine Casmillae mutata parte Camillam.
 ipse sinu prae se portans iuga longa petebat
 solorum nemorum: tela undique saeva premelant
 et circumfuso volitabant milite Volsci.

ecce fugae medio summis Amasenus abundans
 spumabat ripis: tantus se nubibus imber
 ruperat. ille, innare parans, infantis amore
 tardatur caroque oneri timet. omnia secum
 versanti subito vix haec sententia sedit.
 telum immane manu valida quod forte gerebat
 bellator, solidum nodis et robore cocto,
 huic natam, libro et silvestri subere clausam,
 implicat atqueabilem mediae circumligat hastae;
 quam dextra ingenti librans ita ad aethera satur:

alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
 tela tenens supplex hostem fugit. accipe, testor,
 diva tuam, quae nunc dubiis committitur auris. 560
 dixit et adducto contortum hastile lacerto
 committit: sonuere undae, rapidum super amnem
 infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
 at Metabus, magna propius iam urgente caterva,
 dat sese fluvio atque hastam cum virgine victor 565
 gramineo donum Triviae de caespite vellit.
 non illum tectis ullae, non moenibus urbes
 accepere neque ipse manus feritate dedisset:
 pastorum et solis exegit montibus aevom.
 hic natam in dumis interque horrentia lustra 570
 armentalis equae mammis et lacte ferino
 nutribat, teneris inmulgens ubera labris.
 utque pedum primis infans vestigia plantis
 institerat, iaculo palmas armavit acuto
 spiculaque ex umero parvae suspendit et arcum, 575
 pro crinali auro, pro longae tegmine pallae
 tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.
 tela manu iam tum tenera puerilia torsit
 et fundam tereti circum caput egit habena
 Strymoniamque gruem aut album deiecit olorem. 580
 multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 optavere nurum: sola contenta Diana
 aeternum telorum et virginitatis amorem
 intemerata colit.) 'vellem haut correpta fuisset
 militia tali, conata lacessere Teucros: 585
 cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 verum age, quandoquidem fati urgetur acerbis,
 labere, nymphea, polo finisque invise Latinos,
 tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 haec cape et ultricem pharetra deprome sagittam: 590
 hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas.
 post ego nube cava miserandae corpus et arma
 inspoliata feram tumulo patriaeque reponam.'

97-647 *Sorostelax in opus*
dixit; at illa levis caeli delapsa per auras
insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Troiana propinquit
Etruscique duces equitumque exercitus omnis,
compositi numero in turmas. fremit aequore toto
insultans sonipes et pressis pugnat habenis
huc conversus et huc; tum late ferreus hastis
horret ager campique armis sublimibus ardent.
nec non Messapus contra celeresque Latini
et cum fratre Coras et virginis ala Camillae
adversi campo apparent hastasque reductis
protendunt longe dextris et spicula vibrant,
[adventusque virum fremitusque ardescit equorum].
iamque intra iactum teli progressus uterque
substiterat: subito erumpunt clamore furentisque
exhortantur equos; fundunt simul undique tela
crebra nivis ritu caelumque obtexitur umbra.
continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
conixi incurrunt hastis primique ruina
dant sonitum ingenti perfractaque quadrupedantum
pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus
fulminis in morem aut tormento ponderis acti
praecipitat longe et vitam dispergit in auras.
extemplo turbatae acies, versique Latini
reiciunt parmas et equos ad moenia vertunt.
Troes agunt, princeps turmas inducit Asilas.
iamque propinquabant portis, rursusque Latini
clamorem tollunt et mollia colla reflectunt:
hi fugiunt penitusque datis referuntur habenis.
qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
nunc ruit ad terram scopulosque superiacit unda
spumeus extremamque sinu perfundit harenam,
nunc rapidus retro atque aestu revoluta resorbens
saxa fugit litusque vado labente relinquit:
his Tusci Rutulos egere ad moenia versos,
his reiecti armis respectant terga tegentes.
tertia sed postquam congressi in proelia totas
implicuere inter se acies legitque virum vir:

- 595 tum vero et gemitus morientum et sanguine in alto
 armaque corporaque et permixti caede virorum
 semianimes voluntur equi, pugna aspera surgit. 635
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 hastam intorsit equo ferrumque sub aure reliquit.
 600 quo sonipes ictu furit arduus atlaque iactat
 volneris inpatiens arrecto pectore crura:
 volvitur ille excussus humi. Catillus Iollan 640
 ingentemque animis, ingentem corpore et armis
 deicit Herminium, nudo cui vertice fulva
 605 caesaries nudique umeri, nec volnera terrent:
 tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
 acta tremit duplicatque virum transfixa dolore. 645
 funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
 certantes pulchramque petunt per volnera mortem.
 610 At medias inter caedes exultat Amazon,
 unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla,
 et nunc lenta manu spargens hastilia denset, 650
 nunc validam dextra rapit indefessa bipennem;
 aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae.
 615 illa etiam in tergum, siquando pulsa recessit,
 spicula converso fugientia derigit arcu.
 at circum lectae comites, Larinaque virgo 655
 Tullaque et aetata quatiens Tarpeia securem,
 Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
 620 delegit pacisque bonas bellicue ministras:
 quales Thraeciae cum flumina Thermodontis
 pulsant et pictis bellantur Amazones armis 660
 seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
 625 feminea exultant lunatis agmina pelvis.
 quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 deicis? aut quot humi morientia corpora fundis? 665
 Euneum Clytio primum patre, cuius apertum
 adversi longa transverberat abiete pectus:
 630 sanguinis ille vomens rivos cadit atque cruentam
 mandit humum moriensque suo se in volnere versat.
 tum Lirim Pagasumque super; quorum alter habenas 670

suffuso revolutus equo dum colligit
 dum subit ac dextram labenti tendit
 praecipites pariterque ruunt. his
 Hippotaden, sequiturque incumbens
 Tereaque Harpalycumque et Demop
 quotque emissa manu contorsit spiritus
 tot Phrygii cecidere viri. procul C
 ignotis et equo venator Iapyge fertur
 cui pellis latosumeros erepta iuvenis
 pugnatori operit, caput ingens oris
 et malae texere lupi cum dentibus
 agrestisque manus armat sparus; in
 vertitur in medils et toto vertice s
 hunc illa exceptum (neque enim la
 traicit et super haec inimico pecto
 'silvis te, Tyrrhene, feras agitare
 advenit qui vestra dies muliebribus
 verba redarguerit. nomen tamen l
 manibus hoc referes, telo cecidisse
 protinus Orsilochum et Buten, du
 corpora, sed Buten aversum cuspide
 loricam galeamque inter, qua colla
 lucent et laevo dependet parma la
 Orsilochum fugiens magnumque ap
 enudit gyro interior sequiturque se
 tum validam perque arma viro pe
 altior exurgens oranti et multa pr
 congeminat: volnus calido rigat or
 incidit huic subitoque aspectu ter
 Appenninicolae bellator filius Auni
 haut Ligurum extremus, dum falle
 isque ubi se nullo iam cursu evad
 posse neque instantem reginam a
 consilio versare dolos ingressus et
 incipit haec: 'quid tam egregium,
 fidis equo? dimitte fugam et te c
 mecum crede solo pugnaeque acc
 iam nosces, ventosa ferat cui glori

dixit, at illa furens acrique accensa dolore
 tradit eum comiti paribusque resistit in armis, 710
 ense pedes nudo puraque interrita parma.
 at iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse
 (haut mora) conversisque fugax aufertur habenis
 quadripedemque citum ferrata calce fatigat.
 'vane Ligus frustra que animis elate superbis, 715
 nequiquam patrias temptasti lubricus artis,
 nec fraus te incolumem fallaci perferet Anno,'
 haec fatur virgo et pernicipibus ignea plantis
 transit eum cursu frenisque adversa prebensis
 congregitur poenasque inimico ex sanguine sumit: 720
 quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 consequitur pinnis sublimem in nube columbam
 comprehensamque tenet pedibusque eviscerat uncis;
 tum cruor et volsae labuntur ab aethere plumae.

At non haec nullis hominum sator atque deorum 725
 observans oculis summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeva
 suscitāt et stimulis haut mollibus incutit iras.
 ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
 fertur equo variisque instigat vocibus alas, 730
 nomine quemque vocans, reficitque in proelia pulsos.
 'quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes
 Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
 femina palantis agit atque haec agmina vertit!
 quo ferrum quidve haec gerimus tela irrita dextris? 735
 at non in Venerem segnes nocturnaque bella
 aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi
 expectate dapes et plenae pocula mensae
 (hic amor, hoc studium), dum sacra secundus haruspex
 nuntiet ac lucos vocet hostia pinguis in altos!' 740
 haec effatus eum in medios, moriturus et ipse,
 concitat et Venulo adversum se turbidus infert
 dextramque ab aequo dextro complectitur hostem

arma virumque ferens; tum summa ipsius ab
 defringit ferrum et partis rimatur apertas,
 qua vulnus letale ferat; contra ille repugnan-
 sustinet a iugulo dextram et vim viribus ex-
 utque volans alte raptum cum fulva draconem
 fert aquila implicuitque pedes atque unguibus
 saucius at serpens sinuosa volumina versat
 arrectisque horret squamis et sibilat ore,
 arduus insurgens; illa haut minus urget obur-
 luctantem rostro, simul aethera verberat alis
 haut aliter praedam Tiburtum ex agmine Tar-
 portat ovans. ducis exemplum eventumque s
 Maeonidae incurrunt. tum fatis debitus Arru-
 velocem iaculo et multa prior arte Camillam
 circuit et quae sit fortuna facillima, temptat.
 qua se cumque furens medio tulit agmine vi-
 hac Arruns subit et tacitus vestigia lustrat;
 qua victrix redit illa pedemque ex hoste rep-
 hac iuvenis furtim celeris detorquet habenas.
 hos aditus iamque hos aditus omnemque per-
 undique circuitum et certam quatit improbus
 forte sacer Cybelo Chloreuus oimque sacerdos
 insignis longe Phrygiis fulgebat in armis
 spumantemque agitabat eum, quem pellis a
 in plumam squamis auro conserta tegebat.
 ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
 spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
 aureus ex umeris erat arcus et aurea vati
 cassida; tum croceam chlamydemque sinusque
 carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 pictus acu tunicas et barbara tegmina cruru-
 hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro
 venatrix, unum ex omni certamine pugnae
 caeca sequebatur totumque incauta per agme
 femineo praedae et spoliolum ardebat amore
 telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 concitat et superos Arruns sic voce precatur

'summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
 quem primi colimus, quoi pineus ardor acervo
 pascitur et medium freti pietate per ignem
 cultores multa premimus vestigia pruna,
 da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 omnipotens. non exuvias pulsaeve tropaeum
 virginis aut spolia ulla peto (mihi cetera laudem
 facta ferent): haec dira meo dum vulnere pestis
 pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.'
 audiit et voti Phoebus succedere partem
 mente dedit, partem volucris dispersit in auras:
 sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 adnuit oranti; reducem ut patria alta videret,
 non dedit, inque notos vocem vertere procellae.
 ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 convertere animos acris oculosque tulere
 cuncti ad reginam Volsci. nihil ipsa nec aurae
 nec sonitus memor aut venientis ab aethere teli,
 hasta sub exertam donec perlata papillam — *papilla*
 haesit virgineumque alte bibit acta cruorem.
 concurrunt trepidae comites dominamque ruentem
 succipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns,
 laetitia mixtoque metu, nec iam amplius hastae
 credere nec telis occurrere virginis audet.
 ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,
 continuo in montis sese avius abdidit altis
 occiso pastore lupus magnove iuvenco,
 conscius audacis facti, caudamque remulcens
 subiecit pavitantem utero silvasque petivit:
 haut secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns
 contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
 illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter
 ferreus ad costas alto stat vulnere mucro:
 labitur exsanguis, labuntur frigida leto
 lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
 tum sic expirans Accam ex aequalibus unam
 adloquitur fidam ante alias, quae sola Camillae,
 quicum partiri curas; atque haec ita fatur:

hactenus, Acca soror, potui: nunc volnus acerbum
conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
effuge et haec Turno mandata novissima perfer:
succedat pugnae Troianosque arceat urbe.
iamque vale.' simul his dictis linguebat habenas,
ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
paulatim exsolvit se corpore lentaque colla
et captum leto posuit caput, arma relinquunt,
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
sidera: deiecta crudescit pugna Camilla,
incurrunt densi simul omnis copia Teucrum
Tyrrhenique duces Euandrique Arcades alae.

At Triviae custos iandudum in montibus Opis
alta sedet summis spectatque interrita pugnas.
utque procul medio iuvenum in clamore furentum
prospexit tristi mulcatam morte Camillam,
ingemuitque deditque has imo pectore voces:
'heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
supplicium, Teucros conata lacescere bello!
nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
profuit aut nostras umero gessisse sagittas.
non tamen indecorem tua te regina reliquit
extrema iam in morte, neque hoc sine nomine letum
per gentis erit aut famam patieris inultae.
nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
morte luet merita.' fuit ingens monte sub alto
regis Dercenni terreno ex aggere bustum
antiqui Laurentis opacaeque ilice tectum:
hic dea se primum rapido pulcherruma nisu
sistit et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
ut vidit laetantem animis ac vana tumentem,
cur' inquit 'diversus abis? huc derige gressum,
huc periture veni, capias ut digna Camillae
praemia. tune etiam telis moriere Dianae?'
dixit, et aurata volucrem Thraeissa sagittam
deprompsit pharetra cornuque infensa tetendit
et duxit longe, donec curvata coirent

inter se capita et manibus iam tangeret aequis,
 laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
 extemplo teli stridorem aurasque sonantis
 audit una Arruns, haesitque in corpore ferrum.
 illum expirantem socii atque extrema gementem
 obliti ignoto camporum in pulvere lincunt,
 Opis ad aetherium pinnis aufertur Olympum.

865

Prima fugit domina amissa levis ala Camillae;
 turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas
 disiectique duces desolatique manipuli
 tuta petunt et equis aversi ad moenia tendunt.

870

nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis
 sustentare valet telis aut sistere contra,
 sed laxos referunt umeris languentibus arcus,
 quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum
 volvitur ad muros caligine turbidus atra
 pulvis, et e speculis percussae pectora matres
 femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.

875

qui cursu portas primi inrupere patentis,
 hos inimica super mixto premit agmine turba;
 nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 moenibus in patriis atque inter tuta domorum
 confixi expirant animas. pars claudere portas:
 nec sociis aperire viam nec moenibus audent
 accipere orantis, oriturque miserrima caedes
 defendentum armis aditus inque arma ruentum.

880

885

exclusi ante oculos lacrumantumque ora parentum
 pars in praecipitis fossas urgente ruina
 volvitur, inmissis pars caeca et concita frenis
 arietat in portas et duros obice postis.
 ipsae de muris summo certamine matres
 (monstrat amor verus patriae, ut videre Camillam)
 tela manu trepidae iaciunt ac robore duro
 stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
 praecipites primaeque mori pro moenibus ardent.

890

895

Interea Turnum in silvis saevissimus implet
 nuntius, et iuveni ingentem fert Acca tumultum:
 deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,

ingruere infensos hostis et Marte secundo
 omnia corripuisse, metum iam ad moenia ferri.
 ille furens (et saeva Iovis sic numina pellunt)
 deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
 vix e conspectu exierat campumque tenebat,
 cum pater Aeneas saltus ingressus apertos
 exsuperatque iugum silvae evadit opaca.
 sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 agmine nec longis inter se passibus absunt;
 ac simul Aeneas fumantis pulvere campos
 prospexit longe Laurentiaque agmina vidit,
 et saevom Aenean adgnovit Turnus in armis
 adventumque pedum flatusque audivit equorum.
 continuoque ineant pugnas et proelia temptent,
 nī roseus fessos iam gurgite Phoebeus Hiberno
 tinguat equos noctemque die labente reducat:
 considunt castris ante urbem et moenia vallant.

900
905
910
915
920
925
930
935
940
945
950
955
960
965
970
975
980
985
990
995
1000
1005
1010
1015
1020
1025
1030
1035
1040
1045
1050
1055
1060
1065
1070
1075
1080
1085
1090
1095
1100
1105
1110
1115
1120
1125
1130
1135
1140
1145
1150
1155
1160
1165
1170
1175
1180
1185
1190
1195
1200
1205
1210
1215
1220
1225
1230
1235
1240
1245
1250
1255
1260
1265
1270
1275
1280
1285
1290
1295
1300
1305
1310
1315
1320
1325
1330
1335
1340
1345
1350
1355
1360
1365
1370
1375
1380
1385
1390
1395
1400
1405
1410
1415
1420
1425
1430
1435
1440
1445
1450
1455
1460
1465
1470
1475
1480
1485
1490
1495
1500
1505
1510
1515
1520
1525
1530
1535
1540
1545
1550
1555
1560
1565
1570
1575
1580
1585
1590
1595
1600
1605
1610
1615
1620
1625
1630
1635
1640
1645
1650
1655
1660
1665
1670
1675
1680
1685
1690
1695
1700
1705
1710
1715
1720
1725
1730
1735
1740
1745
1750
1755
1760
1765
1770
1775
1780
1785
1790
1795
1800
1805
1810
1815
1820
1825
1830
1835
1840
1845
1850
1855
1860
1865
1870
1875
1880
1885
1890
1895
1900
1905
1910
1915
1920
1925
1930
1935
1940
1945
1950
1955
1960
1965
1970
1975
1980
1985
1990
1995
2000
2005
2010
2015
2020
2025
2030
2035
2040
2045
2050
2055
2060
2065
2070
2075
2080
2085
2090
2095
2100
2105
2110
2115
2120
2125
2130
2135
2140
2145
2150
2155
2160
2165
2170
2175
2180
2185
2190
2195
2200
2205
2210
2215
2220
2225
2230
2235
2240
2245
2250
2255
2260
2265
2270
2275
2280
2285
2290
2295
2300
2305
2310
2315
2320
2325
2330
2335
2340
2345
2350
2355
2360
2365
2370
2375
2380
2385
2390
2395
2400
2405
2410
2415
2420
2425
2430
2435
2440
2445
2450
2455
2460
2465
2470
2475
2480
2485
2490
2495
2500
2505
2510
2515
2520
2525
2530
2535
2540
2545
2550
2555
2560
2565
2570
2575
2580
2585
2590
2595
2600
2605
2610
2615
2620
2625
2630
2635
2640
2645
2650
2655
2660
2665
2670
2675
2680
2685
2690
2695
2700
2705
2710
2715
2720
2725
2730
2735
2740
2745
2750
2755
2760
2765
2770
2775
2780
2785
2790
2795
2800
2805
2810
2815
2820
2825
2830
2835
2840
2845
2850
2855
2860
2865
2870
2875
2880
2885
2890
2895
2900
2905
2910
2915
2920
2925
2930
2935
2940
2945
2950
2955
2960
2965
2970
2975
2980
2985
2990
2995
3000
3005
3010
3015
3020
3025
3030
3035
3040
3045
3050
3055
3060
3065
3070
3075
3080
3085
3090
3095
3100
3105
3110
3115
3120
3125
3130
3135
3140
3145
3150
3155
3160
3165
3170
3175
3180
3185
3190
3195
3200
3205
3210
3215
3220
3225
3230
3235
3240
3245
3250
3255
3260
3265
3270
3275
3280
3285
3290
3295
3300
3305
3310
3315
3320
3325
3330
3335
3340
3345
3350
3355
3360
3365
3370
3375
3380
3385
3390
3395
3400
3405
3410
3415
3420
3425
3430
3435
3440
3445
3450
3455
3460
3465
3470
3475
3480
3485
3490
3495
3500
3505
3510
3515
3520
3525
3530
3535
3540
3545
3550
3555
3560
3565
3570
3575
3580
3585
3590
3595
3600
3605
3610
3615
3620
3625
3630
3635
3640
3645
3650
3655
3660
3665
3670
3675
3680
3685
3690
3695
3700
3705
3710
3715
3720
3725
3730
3735
3740
3745
3750
3755
3760
3765
3770
3775
3780
3785
3790
3795
3800
3805
3810
3815
3820
3825
3830
3835
3840
3845
3850
3855
3860
3865
3870
3875
3880
3885
3890
3895
3900
3905
3910
3915
3920
3925
3930
3935
3940
3945
3950
3955
3960
3965
3970
3975
3980
3985
3990
3995
4000
4005
4010
4015
4020
4025
4030
4035
4040
4045
4050
4055
4060
4065
4070
4075
4080
4085
4090
4095
4100
4105
4110
4115
4120
4125
4130
4135
4140
4145
4150
4155
4160
4165
4170
4175
4180
4185
4190
4195
4200
4205
4210
4215
4220
4225
4230
4235
4240
4245
4250
4255
4260
4265
4270
4275
4280
4285
4290
4295
4300
4305
4310
4315
4320
4325
4330
4335
4340
4345
4350
4355
4360
4365
4370
4375
4380
4385
4390
4395
4400
4405
4410
4415
4420
4425
4430
4435
4440
4445
4450
4455
4460
4465
4470
4475
4480
4485
4490
4495
4500
4505
4510
4515
4520
4525
4530
4535
4540
4545
4550
4555
4560
4565
4570
4575
4580
4585
4590
4595
4600
4605
4610
4615
4620
4625
4630
4635
4640
4645
4650
4655
4660
4665
4670
4675
4680
4685
4690
4695
4700
4705
4710
4715
4720
4725
4730
4735
4740
4745
4750
4755
4760
4765
4770
4775
4780
4785
4790
4795
4800
4805
4810
4815
4820
4825
4830
4835
4840
4845
4850
4855
4860
4865
4870
4875
4880
4885
4890
4895
4900
4905
4910
4915
4920
4925
4930
4935
4940
4945
4950
4955
4960
4965
4970
4975
4980
4985
4990
4995
5000
5005
5010
5015
5020
5025
5030
5035
5040
5045
5050
5055
5060
5065
5070
5075
5080
5085
5090
5095
5100
5105
5110
5115
5120
5125
5130
5135
5140
5145
5150
5155
5160
5165
5170
5175
5180
5185
5190
5195
5200
5205
5210
5215
5220
5225
5230
5235
5240
5245
5250
5255
5260
5265
5270
5275
5280
5285
5290
5295
5300
5305
5310
5315
5320
5325
5330
5335
5340
5345
5350
5355
5360
5365
5370
5375
5380
5385
5390
5395
5400
5405
5410
5415
5420
5425
5430
5435
5440
5445
5450
5455
5460
5465
5470
5475
5480
5485
5490
5495
5500
5505
5510
5515
5520
5525
5530
5535
5540
5545
5550
5555
5560
5565
5570
5575
5580
5585
5590
5595
5600
5605
5610
5615
5620
5625
5630
5635
5640
5645
5650
5655
5660
5665
5670
5675
5680
5685
5690
5695
5700
5705
5710
5715
5720
5725
5730
5735
5740
5745
5750
5755
5760
5765
5770
5775
5780
5785
5790
5795
5800
5805
5810
5815
5820
5825
5830
5835
5840
5845
5850
5855
5860
5865
5870
5875
5880
5885
5890
5895
5900
5905
5910
5915
5920
5925
5930
5935
5940
5945
5950
5955
5960
5965
5970
5975
5980
5985
5990
5995
6000
6005
6010
6015
6020
6025
6030
6035
6040
6045
6050
6055
6060
6065
6070
6075
6080
6085
6090
6095
6100
6105
6110
6115
6120
6125
6130
6135
6140
6145
6150
6155
6160
6165
6170
6175
6180
6185
6190
6195
6200
6205
6210
6215
6220
6225
6230
6235
6240
6245
6250
6255
6260
6265
6270
6275
6280
6285
6290
6295
6300
6305
6310
6315
6320
6325
6330
6335
6340
6345
6350
6355
6360
6365
6370
6375
6380
6385
6390
6395
6400
6405
6410
6415
6420
6425
6430
6435
6440
6445
6450
6455
6460
6465
6470
6475
6480
6485
6490
6495
6500
6505
6510
6515
6520
6525
6530
6535
6540
6545
6550
6555
6560
6565
6570
6575
6580
6585
6590
6595
6600
6605
6610
6615
6620
6625
6630
6635
6640
6645
6650
6655
6660
6665
6670
6675
6680
6685
6690
6695
6700
6705
6710
6715
6720
6725
6730
6735
6740
6745
6750
6755
6760
6765
6770
6775
6780
6785
6790
6795
6800
6805
6810
6815
6820
6825
6830
6835
6840
6845
6850
6855
6860
6865
6870
6875
6880
6885
6890
6895
6900
6905
6910
6915
6920
6925
6930
6935
6940
6945
6950
6955
6960
6965
6970
6975
6980
6985
6990
6995
7000
7005
7010
7015
7020
7025
7030
7035
7040
7045
7050
7055
7060
7065
7070
7075
7080
7085
7090
7095
7100
7105
7110
7115
7120
7125
7130
7135
7140
7145
7150
7155
7160
7165
7170
7175
7180
7185
7190
7195
7200
7205
7210
7215
7220
7225
7230
7235
7240
7245
7250
7255
7260
7265
7270
7275
7280
7285
7290
7295
7300
7305
7310
7315
7320
7325
7330
7335
7340
7345
7350
7355
7360
7365
7370
7375
7380
7385
7390
7395
7400
7405
7410
7415
7420
7425
7430
7435
7440
7445
7450
7455
7460
7465
7470
7475
7480
7485
7490
7495
7500
7505
7510
7515
7520
7525
7530
7535
7540
7545
7550
7555
7560
7565
7570
7575
7580
7585
7590
7595
7600
7605
7610
7615
7620
7625
7630
7635
7640
7645
7650
7655
7660
7665
7670
7675
7680
7685
7690
7695
7700
7705
7710
7715
7720
7725
7730
7735
7740
7745
7750
7755
7760
7765
7770
7775
7780
7785
7790
7795
7800
7805
7810
7815
7820
7825
7830
7835
7840
7845
7850
7855
7860
7865
7870
7875
7880
7885
7890
7895
7900
7905
7910
7915
7920
7925
7930
7935
7940
7945
7950
7955
7960
7965
7970
7975
7980
7985
7990
7995
8000
8005
8010
8015
8020
8025
8030
8035
8040
8045
8050
8055
8060
8065
8070
8075
8080
8085
8090
8095
8100
8105
8110
8115
8120
8125
8130
8135
8140
8145
8150
8155
8160
8165
8170
8175
8180
8185
8190
8195
8200
8205
8210
8215
8220
8225
8230
8235
8240
8245
8250
8255
8260
8265
8270
8275
8280
8285
8290
8295
8300
8305
8310
8315
8320
8325
8330
8335
8340
8345
8350
8355
8360
8365
8370
8375
8380
8385
8390
8395
8400
8405
8410
8415
8420
8425
8430
8435
8440
8445
8450
8455
8460
8465
8470
8475
8480
8485
8490
8495
8500
8505
8510
8515
8520
8525
8530
8535
8540
8545
8550
8555
8560
8565
8570
8575
8580
8585
8590
8595
8600
8605
8610
8615
8620
8625
8630
8635
8640
8645
8650
8655
8660
8665
8670
8675
8680
8685
8690
8695
8700
8705
8710
8715
8720
8725
8730
8735
8740
8745
8750
8755
8760
8765
8770
8775
8780
8785
8790
8795
8800
8805
8810
8815
8820
8825
8830
8835
8840
8845
8850
8855
8860
8865
8870
8875
8880
8885
8890
8895
8900
8905
8910
8915
8920
8925
8930
8935
8940
8945
8950
8955
8960
8965
8970
8975
8980
8985
8990
8995
9000
9005
9010
9015
9020
9025
9030
9035
9040
9045
9050
9055
9060
9065
9070
9075
9080
9085
9090
9095
9100
9105
9110
9115
9120
9125
9130
9135
9140
9145
9150
9155
9160
9165
9170
9175
9180
9185
9190
9195
9200
9205
9210
9215
9220
9225
9230
9235
9240
9245
9250
9255
9260
9265
9270
9275
9280
9285
9290
9295
9300
9305
9310
9315
9320
9325
9330
9335
9340
9345
9350
9355
9360
9365
9370
9375
9380
9385
9390
9395
9400
9405
9410
9415
9420
9425
9430
9435
9440
9445
9450
9455
9460
9465
9470
9475
9480
9485
9490
9495
9500
9505
9510
9515
9520
9525
9530
9535
9540
9545
9550
9555
9560
9565
9570
9575
9580
9585
9590
9595
9600
9605
9610
9615
9620
9625
9630
9635
9640
9645
9650
9655
9660
9665
9670
9675
9680
9685
9690
9695
9700
9705
9710
9715
9720
9725
9730
9735
9740
9745
9750
9755
9760
9765
9770
9775
9780
9785
9790
9795
9800
9805
9810
9815
9820
9825
9830
9835
9840
9845
9850
9855
9860
9865
9870
9875
9880
9885
9890
9895
9900
9905
9910
9915
9920
9925
9930
9935
9940
9945
9950
9955
9960
9965
9970
9975
9980
9985
9990
9995
10000
10005
10010
10015
10020
10025
10030
10035
10040
10045
10050
10055
10060
10065
10070
10075
10080
10085
10090
10095
10100
10105
10110
10115
10120
10125
10130
10135
10140
10145
10150
10155
10160
10165
10170
10175
10180
10185
10190
10195
10200
10205
10210
10215
10220
10225
10230
10235
10240
10245
10250
10255
10260
10265
10270
10275
10280
10285
10290
10295
10300
10305
10310
10315
10320
10325
10330
10335
10340
10345
10350
10355
10360
10365
10370
10375
10380
10385
10390
10395
10400
10405
10410
10415
10420
10425
10430
10435
10440
10445
10450
10455
10460
10465
10470
10475
10480
10485
10490
10495
10500
10505
10510
10515
10520
10525
10530
10535
10540
10545
10550
10555
10560
10565
10570
10575
10580
10585
10590
10595
10600
10605
10610
10615
10620
10625
10630
10635
10640
10645
10650
10655
10660
10665
10670
10675
10680
10685
10690
10695
10700
10705
10710
10715
10720
10725
10730
10735
10740
10745
10750
10755
10760
10765
10770
10775
10780
10785
10790
10795
10800
10805
10810
10815
10820
10825
10830
10835
10840
10845
10850
10855
10860
10865
10870
10875
10880
10885
10890
10895
10900
10905
10910
10915
10920
10925
10930
10935
10940
10945
10950
10955
10960
10965
10970
10975
10980
10985
10990
10995
11000
11005
11010
11015
11020
11025
11030
11035

nec genus indecores. sine me haec haut mollia fatu
 sublatis aperire dolis, simul hoc animo hauri.
 me natam nulli veterum sociare procorum
 fas erat, idque omnes divique hominesque caebant.
 victus amore tui, cognato sanguine victus
 coniugis et maestae lacrumis, vincla omnia rupi:
 promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
 ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
 bella, vides, quantos primus patiare labores,
 his magna victi pugna vix urbe tuemur
 spes Italas; recalent nostro Thybrina fluenta
 sanguine adhuc campique ingentes ossibus albert.
 quo referor totiens? quae mentem insania mutat?
 si Turno extincto socios sum adscire paratus,
 cur non incolumi potius certamina tollo?
 quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
 Italia, ad mortem si te (Fors dicta refutet!)
 prodiderim, natam et conubia nostra petentem?
 respice res bello varias; miserere parentis
 longaevi, quem nunc maestum patria Ardea longe
 dividit. hautquaquam dictis violentia Turni
 flectitur; exsuperat magis aegrescitque medendo.
 ut primum fari potuit, sic institit ore:
 'quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 deponas letumque sinas pro laude pacisci:
 et nos tela, pater, ferrumque haut debile dextra
 spargimus; et nostro sequitur de vulnere sanguis.
 longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
 feminea tegat et vanis sese occulat umbris.'

At regina, nova pugnae conterrita sorte,
 flebat et ardentem generum monitura tenebat:
 'Turne, per has ego te lacrimas, per siquis Amatae
 tangit honos animum (spes tu nunc una, senectae
 tu requies miserae, decus imperiumque Latini
 te penes, in te omnis domus inclinata recumbit),
 unum oro: desiste manum committere Teucris,
 qui te cumque manent isto certamine casus,
 et me, Turne, manent: simul haec invisa relinquam

lumen nec generum Aenean captiva videbo.
 accepit vocem lacrimis Lavinia matris
 flagrantis perfusa genas, quoi plurimus ignem
 subiecit rubor et calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 siquis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
 alba rosa: talis virgo dabat ore colores.
 illum turbat amor, figitque in virgine voltus:
 ardet in arma magis paucisque adfatur Amatam.
 'ne, quaeso, ne me lacrimis neve omine tanto
 prosequere in duri certamina Martis euntem,
 o mater; neque enim Turno mora libera mortis.
 nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta tyranno
 haut placitura refer: cum primum crastina caelo
 puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
 non Teucros agat in Rutulos, Teucrum arma quiescant
 et Rutuli; nostro dirimamus sanguine bellum,
 illo quaeratur coniunx Lavinia campo.'

Haec ubi dicta dedit rapidusque in tecta recessit,
 poscit equos gaudetque tuens ante ora frementis,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
 qui candore nives anteirent, cursibus auras.
 circumstant properi aurigae manibusque lacesunt
 pectora plausa cavis et colla comantia pectunt.
 ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
 circumdat loricae umeris; simul aptat habendo
 enseque clipeumque et rubrae cornua cristae,
 ansem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
 fecerat et Stygia candentem tinxerat unda.
 exim quae mediis ingenti adnixa columnae
 aedibus adstabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatque trementem
 vociferans: 'nunc, o numquam frustrata vocatus
 hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor
 te Turni nunc dextra gerit. da sternere corpus
 loricae manu valida lacerare revolsam
 semiviri Phrygis et foedare in pulvere crinis
 vibratos calido ferro murræque madentis.'

his agitur furiis; totoque ardentis ab ore
scintillae absiliunt, oculis micat acribus ignis:
mugitus veluti cum prima in proelia taurus
terrificos ciet atque irasci in cornua temptat,
arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
ictibus aut sparsa ad pugnam proludit harena.

105

Nec minus interea maternis saevos in armis
Aeneas acuit Martem et se suscitāt ira,
oblato gaudens componi foedere bellum.
tum socios maestique metum solatur Iuli,
fata docens, regique iubet responsa Latina
certa referre viros et pacis dicere leges.

110

Postera vix summos spargebat lumine montis
orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
solis equi lucemque elatis varibus efflant: *nasus* 115
campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
dimensi Rutulique viri Teucrique parabant
in medioque focos et dis communibus aras
gramineas, alii fontemque ignemque ferebant,
velati limo et verbena tempora vincti. 120
procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
agmina se fundunt portis. hinc Troius omnis
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis,
haut secus instructi ferro, quam si aspera Martis
pugna vocet; nec non mediis in milibus ipsi 125
ductores auro volitant ostroque superbi,
et genus Assaraci Mnestheus et fortis Asilas
et Messapus equom domitor, Neptunia proles.
utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
desigunt tellure hastas et scuta reclinant. 130
tum studio effusae matres et volgus inermum
invalidique senes turrīs ac tecta domorum
obsedere, alii portis sublimibus adstant.

120

125

130

At Iuno e summo, qui nunc Albanus habetur
(tum neque nomen erat nec honos aut gloria monti), 135
prospiciens tumulo campum aspectabat et ambas
Laurentum Troumque acies urbemque Latini.
extemplo Turni sic est adfata sororem

135

diua deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
praesidet (hunc illi rex aetheris altus honorem
Iuppiter erepta pro virginitate sacravit): 140

'nymphæ, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
scis ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,
praetulerim caelique lubens in parte locarim: 145

disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem.
qua visa est Fortuna pati parcaeque sinebant
cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi:
nunc iuvenem inparibus video concurrere fati,
parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150

non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
tu pro germano siquid praesentius audes,
perge: decet, forsitan miseros meliora sequentur.'
vix ea, cum lacrimas oculis Iuturna profudit
terque quaterque manu pectus percussit honestum. 155

'non lacrimis hoc tempus' ait Saturnia Iuno:
'adcelera et fratrem, siquis modus, eripe morti,
aut tu bella cie conceptumque excute foedus:
auctor ego audendi.' sic exhortata reliquit
incertam et tristi turbatam volnere mentis. 160

Interea reges, ingenti mole Latinus
quadriugo vehitur curru, cui tempora circum
aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen; bigis it Turnus in albis,
bina manu lato crispans hastilia ferro; 165

hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis,
et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae,
procedunt castris, puraque in veste sacerdos
saetigeri fetum suis intonsamque bidentem 170

attulit admovitque pecus flagrantibus aris.
illi ad surgentem conversi lumina solem
dant fruges manibus salsas et tempora ferro
summa notant pecudum paterisque altaria libant.
tum pius Aeneas stricto sic ense precatur: 175

'esto nunc Sol testis et haec mihi Terra vocanti,

quam propter tantos potui perferre labores,
 et pater omnipotens et tu Saturnia coniunx
 (iam melior, iam, diva, precor), tuque inclute Mavors,
 cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques; 18
 fontisque fluviosque voco, quaeque aetheris alti
 religio et quae caeruleo sunt numina ponto:
 4 cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
 convenit Euandri victos discedere ad urbem,
 cedet Iulus agris, nec post arma ulla rebelles 18
 Aeneadae referent ferrove haec regna lacessent
 sin nostrum adnuerit nobis Victoria Martem
 (ut potius reor et potius di numine firment),
 non ego nec Teucris Italos parere iubebo
 nec mihi regna peto: paribus se legibus ambae 19
 invictae gentes aeterna in foedera mittant.
 sacra deosque dabo; socer arma Latinus habeto,
 imperium sollemne socer; mihi moenia Teucri
 constituent, urbiue dabit Lavinia nomen.
 sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Latinus 19
 suspiciens caelum tenditque ad sidera dextram:
 'haec eadem, Aenea, terram mare sidera iuro
 Latoniaeque genus duplex lanumque bifrontem
 vimque deum infernam et duri sacraria Ditis;
 audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit. 20
 tango aras, medios ignis et numina testor:
 nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,
 [quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
 avertet, non, si tellurem effundat in undas
 diluvio miscens caelumque in Tartara solvat;] 20
 ut sceptrum hoc' (dextra sceptrum nam forte gerebat)
 'numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
 cum semel in silvis imo de stirpe recisum
 matre caret posuitque comas et brachia ferro,
 olim arbos, nunc artificis manus aere decoro 21
 inclusit patribusque dedit gestare Latinis.
 talibus inter se firmabant foedera dictis
 conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
 in flammam iugulant pecudes et viscera vivis

eripiunt cumulantque oneratis lancibus aras. 215

At vero Rutulis inpar ea pugna videri
iandudum et vario misceri pectora motu;
tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis. . . .
adiuvat incessu tacito progressus et aram
suppliciter venerans demisso lumine Turnus 220

tabentesque genae et iuvenali in corpore pallor.
quem simul ac Iuturna soror crebrescere vidit
sermonem et volgi variare labantia corda,
in medias acies, formam adsimulata Camerti
(quoi genus a proavis ingens clarumque paternae 225
nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis),
in medias dat sese acies [haut nescia rerum]
rumoresque serit varios ac talia fatur:

'nōn pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
obiectare animam? numeone an viribus aequi 230
non sumus? en omnes et Troes et Arcades hi sunt
fatalesque manus, infensa Etruria Turno:

vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
succedet fama vivosque per ora feretur: 235

nos patria amissa dominis parere superbis
cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
talibus incensa est iuvenum sententia dictis
iam magis atque magis, serpitque per agmina murmur;
ipsi Laurentes mutati ipsique Latini. 240

qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem
sperabant, nunc arma volunt foedusque precantur
infectum et Turni sortem miserantur iniquam.
his aliud maius Iuturna adiungit et alto
dat signum caelo, quo non praesentius ullum 245
turbavit mentes Italas monstroque sefellit.

namque volans rubra fulvos Iovis ales in aethra
litoreas agitabat aves turbamque sonantem
agminis aligeri, subito cum lapsus ad undas
cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250
arrexere animos Itali, cunctaeque volucres
convertunt clamore fugam (mirabile visu)

aetheraque obscurant pinnis hostemque per auras
 facta nube premunt, donec vi victus et ipso
 pondere defecit, praedamque ex unguibus ales 256
 proiecit fluvio penitusque in nubila fugit.
 tum vero augurium Rutuli clamore salutant
 expediuntque manus; primusque Tolumnius augur
 'hoc erat, hoc, votis' inquit 'quod saepe petivi.
 accipio adgnoscoque deos; me, me duce ferrum 260
 corripite, o miseri, quos improbus advena bello
 territat invalidas ut aves et litora vestra
 vi populat: petet ille fugam penitusque profundo
 vela dabit, vos unanimi densete catervas
 et regem vobis pugna defendite raptum.' 265
 dixit et adversos telum contorsit in hostis
 procurrens: sonitum dat stridula cornus et auras
 certa secatur. simul hoc, simul ingens clamor et omnes
 turbati cunei calefactaque corda tumultu.
 hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270
 corpora constiterant contra, quos fida crearat
 una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Gylippo,
 horum unum ad medium, teritur qua sutilis alvo
 balteus et laterum juncturas fibula mordet,
 egregium forma iuvenem et fulgentibus armis 275
 transadigit costas fulvaeque effundit harena.
 at fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
 pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 corripunt caecique ruunt. quos agmina contra
 procurrunt Laurentum, hinc densi rursus inundant 280
 Troes Agyllinique et pictis Arcades armis:
 sic omnis amor unus habet decernere ferro.
 diripuerunt aras (it toto turbida caelo
 tempestas telorum ac ferreus ingruit imber)
 craterasque focosque ferunt, fugit ipse Latinus 285
 pulsatos referens infecto foedere divos.
 infrenant alii currus aut corpora saltu
 subiciunt in equos et strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem regisque insigne gerentem,
 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere foedus, 290

adverso proterret equo: ruit ille recedens
 et miser oppositis a tergo involvitur aris
 in caput inque umeros. at fervidus advolat hasta
 Messapus teloque orantem multa trabali
 desuper altus equo graviter ferit atque ita satur: 295
 'hoc habet, haec melior magnis data victima divia.'
 concurrunt Itali spolianteque calentia membra.
 obrius ambustum torrem Corynaeus ab ara
 corripit et venienti Ebuso plagamque ferenti
 occupat os flammis: olli ingens barba reluxit 300
 nidoremque ambusta dedit. super ipse secutus
 caesariem laeva turbati corripit hostis
 inpressoque genu nitens terrae applicat ipsum:
 sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 pastorem primaque acie per tela ruentem, 305
 ense sequens nudo superimminet: ille securi
 adversi frontem mediam mentumque reducta
 dissicit et sparso late rigat arma cruore.
 olli dura quies oculos et ferreus urget
 somnus, in aeternam conduntur lumina noctem. 310

At pius Aeneas dextram tendebat inermem
 nudato capite atque suos clamore vocabat:
 'quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?
 o cohibetē iras! ictum iam foedus et omnes 315
 compositae leges; mihi ius concurrere soli;
 me sinite atque auferte metus; ego foedera laxo
 firma manu; Turnum debent haec iam mihi sacra.'
 has inter voces, media inter talia verba
 ecce viro stridens alis adlapsa sagitta est
 incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta, 320
 quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne,
 attulerit: pressa est insignis gloria facti,
 nec sese Aeneae iactavit vulnere quisquam.
 Turnus ut Aenean cedentem ex agmine vidit
 turbatosque ducēs, subita spe fervidus ardet: 325
 poscit equos atque arma simul saltuque superbus
 emicat in currum et manibus molitur habenas.
 multa virum volitans dat fortia corpora Leto,

semineces volvit multos aut agmina curru
 proterit aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
 sanguineus Mavors cluqueo increpat atque furentis
 bella movens inmittit equos (illi aequore aperto
 ante notos zephyrumque volant; gemit ultima pulsu
 Thraeca pedum; circumque atrae Formidinis ora 335
 Iraeque Insidiaequae, dei comitatus, aguntur):
 talis equos alacer media inter proelia Turnus
 fumantis sudore quatit, miserabile caesis
 hostibus insultans; spargit rapida ungula rores
 sanguineos, mixtaque cruor calcatur harena. 340
 iamque Neci Sthenelumque dedit Thamyrumque Pholumque,
 nunc congressus et hunc, illum eminus; eminus ambo
 Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasmus ipse
 nutrierat Lycia paribusque ornaverat armis,
 vel conferre manum vel equo praevertere ventos. 345
 parte alia media Eumedes in proelia fertur,
 antiqui proles bello praeclara Dolonis,
 nomine avom referens, animo manibusque parentem,
 qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
 ausus Pelidae pretium sibi poscere currus; 350
 illum Tydides alio pro talibus ausis
 adfecit pretio, nec equis adspirat Achillis.
 hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
 ante levi iaculo longum per inane secutus
 sistit equos biugis et curru desilit atque 355
 semianimi lapsoque supervenit et pede collo
 impresso dextrae mucronem extorquet et alto
 fulgentem tinguit iugulo atque haec insuper addit:
 'en agros et quam bello, Troiane, petisti,
 Hesperiam metire iacens: haec praemia qui me 360
 ferro ausi temptare ferunt, sic moenia condunt.'
 nunc comitem Asbyten coniecta cuspide mittit,
 Chloreaque Sybarimque Daretaque Thersilochumque
 et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
 ac velut Edoni Boreae cum spiritus alto 365
 insonat Aegaeo sequiturque ad litora fluctus,

qua venti incubuere, fugam dant nubila caelo:
 sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt
 conversaeque ruunt acies; fert impetus ipsum,
 et cristam adverso curru quatit aura volentem.
 non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
 obiecit sese ad currum et spumantia frenis
 ora citatorum dextra detorsit equorum.

dum trahitur pendetque iugis, hunc lata reiectum
 lancea consequitur rumpitque infixa bilicem
 lorica et summum degustat vulnere corpus.
 ille tamen clipeo obiecto conversus in hostem
 ibat et auxilium ducto mucrone petebat:
 cum rota praecipitem et procursu concitus axis
 impulit effunditque solo, Turnusque secutus
 imam inter galeam summi thoracis et oras
 abstulit ense caput truncumque reliquit harenae.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 interea Aenean Mnestheus et fidus Achates

Ascaniusque comes castris statuere cruentum,
 alternos longa nitentem cuspide gressus.

saevit et infracta luctatur harundine telum
 eripere auxilioque viam, quae proxima, poscit
 ense secant lato vulnus telique latebram
 rescindant penitus seseque in bella remittant.

iamque aderat Phoebus ante alios dilectus Iapix
 lasides, acri quondam quo captus amore
 ipse suas artes, sua munera, laetus Apollo
 augurium citharamque dabat celerisque sagittas.
 ille ut depositi proferret fata parentis,

scire potestates herbarum usumque medendi
 maluit et mutas agitare inglorius artes.

stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
 Aeneas magno iuvenum et maerentis Iuli
 concursu, lacrimis immobilis. ille retorto

Paconium in morem senior succinctus amictu
 multa manu medica Phoebique potentibus herbis
 nequiquam trepidat, nequiquam spicula dextra
 sollicitat prensatque tenaci forcipe ferrum.

405
nulla viam Fortuna regit, nihil auctor Apollo
subvenit; et saevos campis magis ac magis horror
crebrescit propiusque malum est. iam pulvere caelum
stare vident: subeunt equites, et spicula castris
densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor
410
bellantum iuvenum et duro sub Marte cadentum.
hic Venus, indigno nati concussa dolore,
dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
puberibus caulem foliis et flore comantem
purpureo (non illa feris incognita capris
415
gramina, cum tergo volucres haesere sagittae):
hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
detulit; hoc fusum labris splendentibus amnem
inficit occulte medicans spargitque salubris
ambrosiae sucos et odoriferam panaceam.
420
fovit ea vulnus lympha longaevos Iapix
ignorans, subitoque omnis de corpore fugit
quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis;
iamque secuta manum nullo cogente sagitta
excidit, atque novae rediere in pristina vires.
425
'arma citi properate viro! quid statis?' Iapix
conclamat primusque animos accendit in hostem.
non haec humanis opibus, non arte magistra
proveniunt neque te, Aenea, mea dextera servat:
maior agit deus atque opera ad maiora remittit.'
430
ille avidus pugnae suras incluserat auro
hinc atque hinc oditque moras hastamque coruscat.
postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est,
Ascanium fuis circum complectitur armis
summaque per galeam delibans oscula fatur:
435
'disce, puer, virtutem ex me verumque laborem,
fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
defensum dabit et magna inter praemia ducet.
tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum
440
et pater Aeneas et avunculus excitet Hector.'
Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
telum immane manu quatiens; simul agmine denso

Antheusque Mnēstheusque ruunt omnisque relictis
turba fluit castris: tum caeco pulvere campus
miscetur pulsuque pedum tremit excita tellus.
vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor: prima ante omnis Iuturna Latinos
audiit adgnovitque sonum et tremefacta refugit.
ille volat campoque atrum rapit agmen aperto.
qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
it mare per medium (miseris heu praescia longe
horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
arboribus stragemque satis, ruet omnia late);
ante volant sonitumque ferunt ad litora venti:
talis in adversos ductor Rhoeteius hostis
agmen agit, densi cuneis se quisque coactis
adglomerant. ferit ense gravem Thymbraeus Osinim,
Tarchetium Mnēstheus, Epulonem obtruncat Achates
Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur,
primus in adversos telum qui torserat hostis.
tollitur in caelum clamor, versique vicissim
pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
ipse neque aversos dignatur sternere Morti
nec pede congressos aequo nec tela ferentis
insequitur: solum densa in caligine Turnum
vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
hoc concussa metu mentem Iuturna virago
aurigam Turni media inter lora Metiscum
excutit et longe lapsum temone reliquit:
ipsa subit manibusque undantis flectit habenas,
cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci.
nigra velut magnas domini cum divitis aedes
pervolat et pinnis alta atria lustrat hirundo,
pabula parva legens nidisque loquacibus escas,
et nunc porticibus vacuis, nunc umida circum
stagna sonat: similis medios Iuturna per hostis
fertur equis rapidoque volans obit omnia curru
iamque hic germanum iamque hic ostentat ovantem
nec conferre manum patitur, volat avia longe.

445

460

465

470

475

480

haut minus Aeneas tortos
vestigatque virum et disiecit
voce vocal. quotiens oculis
alipedumque fugam cursu
aversos totiens currus Iut
heu quid agat? vario nec
diversaeque vocant animu
huic Messapus, uti laeva
lenta levis cursu praefixa
horum unum certo contor
substitit Aeneas et se coll
poplite subsidens; apicem
hasta tulit summasque ex
tum vero adsurgunt irae;
diversos ubi sensit equos
multa Iovem et laesi testa
iam tandem invadit medic
terribilis saevam nullo di
suscitat irarumque omnis

Quis mihi nunc tot acer
diversas obitumque ducun
inque vicem nunc Turnus
expediat? tanton placuit
Iuppiter, aeterna gentis in
Aeneas Rutulum Sucrone
pugna loco statuit Teucro
excipit in latus et, qua fa
transadigit costas et crati
Turnus equo deiectum An
congressus pedes, hunc v
hunc mucrone ferit curru
suspendit capita et roran
ille Talon Tanaimque Neo
Aris uno congressu, et ma
hic fratres Lycia missos
nomen Echionium matrisc
et iuvenem exosum nequ
Arcada, discosae cui circ

ars fuerat pauperque domus nec nota potentum
munera conductaque pater tellure serebat.
ac velut inmissi diversis partibus ignes
arentem in silvam et virgulta sonantia lauro,
aut ubi decursu rapido de montibus altis
dant sonitum spumosi amnes et in aequora currunt,
quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Aeneas Turnusque ruunt per proelia; nunc nunc
fluctuat ira intus, rumpuntur nescia vinci
pectora, nunc totis in volnera viribus itur.
Murrarum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
nomina per regesque actum genus omne Latinos,
praecipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
excutit effunditque solo: hunc lora et iuga subter
provolvare rotas, crebro super ungula pulsu
incita nec domini memorum proculcat equorum.
ille ruenti Hyllo animisque immane frementi
occurrit telumque aurata ad tempora torquet:
olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
dextera nec tua te, Graium fortissime Cretheu,
eripuit Turno. nec di texere Cupencum
Aenea veniente sui: dedit obvia ferro
pectora, nec misero clipei mora profuit aerei.
te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
oppetere et late terram consternere tergo.
occidis, Argivae quem non potuere phalanges
sternere nec Priami regnorum eversor Achilles;
hic tibi mortis erant metae: domus alta sub Ida,
Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
totas adeo conversae acies, omnesque Latini,
omnes Dardanidae, Mnestheus acerque Serestus
et Messapus ecum domitor et fortis Asilas
Tuscorumque phalanx Euandrique Arcades alae,
pro se quisque viri summa nituntur opum vi:
nec mora nec requies, vasto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima misit,
iret ut ad muros ubique adverteret agmen

530

535

540

545

550

555

ille ut vestigans diversa per agmina Turnum
 huc atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
 immunem tanti belli atque impune quietam.
 continuo pugnae accendit maioris imago:
 Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum
 ductores tumulumque capit, quo cetera Teucrum
 concurrat legio nec scuta aut spicula densi
 deponunt. celso medius stans aggere fatur:
 'nequa meis esto dictis mora (Iuppiter hac stat),
 neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 ni frenum accipere et victi parere latentur,
 eruam et aequa solo fumantia culmina ponam,
 scilicet expectem, libeat dum proelia Turno
 nostra pati rursusque velit concurrere victus?
 hoc caput, o cives, haec belli summa nefandi:
 ferte faces propere foedusque reposcite flammis.'
 dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
 dant cuneum densaque ad muros mole feruntur.
 scalae improviso subitusque apparuit ignis.
 discurrent alii ad portas primosque trucidant,
 ferrum alii torquent et obumbrant aethera telis.
 Ipse inter primos dextram sub moenia tendit
 Aeneas magnaue incusat voce Latinum
 testaturque deos, iterum se ad proelia cogi,
 bis iam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.
 exoritur trepidos inter discordia civis:
 urbem alii reserare iubent et pandere portas
 Dardanidis ipsumque trahunt in moenia regem,
 arma ferunt alii et pergunt defendere muros.
 inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 vestigavit apes fumoque implevit amaro:
 illae intus trepidae rerum per cerea castra
 discurrent magnisque acuunt stridoribus iras;
 volvitur ater odor tectis, tum murmure caeco
 intus saxa sonant, vacuas il fumus ad auras.
 Accidit haec fessis etiam fortuna Latinis,
 quae totam luctu concussit funditus urbem.

560

565

570

575

580

585

590

regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595
 incessi muros, ignis ad tecta volare,
 nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 infelix pugnae iuvenem in certamine credit
 extinctum et, subito mentem turbata dolore,
 se causam clamat crimenque caputque malorum, 600
 multaque per maestum demens effata furorem
 purpureos moritura manu discindit amictus
 et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
 quam cladem miserae postquam accepere Latinae,
 filia prima manu flores Lavinia crinis 605
 et roseas laniata genas, tum cetera circum
 turba furit: resonant late plangoribus aedes.
 hinc totam infelix volgatur fama per urbem.
 demittunt mentes; it scissa veste Latinus,
 coniugis attonitus fatis urbisque ruina, 610
 canitiem immundo perfusam pulvere turpans.

Interea extremo bellator in aequore Turnus 614
 palantis sequitur paucos iam segnior atque
 iam minus atque minus successu laetus equorum
 attulit hunc illi caecis terroribus aura
 commixtum clamorem arrectasque impulit auris
 confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
 'ei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu? 620
 quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?'
 sic ait adductisque amens subsistit habenis.
 atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 aurigae currumque et equos et lora regebat,
 talibus occurrit dictis: 'hac, Turne, sequamur 625
 Troiugenas, qua prima viam victoria pandit;
 sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
 ingruit Aeneas Italis et proelia miscet:
 et nos saeva manu mittamus funera Teucris.
 nec numero inferior pugnae nec honore recedes.' 630
 Turnus ad haec

multaque se incusat, qui non acceperit ante 612
 Dardanium Aenean generumque adsciverit ultro.

'o soror, et dudum adgnovi, cum prim
 foedera turbasti teque haec in bella d
 et nunc nequiquam fallis dea. sed qu
 demissam tantos voluit te ferre labore
 an fratris miseri letum ul crudele vide
 nam quid ago? aut quae iam spondet
 vidi oculos ante ipse meos me voce v
 Murranum, quo non superat mihi cari
 oppotere ingentem atque ingenti volue
 occidit infelix nostrum ne dedecus Uf
 aspiceret; Teuceri potiuntur corpore et
 excindine domos (id rebus defuit unu
 perpetiar, dextra nec Drancis dicta re
 terga dabo et Turnum fugientem haec
 usque adeone mori miserum est? vos
 este boni, quoniam superis aversa volu
 sancta ad vos anima atque istius nesci
 descendam, magnorum haut umquam i

Vix ea fatus erat: medios volat ecce
 vectus equo spumante Saces, adversa
 saucius ora, ruitque implorans nomine
 'Turne, in te suprema salus: miserer
 fulminat Aeneas armis summasque mir
 deiecturum arces Italum excidioque da
 iamque faces ad tecta volant. in te o
 in te oculos referunt; mussat rex ipse
 quos generos vocet aut quae sese ad
 praeterea regina, tui fidissima, dextra
 occidit ipsa sua lucemque exterrita fu
 soli pro portis Messapus et acer Atina
 sustentant aciem. circum hos utrimqu
 stant densae, strictisque seges mucron
 ferrea: tu currum deserto in gramine
 opstipuit varia confusus imagine rerum
 Turnus et obtutu tacito stetit. aestuat
 uno in corde pudor mixtoque insania
 et furis agitatus amor et conscia virtu
 ut primum discussae umbrae et lux r

ardentis oculorum orbes ad moenia torsit 670
 turbidus eque rotis magnam respexit ad urbem.
 ecce autem flammis inter tabulata volutus
 ad caelum undabat vertex turrimque tenebat,
 turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse
 subdideratque rotas pontisque instraverat altos. 675
 'iam iam fata, soror, superant; absiste morari;
 quo deus et quo dura vocat Fortuna, sequamur.
 stat conferre manum Aeneae, stat quidquid acerbist
 morte pati; neque me indecorem, germana, videbis
 amplius. hunc, oro, sine me furere ante furorem.' 680
 dixit et e curru saltum dedit ocius arvis
 perque hostis, per tela ruit maestamque sororem
 deserit ac rapido cursu media agmina rumpit.
 ac veluti montis saxum de vertice praiceps
 cum ruit avolsum vento, seu turbidus imber 685
 proluit aut annis solvit sublapsa vetustas;
 fertur in abruptum magno mons improbus actu
 exultatque solo, silvas armenta virosque
 involvens secum: disiecta per agmina Turnus
 sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
 sanguine terra madet striduntque hastilibus aurae,
 significatque manu et magno simul incipit ore:
 'parcite iam, Rutuli, et vos tela inhibete, Latini;
 quaecumque est Fortuna, mea est: me verius unum
 pro vobis foedus luere et decernere ferro.' 695
 discessere omnes medii spatiumque dedere.

At pater Aeneas audito nomine Turni
 deserit et muros et summas deserit arces
 praecipitatque moras omnis, opera omnia rumpit,
 laetitia exultans, horrendumque intonat armis: 700
 quantus Athos aut quantus Eryx aut ipse coruseis
 cum fremit ilicibus quantus gaudetque nivali
 vertice se attollens pater Appenninus ad auras.
 iam vero et Rutuli certatim et Troes et omnes
 convertere oculos Itali, quique alta tenebant 705
 moenia quique imos pulsabant ariete muros,
 armaque deposuere umeris. stupet ipse Latinus

ingentis, genitos diversis partibus orbis,
 inter se coisse viros et cernere ferro.
 atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi, 710
 procursu rapido, coniectis eminus hastis,
 invadunt Martem clipeis atque aere sonoro.
 dat gemitum tellus; tum crebros ensibus ictus
 congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
 ac velut ingenti Sila summove Taburno 715
 cum duo conversis inimica in proelia tauri
 frontibus incurrunt (pavidi cessere magistri,
 stat pecus omne metu mutum mussantque iuvencae,
 quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur);
 illi inter sese multa vi volnera miscent 720
 cornuaque obnixi infigunt et sanguine largo
 colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
 non aliter Tros Aeneas et Daunius heros
 concurrunt clipeis; ingens fragor aethera complet.
 Iuppiter ipse duas aequato examine lances 725
 sustinet et fata inponit diversa duorum,
 quem damnet labor et quo vergat pondere letum.
 emicat hic, inpune putans, et corpore toto
 alte sublatum consurgit Turnus in ensem
 et ferit: exclamant Troes trepidique Latini, 730
 arrectaeque amborum acies. at perfidus ensis
 frangitur in medioque ardentem deserit ictu....
 ni fuga subsidio subeat. fugit ocior euro,
 ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
 fama est praecipitem, cum prima in proelia iunctos 735
 conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
 dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci.
 idque diu, dum terga dabant palantia Teucris,
 sufficit: postquam arma dei ad Volcania ventumst,
 mortalis mucro glacies ceu futilis ictu 740
 dissiluit; fulva resplendent fragmina harena.
 ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus
 et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes;
 undique enim densa Teucris inclusere corona,
 atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt. 745

Nec minus Aeneas, quamquam tardata sagitta
 interdum genua impediunt cursumque recusant,
 insequitur trepidique pedem pede fervidus urget:
 inclusum veluti si quando flumine nactus
 cervom aut puniceae saeptum formidine pinnae 750
 venator cursu canis et latratibus instat;
 ille autem, insidiis et ripa territus alta,
 mille fugi refugitque vias; at vividus UMBER = *carab*
 haeret hians, iam iamque tenet similisque tenenti
 increpuit malis morsuque elusus inani est. 755
 tum vero exoritur clamor, ripaeque lacusque
 resonant circa et caelum tonat omne tumultu.
 ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnis,
 nomine quemque vocans, notumque efflagitat ense.
 Aeneas mortem contra praesensque minatur 760
 exitium, si quisquam adeat, terretque trementis
 excisurum urbem minitans et saucius instat.
 quinque orbis explent cursu totidemque retexunt
 huc illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur
 praemia, sed Turni de vita et sanguine certant. 765
 forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 hic steterat, nautis olim venerabile lignum,
 servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti divo et votas suspendere vestes
 sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum 770
 sustulerant, puro ut possent concurrere campo
 hic hasta Aeneae stabat, huc impetus illam
 detulerat fixam et lenta radice tenebat.
 incubuit voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides teloque sequi, quem prendere cursu 775
 non poterat. tum vero amens formidine Turnus
 'Faune, precor, miserere' inquit 'tuque optima ferrum
 terra tene, colui vestros si semper honores,
 quos contra Aeneadae bello fecere profanos.'
 dixit opemque dei non cassa in vota vocavit. 780
 namque diu luctans lentoque in stirpe moratus
 viribus laud ullis valuit discludere morsus
 roboris Aeneas. dum nititur acer et instat,

rursus in aurigae faciem mutata Metisci
 procurrit fratrique ensem dea Daunna reddit. 783
 quod Venus audaci nymphae indignata licere
 accessit telumque alta ab radice revellit.
 olli sublimes, armis animisque relecti,
 hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta
 adsistunt contra certamina Martis anhelii. 796

Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
 adloquitur fulva pugnans de nube tuentem:
 'quae iam finis erit, coniunx? quid denique restat?
 Indigetem Aenean scis ipsa et scire fateris
 deberi caelo fatisque ad sidera tolli. 795

quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus haeres?
 mortalin decuit violari vulnere divom,
 aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
 ereptum reddi Turno et vim crescere victis?

desine iam tandem precibusque inflectere nostris: 800
 ventum ad supremum est. terris agitare vel undis 803

Troianos potuisti, infandum accendere bellum,
 deformare domum et luctu miscere hymenaeos: 805

ulterius temptare veto.' sic Iuppiter orsus;
 sic dea summisso contra Saturnia voltu:

'ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
 Iuppiter, et Turnum et terras invita reliqui;

nec tu me aëria solam nunc sede videres 810
 digna indigna pati, sed flammis cincta sub ipsa

starem acie traheremque inimica in proelia Teucros.
 Iuturnam misero (fateor) succurrere fratri

suasi et pro vita maiora audere probavi,
 non ut tela tamen, non ut contenderet arcum: 815

adiuro Stygii caput implacabile fontis,
 una superstitio superis quae reddita divis.

et nunc cedo equidem pugnascque exosa relinquo.
 illud te, nulla fali quod lege tenetur,

pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum: 820
 cum iam conubis pacem felicibus (esto)

component, cum iam leges et foedera iungent,
 ne vetus indigenas nomen mutare Latinos

neu Troas fieri iubeas Teucrosque vocari
 aut vocem mutare viros aut vertere vestem
 sit Latium, sint Albani per saecula reges,
 sit Romana potens Italia virtute propago:
 occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.
 olli subridens hominum rerumque repertor
 'es germana Iovis Saturnique altera proles:
 irarum tantos volvis sub pectore fluctus.
 verum age et inceptum frustra summitte furorem
 ni te tantus edit tacitam dolor et mihi curae
 saepe tuo dulci tristes ex ore recurrant,
 do quod vis, et me victusque volensque remitto.
 sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt,
 utque est nomen erit; commixti corpore tantum
 subsident Teuceri. morem ritusque sacrorum
 adiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
 hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 supra homines, supra ire deos pietate videbis,
 nec gens ulla tuos aequae celebrabit honores.
 adnuit his Iuno et mentem laetata retorsit,
 interea excedit caelo nubemque relinquit.

820

801

802

833

838

840

845

850

855

His actis aliud genitor secum ipse volutat
 Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 dicuntur geminae pestes cognomine Dirae,
 quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram
 uno eodemque tulit partu paribusque revinxit
 serpentum spiris ventosasque addidit alas.
 hae Iovis ad solium saevique in limine regis
 apparent acuiuntque metum mortalibus aegris,
 siquando letum horrificum morbosque deum rex
 molitur meritas aut bello territat urbes.
 harum unam celerem demisit ab aethere summo
 Iuppiter inque omen Iuturnae occurrere iussit.
 illa volat celerique ad terram turbine fertur.
 non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
 armatam saevi Parthus quam felle veneni,
 Parthus sive Cydon, telum inmedicabile, torsit,
 stridens et celeris incognita transilit umbras:

talis se sata Nocte tulit terrasque petivit.
 postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
 alitis in parvae subitam conlecta figuram,
 quae quondam in bustis aut culminibus desertis
 nocte sedens serum canit inportuna per umbras,
 hanc versa in faciem Turni se pestis ob ora
 fertque refertque sonans clupearumque everberat alis.
 olli membra novos solvit formidine torpor,
 arrectaeque horrore comae, et vox faucibus haesit.
 at procul ut Dirae stridorem adgnovit et alas,
 infelix crinis scindit Iuturna solutos,
 unguibus ora soror foedans et pectora pugnīs:
 'quid nunc te tua, Turne, potest germana iuvare?
 aut quid iam durae superat mihi? qua tibi lucem
 arte morer? talin possum me opponere monstro?
 iam iam linquo acies. ne me terrete limentem,
 obscenae volucres: alarum verbera nosco
 letalemque sonum, nec fallunt iussa superba
 magnanimi Iovis. haec pro virginitate reponit?
 quo vitam dedit aeternam? cur mortis ademptast
 condicio? possem tantos finire dolores
 nunc certe et misero fratri comes ire per umbras!
 * [immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
 te sine, frater, erit? o quae satis ima deluscat
 terra mihi manisque deam demittet ad imos?]'
 tantum effata caput glauco contextit amictu
 multa gemens et se fluvio dea condidit alto.

Aeneas instat contra telumque coruscat
 ingens arboreum et saevo sic pectore satur:
 'quae nunc deinde morast? aut quid iam, Turne, retra
 non cursu, saevis certandum est comminus armis.
 verte omnis tete in facies et contrahere quidquid
 sive animis sive arte vales; opta ardua pinnis
 astra sequi clausumve cava te condere terra....'
 ille caput quassans 'non me tua fervida terrent
 dicta, ferox: di me terrent et Iuppiter hostis.'
 nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
 saxum anticum ingens, campo quod forte iacebat.

- 900 limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
 vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 qualia nunc hominum producit corpora tellus: 909
 ille manu raptum trepida torquebat in hostem
 altior insurgens et cursu concitus heros.
 865 sed neque currentem se nec cognoscit euntem
 tollentemve manus saxumve immane moventem;
 gentes labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
 tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 nec spatium evasit totum neque pertulit ictum.
 870 ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 nocte quies, nequiquam avidos extendere cursus
 velle videmur et in mediis conatibus aegri 910
 succidimus (non lingua valet, non corpore notae
 sufficiunt vires, nec vox aut verba secuntur):
 875 sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
 successum dea dira negat. tum pectore sensus
 vertuntur varii. Rutulos aspectat et urbem 915
 cunctaturque metu letumque instare tremescit;
 nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem.
 880 nec currus usquam videt aurigamve sororem.
 cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
 sortitus fortunam oculis, et corpore toto 920
 eminus intorquet. murali concita numquam
 tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 885 dissultant crepitus: volat atri turbinis instar
 exitium dirum hasta ferens orasque recludit
 loricae et clipei extremos septemplex orbes. 925
 per medium stridens transit femur, incidit ictus
 ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 890 consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
 ille humilis supplex oculos, dextramque precantem 930
 protendens 'equidem merni nec deprecor' inquit:
 895 plere sorte tua, miseri te siqua parentis
 tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
 Angliæ genitor). Dauni miserere senectae
 et me seu corpus spoliatum lumine mavis 935

redde meis. vicisti, et victum tendere palmas
Ausonii videre; tua est Lavinia coniunx:
ulterius ne tende odiū. stetit acer in armis
Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit,
et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
coeperat, infelix umero cum apparuit alto
bauteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
straverat atque umeris inimicum insigne gerebat.
ille, oculis postquam saevi monimenta doloris
exuviasque hausit, furis accensus et ira
terribilis 'tunc hinc spoliis indute meorum
eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
immolat et poenam scelerato ex sanguine sumit,
hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit
fervidus. ast illi solvuntur frigore membra
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΙΝΗΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

№ 3

000

RI

RIBECK OTTO

A E N E I S

ἀριθ. χρ. 297

*Ημερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

PRO A BR